

SAYI / ISSUE 53 • 2019

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

İSAM

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Vakıf Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Aileleri II: Âl-i Timurtaş Paşa*

Vedat Turgut**

Families in the Formation Stage of the Ottoman Empire According to Endowment Deeds II: The Family of Timurtaş Paşa

Abstract ■ The studies on the motives regarding the establishment of the Ottoman Empire, the respective groups' role in it and notable families distinguished among those groups have remained limited due to the insufficiency of the related documents. It has not been so easy to explain how the Ottomans became a universal state and stronger than the other beyliks, which seemed to have been stronger than the formers. The policy followed during the reigns of Murad Hüdâvendigâr and his son Yıldırım Bayezid, the period during which the effects of that transformation were felt significantly, was defined as the activity of liquidating the beyliks, of which asabiyyahs were the same the Ottomans' one as. This study as the continuation of the thesis claiming that the borders of the loyalty to the "hutbe" had exceeded to Bithynia aims to show the transformation process of the weak binds of the Ottomans with the beyliks into a full hegemony through Kara Timurtaş Paşa and his sons. Timurtaşzâdes, who had continued the power from the the beginning to the "great conquest" should be viewed as another significant family of the establishment period. The contributions that Ali, Oruç and Umur Beys as well as Yahşi and Firuz Beys, the other sons of Timurtaş Paşa had made for the recovery of the state after the battle of Ankara, and their roles in social policy via the waqfs they had founded can be seen as the major frame of this study. The statement regarding the origin of Bayezid Paşa constitutes the most important part of the study.

Keywords: Kara Timurtash Pasha, Aykut Alp, Bayezid Pasha, Timurtashogullari Ali, Oruch and Oumur Pasha, Hodja Firuz Bey, Hamza Bey.

* Maddi ve manevi katkılarından dolayı VAKAR'a teşekkür ederim.

** Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

Osmanlı Devleti'nin teessüsü aşamasında, Osman Gazi'nin yanındaki nökerlerin şecerelerinde yer alan sonraki kuşaklar hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmadığından, bu konudaki araştırmalar çok sınırlı ölçekte kalmıştır. Köse Mihâl ve Evrenos Bey gibi sonradan Müslüman olan gaziler hakkında daha teferruatlı araştırmalar mevcutsa da örneğin, Akçakoca, Konur Alp, Turgut Alp, Samsa Çavuş ve Aykut Alp gibi ilk dönem Osmanlı gazi ailelerinin sonraki dönemlerde ne gibi faaliyetlerde buldukları her zaman merak konusu olmuştur. Akçakoca neslinden olan Kadı Fazlullah'ın II. Murad dönemindeki ulemâ sınıfının en tanınmışlarından olduğu bilinmekle beraber, hakkında ayrıntılı bir araştırma yapılmış değildir. Malkoçoğulları hakkındaki araştırmalar, ailenin kökeninin devşirme asıllı olduğu yönündeki düşüncüyü kabule meyilli ise de Onların Hamidoğlu neslinden olduklarına yönelik yeni fikirler de bulunmaktadır. Tarihi rivâyetlerde Aykut Alp'in torunu olarak gösterilen Timurtaş Paşa ve oğulları Ali, Oruç ve Umur Paşalar hakkında yapılan araştırmalar ise henüz başlangıç aşamasında olup, Osmanlı tarihlerinden hareketle hazırlanan birer ansiklopedi maddesi dışında kayda değer araştırma yoktur. İdris-i Bitlisî ve onun sadık bir takipçisi olmakla birlikte yeri geldiğinde sorgulayan bir müellif olarak tanımlanan Hoca Sadeddin'in telif ettiği eserlerde yer alan bilgilerin, mufassal evkâf tahrir defterlerindeki kayıtlarla karşılaştırmak suretiyle ulaşılan sonuçlar, devrin kaynaklarına "âl-i Timurtaş" olarak geçen ailenin araştırılmasını elzem kılmaktadır. Bu araştırma, "âli Timurtaş"tan kastedilenin ne olduğunu ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Çandarlı Vezir Ailesi gibi önemli bir yönetici kademesini elinde bulduran ve belki bir "beylerbeyi" ailesi olarak tanımlanabilecek olan bu ailenin tanıtılması, Osmanlı Devleti'nin teşekkülü hakkındaki çalışmalara farklı açılardan katkı sağlayacak ölçüde önem arzeder. Özellikle vakıf belgelerinde "Yahşi Bey" oğlu olarak kaydedilmesine rağmen, Dukas'ın ifadelerinden hareketle Arnavut asıllı olabileceği üzerinde durulan ve Fetret Devri'ndeki olaylara damgasını vuran Bayezid Paşa'nın "Âl-i Timurtaş"tan olduğuna yönelik düşünceler, çalışmanın en önemli iddiasını teşkil eder. Bunun için öncelikle Timurtaş Paşa hakkında bilgi verildikten sonra, Ali Paşa, Umur Paşa ve Oruç Paşa gibi ünlü oğullarından başka Yahşi Bey ve Firuz Bey gibi pek dikkat edilmeyen diğer oğullarından gelen kollar da gözler önüne serilecektir.

Kara Timurtaş Paşa'nın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri

Tarihi geleneğin içerisinde Osman Gazi'nin nökeri Aygud Alp'in neslinden olup, "Kara" lakabıyla anılan Timurtaş Paşa, ilk Osmanlı vezirlerinden biri olarak

kabul edilir. Babası Kara Ali Bey'in Osman Gazi ve oğlu Orhan Gazi'nin mücadelelerine iştirak ettiği, H. 708/M. 1308'de Apolyont Gölü üzerindeki Alyos (Galyos) Adası'nın zabtına gönderildiği ve bugün Marmara Denizi'nde İmralı olarak adlandırılan adanın da onun adıyla müsemma olduğu rivayeti vardır (Emir Ali-İmralı). Sulhen aldığı adada bulunan büyük bir kilisenin papazını ailesiyle beraber Osman Bey'e getiren Ali Bey'in, Osman Bey tarafından papazın güzelliği ile meşhûr kıızıyla evlendirildiği ve Hereke Kalesi'nin muhasarası sırasında da gözünden yaralandığı söylenir. İzmit'in fethi sırasında babası Aykut Alp ile beraber hazır bulunan Kara Ali, İzmit Kalesi'nin alınmasında zorluklar çıkaran Koyunhisarı tekfurı Kaloyon'u ölü ele geçirdiler. Onların bu başarısı üzerine Kaloyon'un ablası tarafından İzmit Kalesi de teslim edildi. Osman Gazi döneminde de adı geçen Aykut Alp'e, Osman Bey tarafından İnönü taraflarının verildiği de tarihi kaynaklarda sabittir. Osman Gazi, 1289'da Karacahisar'ı aldıktan sonra kendisine karşı birleşen Rumlara karşı yardım istemek üzere Aykut Alp'i II. Mesud'a elçi olarak göndermiştir.¹ Timurtaş Paşa'nın isminin, Anadolu'daki valiliği sırasında gösterdiği adaleti dolayısıyla çok sevilen, otoritesini sağlamak adına kimi zaman çok sert tedbirlere de başvuran ve buna örnek olarak Hamidoğlu Dünder Bey'i katlettirdikten sonra siyasi kariyerini ve hatta hayatını yitiren İlhanlı Çoban Bey'in oğlu Timurtaş Bey'den mühlhem olması mutemeldir.

Kendisinden önce Rumeli Beylerbeyi olan Lala Şahin Paşa'nın damadı olduğu yönünde rivâyetler de bulunan Timurtaş Paşa'nın da gençliğinde babasıyla beraber gazalara katıldığı ve Süleyman Paşa'nın mâiyetinde Rumeli seferlerine iştirak ettiği kabul edilir. Hoca Sâdeddin Efendi, onun Rumeli yakasına geçen ilk beyler arasında bulunduğunu teyid eder. Timurtaş Paşa, Akçakoca ile beraber kuşattıkları sırada alınamayan Gemlik'i fethettikten sonra İznik muhasarasına katılmıştır. Bundan başka Gelibolu, Malkara ve İpsala gibi beldelerin ele geçirilmesinde de etkili oldu. Timurtaş Paşa'nın Murad Hüdâvendigar'ın tahta çıkışı sırasında veya Rumeli'ye ikinci defa geçişinde Şehzâde Bayezid'in yanında "lala" sıfatıyla bulunduğu ve Bursa'yı olası Karamanoğlu tehlikesine karşı muhafaza ettiği bilinir. Muhtemelen kayınpederi olan Lala Şahin Paşa idaresindeki Rumeli fütûhatına katılan Timurtaş Paşa, Tunca Nehri boyunca yapılan fütûhatta önemli rol oynadı

1 M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Timurtaş", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1, 372; Feridun Emecen, "Timurtaş Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLI, 185; Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâciüt-Tevârih*, Paris, Bibliothèque nationale de France, Ancien Fonds Turc, no: 69, v. 5a; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), s. 573-574; Münecceimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel*, haz. Ahmet Ağırakça (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), s. 72-76.

ve emrindeki birliklerle Yenice-i Kızılcaağaç ile Yanbolu'yu ele geçirdikten sonra Edirne'ye döndü. 1369 tarihinde vefat ettiği sanılan Şahin Paşa'nın yerine Rumeli Beylerbeyi'ne tayin edildiği anlaşılan Timurtaş Paşa, bu görevi sırasında Saruhan ve Karesi tarafında bulunan konar-göçerleri Serez ve Vardar ovalarına yerleştirmiş ve 1382 yılında Manastır, Pirlepe ve İştib kalelerini ele geçirmiştir. Timurtaş Paşa'nın 1382-85 yılları arasında Epir idarecisi Carlo Tocco'nun idaresindeki Karlova'ya akınlar düzenlediği, Arta'yı kuşattığı ve Güney Arnavutluk'taki Savra Ovası'na inerek Balşa'yı ağır bir yenilgiye uğrattığına da tarihi kayıtlarda yer verilmiştir. Onun adına Cenevizlilerle yapılan antlaşma metinlerinde yer verilmesi, Osmanlı Devleti'nin önde gelen askerî liderlerinden biri olmasına bağlanır. 1385'te Saruhan'ı itaat altına alan ve 1386/87'ylındaki Karaman Seferi'ne iştirak eden ve Frenkyazısı Savaşı'nda büyük yararlıklar gösteren Timurtaş Paşa, bu savaş sırasında Germiyanlı kuvvetleriyle beraber merkezde görev aldı ve savaş sırasında karşı karşıya geldiği Alaüddin Ali Bey'i yenmeyi başardı. Savaş sırasında Alaüddin Ali Bey'den ele geçirilen ganimet kendisine bırakıldığı gibi, vezirlik rütbesiyle şerefyâb oldu.² Savaş sırasında Germiyan kuvvetleriyle beraber bulunması, Timurtaş Paşa'nın torunu olduğu aşağıda gösterilecek olan Bayezid Paşa'ya Germiyanoglu II. Yakub Bey tarafından yapılan temliklere de ayrı bir anlam katar.³ Germiyan Beyi'nin topraklarını Osmanlı Padişahi'na bırakmasından sonra, Kütahya Sancak Beyi olarak Umur Bey ve oğlu Osman Çelebi'nin atanması da birbiriyle bağlantılı olgulardır.

Emecen, Timurtaş Paşa'nın Kosova Savaşı'na Rumeli Beylerbeyi sıfatı ile katıldığına ve savaş sırasında Şehzâde Bayezid ile beraber ordunun sağ kanadında görev aldığına değindikten sonra, Bayezid'in tahta çıkışıyla nüfuzunu iyice

-
- 2 Emecen, "Timurtaş Paşa", 185-186; Emecen, "Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi", *Osmanlı Araştırmaları*, 49 (2017), s. 68, 71-72; Tekindağ, "Timurtaş", 372-374; Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Atsız Neşri) (İstanbul: Yapı Kredi Yayınevi, 2011), s. 64; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I-II, haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), I, s. 221-231, 241-244; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 47a-49b; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, I, haz. Vahid Çabuk (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), s. 46, 51-53; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 174-176, 192, 248, 574-575; K. Kepecioğlu, "Timurtaş Paşalar", *Uludağ Bursa Halkevi Dergisi*, 51-52 (1942), s. 14. Kara Timurtaş Paşa ve oğulları ile Bursa'daki vakıfları hakkında bkz. Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, haz. Hüseyin Algül vd. (Bursa: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), s. 173-272.
- 3 TADB, TTD. EV. 560, v. 53a-54b; Vedat Turgut, "Germiyanogulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, III, 5 (2017), s. 39-40.

arttırmış olabileceğini zikreder. Onun, şehzâdenin tahta çıkmasını temin etmesinden, Çandarlılarla beraber devletin en önde gelen ricâli arasında Aykut Alp ailesinin de bulunduğu sonucunu çıkarmak da mümkündür. Yıldırım Bayezid'in tahta çıkmasında sonra Sırbistan üzerine akınlar düzenleyen Timurtaş Paşa, Kratoва maden bölgesini yağmalayıp, büyük ganimetle geri döndü. Sultan Bayezid'in 1390 kışında Anadolu üzerine düzenlediği sefere de katılan Timurtaş Paşa, padişahın Eflak üzerine bizzat yürümesi sebebiyle sefer sonrası teşkil edilen Anadolu Beylerbeyliği'nin ilk idarecisi olarak tayin edildi. Ankara'da görevi başındayken, Osmanlılar ile Eşrefoğlu toprakları üzerindeki hak iddiası sebebiyle nizalı bulunan ve bundan dolayı Yıldırım Bayezid'in Eflak Seferi'ni fırsat bilen Karamanoğlu Alaüddin Ali Bey tarafından esir edilen Timurtaş Paşa, bir süre Konya'da hapis kalmasına rağmen, padişahın geri dönmesi sebebiyle iyi niyet göstergesi olarak hediyelerle beraber salıverildi. Uzunçarşılı esir edilen kişinin Saru Timurtaş Paşa olduğunu iddia etmekte ise de Emecen, tarihi kaynakların bu kişinin Kara Timurtaş Paşa olduğu üzerinde müttelik bulunduğunu belirtir.⁴

Araştırmacılar tarafından sıklıkla birbirlerine karıştırılan üç Timurtaş Paşa vardır ki bunlar Kara, Sarı ve Çandarlılar'ın azadlısı olan Beyaz Timurtaş Paşa'dır.⁵ Alaşehir'in alınmasından sonra sıranın İstanbul'a geldiği fikrini Sultan Bayezid'e "Hey devletlü sultanum bize vacibdür-kim, evvel İstanbul'un üzerüne düşevüz, bu İstanbul'un tekvuru gayet müfsid kafirdür. Gerek ki bunu aradan götürrevüz. Vilayet-i İslam arasında bu kâfir neyler?" sözleriyle telkin eden Timurtaş Paşa, Haçlıların Niğbolu önlerinde görünmesinin ardından padişah ile beraber İstanbul'dan Niğbolu'ya geçti ve orduda Anadolu Beylerbeyi sıfatıyla yine sağ tarafta yer aldı. Savaşın kazanılmasından sonra 1397 Karaman Seferi'ne katılan Timurtaş Paşa,

4 Emecen, "Timurtaş Paşa", 185-186; Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihinin İlk Devirlerine Ait Bazı Yanlışlıkların Tashihi", *Belleten*, XXI/81 (1957), s. 173-178.

5 Bunlardan Sarı Timurtaş Paşa, Murad Hüdâvendigâr'ın Kosova'ya hareketi sırasında Sandıklı ve Kütahya taraflarının idarecesidir. Beyaz Timurtaş Paşa ise, bu sırada Sivrihisar muhafızıdır. Fetret Devri sırasında İsa Bey'in lalası konumunda olup, Çelebi Mehmed tarafından idâm edilen kişinin Sarı Timurtaş Paşa olduğu belirlenmiştir. Bkz. Neşri, *Kitâb-ı Cibân-Nümâ*, II, s. 427-429; Kepecioğlu, "Timurtaş Paşalar", s. 17-18. Beyaz Timurtaş Paşa'nın Seferihisar'da (Sivrihisar) bina ettirdiği camiine dair vakıf için bkz. TADB. TTD. EV. 580, v. 114a. Onun Hayrabolu'da kurduğu vakıflar için bkz. TADB. TTD. EV. 548, v. 137a-139b; VGMA, D: 747, s. 126; VGMA, D: 988, s. 259/162; Vedat Turgut, *Yitirilen Mirasmız: Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyıl Sonlarına Kadar)* (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları, 2016), s. 253-254; Vedat Turgut, *Yitirilen Mirasmız: Vize Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyıl Sonlarına Kadar)* (Eskişehir: Türk Dünyası Başkenti Yayınları, 2016), s. 112.

Akçay Savaşı sonucunda esir edilen Karamanoğlu Ali Bey'i katletti. Diğer rivâyette ise, Sultan tarafından Karamanoğlu'na neden âsi olduğu sorulduğunda, Ali Bey'in "Ben de senin gibi bir Bey'im" şeklinde cevap vermesi üzerine katlettiği belirtilir. Niğbolu Zaferi'nden sonra Yıldırım Bayezid'in Anadolu'ya düzenlediği sefere de katılan Timurtaş Paşa, Çankırı ve çevresine hâkim olduktan sonra, Malatya, Divriği, Kemah ve Darende'yi de ele geçirdi. Timurtaş Paşa'nın Ankara Savaşı'nda ve savaşın ardından meydana gelen fetret devrinde nerede olduğu belli olmamakla beraber tekâüd hayatı yaşadığı zannedilir. Bazı Osmanlı kaynaklarında Timurtaş Paşa'nın da Ankara Savaşı'na katıldığından ve oğullarıyla birlikte Timur'a esir düştüğünden, Kütahya'daki hazinede bulunan para ve mallar dolayısıyla Timur tarafından azarlandığından söz edilir. Oğullarından Ali Paşa'nın savaşta esir, Yahşi Bey'in ise şehid düştüğü bilgisi, Mevlana İdris-i Bitlisi ve Hoca Sadeddin'den itibaren verilir. H. Ramazan 804/M. Mart 1404 yılında vefat eden Timurtaş Paşa, Bursa'da binâ ettirdiği caminin yanındaki türbeye defnedilmiştir. Solakzâde Onun Ankara Savaşı'nda öldüğünü belirtse de evkâf defterindeki kayıttan savaşın sonra kısa bir süre daha yaşadığı anlaşılır. Türbe kitâbesinde kendisinden "melikül-ümera" şeklinde bahsedilmektedir. Kurduğu evkâfi dolayısıyla Bursa'da bir mahalleye adı verilen Timurtaş, bazı kaynaklarda yeni askerî teşkilâtın oluşturulmasındaki rolüyle de anılır. İslâm ülkelerinden gelip devletin hizmetine giren Arap, Acem ve Türkler'den müteşekkil Kapıkulu Ocakları'ndan biri olan Sipahi Bölüğü'nü tertib etmiş, ayrıca geri hizmet görevi yapan Voynuk Teşkilâtı'nın da kurucusu olmuştur. Rumeli Beylerbeyliği sırasında yerli Hristiyan askerlerine de tumar vermesiyle Osmanlı ordusunun, yerli askerî zümrelerce benimsenmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Yine Orhan Bey zamanında, beylerin ve askerî erkânın kırmızı renkli üsküf giymesi işine ön ayak olduğu ifade edilmektedir. Bölüklerin sancak renklerinin ve şekillerinin de onun tarafından tesbit edildiğine değinilmektedir.⁶

Bursa Kalesi içindeki Yerkapı Mescidi'nin Timurtaş Paşa'nın babası Kara Ali Bey tarafından yapıldığı bilinir.⁷ Timurtaş Paşa'nın ismi ise, Bursa'da ve Edirne'de

6 Emecen, "Timurtaş Paşa", 185-186; Tekindağ, "Timurtaş", 372-374; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 68, 72-73; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, II, s. 325; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 15a; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, s. 114; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, I, s. 101; İ. Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronoloji*, I (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), s. 60; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 174-176, 271-272, 331, 573-576; TADB. TTD. EV. 580, v. 106a-b.

7 E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde İlk Devir (630-805/1230-1402)*, I (İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 1966), s. 275.

kurduğu vakıflarla ölümsüzleşmiştir. Onun Lala Şahin Paşa'nın damadı olduğuna ve en azından Ali, Oruç ve Umur Paşa'ların Lala Şahin Paşa'nın torunu olduğuna yönelik rivayetlerin doğruluğunu, oğullarından Umur'un, Lala Şahin Paşa'nın dedesinin,⁸ Ali'nin ise Paşa'nın babasının ismini taşımasından dolayı, kabul etmek icâb eder. Timurtaş Paşa'nın Edirne ve Bursa'da hayratı mevcut olmakla beraber, hayrâtı için tertib ettirdiği bir vakfiyesine ulaşamamaktadır. Ancak tahrir defterlerinden ve oğlu Ali Bey'in vakfiyesinden hayrâtına dair yapılan vakıflar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Bursa merkezinde Timurtaş Paşa'nın vakıf eserleri etrafında iki mahallenin geliştiği görülür. Bunlardan biri "*Timurtaş Mahallesi*" olup sadece son sayımda karşımıza çıkar.⁹ "*Zaviye-i Pir Gazi Timurtaş*" olarak adlandırılan diğer mahalle de sadece son sayımda mukayyedir.¹⁰ Bergama'daki bir mahalle de Hacı Timurtaş Mescidi etrafında gelişmiştir.¹¹ Timurtaş Paşa Vakfı'na bağlı olan köylerden biri Kelesan Köyü olup, Murad Hüdâvendigâr zamanında Uğurlu Çiftliği'nin Timurtaş Paşa'ya mülklüğe verildiği ile ilgili nişan-ı şerifin varlığından bahsolunur. Sonradan Timurtaşoğlu Ali Bey'in hissesine düşen köyün hâsılı 4140 akçe olup, Murad Hüdâvendigârın Vakfı'na bağlı olan 2365 akçelik cizye geliri dışındaki 1775 akçelik kısım Timurtaş Paşa'nın Camii'ne vakfolunmuştur. Ancak zikrolan hâsılın zaviyeye sarfolunduğu belirtilmektedir. Köyde Ali Bey'in oğlu Mahmud Bey'in kızı Fatma Hatun'un bazı mülklerini Ağacık kardeşi Muslihiddin'e sattığı, Ağacık'ın ölümüyle bu yerlerin hatunu Hafsa'ya müntakil olduğu anlaşılmaktadır.¹² Bursa'ya bağlı Köprübaşı Köyü'nün de Ali Çelebi'nin mülkü iken, Mevlana Fenârî'nin mektubuyla vakfedildiği, köyün yarısının Emir Süleyman ve diğer yarısının ise II. Murad zamanında temlik olunduğu anlaşılmaktadır. Karyenin hasılı 9120 akçeden 10.022 akçeye yükselmiş olup mukataat ve Köprübaşı humhanesi zemini kısıt gelirlerde ağırlıklı olarak yer alırlar. Toplam gelirin 3832 akçesinin ev icarelerinden sağlandığı anlaşılır.¹³ Yıldırım Bayezid zamanından beri Timurtaş Paşa ve oğullarına temlik edilmiş olan Kirvasil Köyü de

8 Vedat Turgut, "Vakıf Belgeleri Işığında Umur Bey ve Lala Şahin Paşa'nın Menşei ve Osmanlılar ile İttifakına Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, 47 (2016), s. 1-6.

9 TADB. TTD. 67, v. 29b-30a; Ö. Lütfi Barkan, E. Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), s. 8.

10 TADB. TTD. 67, v. 56b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 8.

11 TADB. TTD. EV. 580, v. 151b.

12 BOA. TD. 453, v. 11a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 11b-12b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 62.

13 BOA. TD. 453, v. 11b-12a; TADB. TTD. EV. 580, v. 12a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 63.

Bursa'daki Timurtaş Bey İmareti'ne vakfedilmiştir. Köyün hasılı 1220 akçedir.¹⁴ Timurtaş Köyü'nün nısf hissesi tumar iken, son sayımda 1071 akçelik kısmının vakfa bağlı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵ Hacı Timurtaş Paşa'nın Bergama'da bina ettirdiği kervansarayı için 16 dükkânın belirlenemeyen hâsılı vakfedilmiştir. Bu dükkânlardan beşi harab olmuş ancak daha sonra ikisi yine ma'mur hale gelmiştir. Harab olan üç dükkânın zemininden altışar akçe hâsıl sağlandığı belirtilmiştir.¹⁶

Timurtaş Gazi'nin Trakya'da Vize Nahiyesi'nde de bir zaviye bina ettirdiğine dair bir kayıt oldukça önemlidir. Vize'deki zaviye için Bursa'ya bağlı Bademlü Köyü vakfedilmiştir. Köyün hâsılı 4238 akçeden 4750 akçeye yükselmiştir ki 650 akçesi Hatun Mezra'sından sağlanır.¹⁷ Ancak bu vakfın Saru Timurtaş Paşa'ya ait olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁸ Timurtaş Bey'in Edirne'deki hayratı için vakfettiği akarata bakıldığında ise, üç köyün vakfedildiği anlaşılmaktadır. Timurtaş Bey'in bu vakfının Fatih Sultan Mehmed zamanında bozulup tumara verildikten sonra, Sultan Bayezid zamanında yeniden mukarrer tutulduğu görülür. Edirne'ye bağlı Üsküdar Nahiyesi'ndeki Timurtaş Bey nam-ı diğer Saru Yakub Köyü'nün hâsılı 3856 akçedir. Etmekçi Köyü'nün hâsılı ise 3663 akçedir. Karun nâm-ı diğer Timurtaş Köyü ise, vakfın Edirne'deki en büyük birimi olup, hâsılı 5452 akçedir. Bu şekilde, Edirne'deki hayratın akaratinin toplamının 12.971 akçeyi bulduğu hesaplanmaktadır.¹⁹ Kütahya'da Takyeciler Camii'ni yaptıran Timurtaş Paşa'nın da Kara ve Saru Timurtaş'tan hangisi olduğu tam olarak belli değildir. Emir Süleyman tarafından ayrıca mukarrernâme verilen Bolu'ya bağlı Yedidivan'daki Hacı Fakih Vakfı'nın da Timurtaş Bey tarafından yapıldığına hükmetmek gerekir. Vakfın hâsılı 169 akçe olup, bir cihete mahsuben yapıldığı anlaşılmaktadır.²⁰

Timurtaş Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük emeği geçen beş oğlunun ismi bilinir. Bunlar yukarıda adı geçen Oruç, Ali, Umur ve Yahşi'den başka Firuz Bey'dir. Bunlardan başka ailenin hangi kolunun devamı olduğu tam

14 BOA. TD. 453, v. 12a; TADB. TTD. EV. 580, v. 12b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 63.

15 TADB. TTD. EV. 580, v. 17a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 64.

16 TADB. TTD. EV. 580, v. 147a-b

17 BOA. TD. 453, v. 13a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 13b-14a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 65-66.

18 Kepecioğlu, "Timurtaş Paşalar", s. 16-18.

19 TADB. TTD. EV. 562, v. 109a-110a.

20 Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde İlk Devir*, s. 507-509; TADB. TTD. EV. 547, v. 137b.

belirlenemeyen Hızır Baba ve Kaya Hatun da Timurtaş evladı arasında zikredilir. Vakfiyeden hareketle bunlardan Hızır Baba'nın Ali Bey kolundan olduğu tahmin edilebilir. Kaya Hatun'un ise Sarı Timurtaş evladından olma olasılığı da vardır. XV. yüzyılın en önemli devlet adamlarının başını çeken Timurtaşzâdelerin, Anadolu'nun pek çok yerinde kurdukları vakıflarla isimlerini ölümsüzleştikleri görülür. Aykut Alp'in soyundan gelenlerin Germiyanogulları, Karesioğulları, Tekeoğulları, Çandarlılar ve Osmanlı hanedânı ile yaptıkları evlilikler neticesinde, neredeyse Çandarlı Vezir Ailesi kadar nüfuzlu bir aile olarak nasıl ortaya çıktıkları, bundan sonraki satırlarda net olarak ortaya çıkacaktır. Bu noktadan itibaren, Timurtaş Paşa'nın büyük oğlu Yahşi Bey'den gelen kol ele alınacaktır.

Yahşi Bey Meselesi

Timurtaş Paşa'nın en büyük oğlu olan Yahşi Bey, Murad Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid zamanında Balkanlarda gaza faaliyeti içinde bulunmuş ve Niş ile Pravadi'nin fâtihi olarak tanınmıştır. Bulgar Kralı Şişman'ın üzerine gönderilen Yahşi Bey, Kosova, Tırnova, Çernoz, Kirişdaviçe ve Yörükova'yı zaptettiği gibi Tuna kenarındaki bütün hisarlara da adamlarını yerleştirdi. Kosova Savaşı'nda da öncü birliklerin kumandanlığı'nı üstlenen Yahşi Bey, İstanbul'a bağlı bir semt olan Şile'yi önce 1391 ve sonra 1396'da iki defa ele geçirmiştir. Onun ele geçirdiği bu yerin hâsılının Sultan Bayezid tarafından Bursa'da tesis edilen Kazerûniyye Zaviyesi'ne vakfedilmiştir. Yahşi Bey'in 1402 Ankara Savaşı'nda şehid düştüğü konusundaki tarihi rivâyetler, İdris-i Bitlisi ve muhtemelen ondan naklen Hoca Sadeddin Efendi ile başlar. Hoca Sadeddin'e ait olması kuvvetli muhtemel olan bir derkenârda, Ankara Savaşı'nda Timurtaş Paşa'nın ölen oğlunun isminin "*Bahşi*" olabileceğine ve Mevlana İdris'in Aydınoglu Cüneyd Bey hadisesi sırasında oğlu Kurd Hasan ile Cüneyd Bey'i öldüren kişinin de Timurtaşzâde Yahşi Bey olduğu yönündeki düzeltmesine özellikle değinilir ve işin aslının tesbit edilemediği belirtilir. Fetret Devri boyunca desteklediği Osmanlı şehzâdelerinin mücadeleyi kaybetmesinden dolayı ata yurdu olan İzmir ve Aydın çevresini elinde bulundurma konusunda mücadeleye giriştiği Aydınoglu İsa Bey'in çocuklarına karşı da zor duruma düşen Cüneyd Bey, Bayezid Paşa'nın Düzmece Mustafa İsyanı sırasında katledilmesi hadisesinde de büyük rol oynadı. Sultan Murad, bazı vaatlerle Cüneyd Bey'i amcasının yanından ayırmayı başarmıştı. Ancak Cüneyd Bey, ata yurdundan ayrılmak istemiyor ve bu uğurda Aydınoglu İsa Bey'in torunu Hamza Bey ve ailenin diğer önde gelenleriyle mücadele ediyordu. Bayezid Paşa'nın katli

hadisesinden sonra, aynı aileden Sinan Bey'i de öldürmesi Timurtaş Paşazâdelerin büyük nefretini mucîb oldu. İpsili Kalesi'ndeki son büyük mücadelesi, kendisi ve oğlunun tüm ailesiyle beraber mahvî ile sonuçlandı. Cüneyd Bey ve oğlu Kurd Hasan'ı Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey'e teslim olmuşken, Hamza Bey'in çadırından çıkarıp kendi çadırına getiren Yahşi Bey, önce babasının gözleri önünde Kurd Hasan'ı boğazlamış, sonra da askeri dehasıyla ünlenen yaşlı Cüneyd Bey'i öldürerek Bayezid Paşa ve Sinan Bey'in intikamlarını almıştır.²¹

Göröldüğü üzere, hayatı ve faaliyetleri hakkında sınırlı bilgiler bulunan ve vefat tarihi tam olarak bilinmeyen Yahşi Bey, Selçuk'taki türbesine defnedilmiştir. Onun Bursa'da Yahşi Bey Türbesi olarak anılan türbede medfün bulunduğuna dair rivâyetlere ise artık itibar edilmez. Bursa'daki türbede medfün olan Yahşi Bey'in Murad Hüdâvendigâr'ın Gülçiçek Hatun'dan doğan oğlu Yahşi Bey olduğu kesindir. Yahşi Bey'in karıştırıldığı tek kişi Murad Hüdâvendigâr'ın oğlu değildir. O, vakfiyesinin tarihi ve bu belgede baba adının "Abdullah" şeklinde kaydedilmesinden dolayı, Sultan II. Murad zamanında Aydınoğulları'na ait toprakların sancak halinde teşkilatlandırılıp, Osmanlı Devleti'ne direk olarak bağlanması sırasında buraya atanan Rum asıllı bir sancakbeyi zannedilmiştir. Uzunçarşılı, Cüneyd Bey hadisesinde ismi zikredilen Halil Yahşi Bey'in Bayezid Paşa'nın Rum asıllı eniştesi olduğunu iddia eder. Bununla beraber aslında H. 845/M. 1441 yılında hazırlanan Tire'deki cami ve zaviyesi ile Selçuk'taki türbesine dair vakfiyesinde "*Cemalü'd-devle ve'd-din Yahşi Bey bin Abdullah*" şeklinde kaydedilen Yahşi Bey'in, Timurtaş Paşazâde olduğunu düşünmekteyiz. Bu husus, Mevlana İdris tarafından da açıkça dile getirilmiştir. Bu, Yahşi Bey'in kimliğinin tam olarak saptanmasını zarûrî kılmaktadır.²²

21 İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, I-II, haz. Mehmet Karataş vd. (Ankara: BETAV Yayınları, 2008), I, s. 390; *Heşt Bihişt*, II, s. 98, 126, 327-331; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 42a-47a, 70a, 84a, 111a, 146b-148a; Neşri, *Cihannüma*, I, s. 211, 245, 253-255, 300; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, s. 120, 137; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, I, s. 87, 208-210; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 252; Vedat Turgut, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik ve İktisadi Vaziyet", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri*, I (Kocaeli: Büyük Şehir Belediye Yayınları, 2015), s. 402-403; TADB. TTD. EV. 579, v. 73a-b.

22 Mehmet A. Erdoğan, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Aydın İli Evkâf Defteri (Metin ve İnceleme)* (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2016), s. 141-142; TADB. TTD. EV. 571, v. 57b; VGMA, D. 586, s. 211/205; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), s. 117-118.

Yahşi Bey'e ait vakfiyeyenin tahririnin H. 845 senesinin Cemaziyelahirinin ortalarında vaki olduğunun belirtilmesinden, vakfın esasen bu tarihten önce de kurulmuş olabileceği anlaşılabilir. Çünkü diğer vakfiyeler incelenirken de görüleceği üzere, vâkıfın hazır ve hâl-i hayatta bulunduğu tahrir sırasında açıkça belirtildiği durumlar da vardır. Vakfa dair bir kitabenin olmaması sebebiyle vakfiyedeki M. 1441 tarihi esas kabul edilmiştir. Bununla beraber, bu tarihin vakfiyenin deftere geçirilmesiyle ilgili olduğunu düşünmek ve vâkıfın baba isminin Abdullah²³ şeklinde kaydedilmesini ise bir tevâzu göstergesi olarak ele almak gerekir. Söz konusu Yahşi Bey'in "Amasyalı" olduğuna yönelik bilgi, Yahşi Bey'in Timurtaş Paşazâde olduğuna yönelik tesbiti kuvvetlendirir. Bayezid Paşa'nın vakfiyesinde yer alan akaratlar sıralanırken geçen "Hamza Yahşi Nahiyesi" ifadesi de oldukça önemlidir.²⁴ H. Hüsameddin'in, Hisâriye Vakfı bânisine değinirken, vâkıfın Bayezid Paşa'nın kardeşi Yahşi Bey'in oğlu olduğunu belirtmesi durumu daha da karışık hale getirmektedir.²⁵ Tokat'taki Hisâriye Medresesi'nin yaptırın kişinin, Bayezid Paşa'nın kardeşi Yahşioğlu Hisar Bey olduğuna yönelik Amasya Tarihi'nde verilen bilgi doğru ise, Hisar Bey'in Selçuk'taki türbede medfûn olan Yahşi Bey'in oğlu olduğu da düşünülebilir. Hisar Bey'in vakfiyesinin Uzun Hasan ile mücadele sırasında kaybolduğu anlaşılmaktadır.²⁶

23 Sonradan Müslüman olan şahısların kendileri ve baba isimlerinin "Allah'ın kulu" manasında "Abd" ve sonuna esmaü'l-hüsna'dan bir ismin getirilmesi suretiyle oluşturulan bir isimle gösterilmesi vâki ise de baba ve dede isimleri bilinen pek çok eşhasın da bir tevâzu göstergesi ve kısaltma amacıyla bu şekilde gösterildiği önemli bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu gibi örneklere arşiv belgelerinde çok sayıda rastlanır. Örneğin Lala Şahin Paşa'nın baba adı üç ayrı vakıf belgesinde de farklı şekilde kaydedilmiştir. Orhan Gazi'nin kızını oğlu Yakub Bey ile evlendiren Pars Bey lakablı Bedreddin Mahmud Bey'in baba adı da vakfiyede Abdullah olarak kayıtlı olsa da onun, XIII. yüzyıl Selçuklu umerâsı arasında zikredilen Bedreddin Mahmud'un torunu olması kuvvetle muhtemeldir. Bu konuda bkz. Turgut, "Vakıf Belgeleri Işığında Umur Bey ve Lala Şahin Paşa'nın Menşei ve Osmanlılar ile İttifakına Dair", s. 1-37.

24 VGMA, D. 605, s. 246.

25 Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, I, haz. Ali Yılmaz, M. Akkuş (Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları, 1986), s. 262-264.

26 Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, s. 262-264; TADB. TTD. EV. 583, v. 29a, 43b-35b, 42a-b. Hisar Bey, Kara Timurtaş Paşa'nın torunudur. Amasya'daki Medresesi'ne toplam hâsılı 7395 akçe olan akaratu vakfetmiştir. Bu hâsılın, medresede görevli zevâtın cihetlerine sarf olduğu anlaşılmaktadır. Evlattan Hasan Çelebi bin Veli Çelebi'nin cihetlerden baki kalan hisseye müstehâk olduğu vakıf defterinden anlaşılır. Hasan Çelebi'nin Muhammed adında bir kardeşinin olduğu, dedelerinin ise Mahmud Çelebi adını taşıdığı da görülür. Bkz. TADB. TTD. EV. 583, v. 42b.

Yahşi Bey hakkında verilen bu kısıtlı ve karışık bilgiler ışığında varılabilecek üç sonuç vardır:

1. Timurtaş Paşa'nın Ankara Savaşı'nda şehid düşen oğlunun adı Bahşi'dir. Bahşi Bey'in Bayezid, Hamza, Sinan ve Yahşi Bey adlarında dört oğlu vardır. Bunlardan Bayezid Paşa, Cüneyd Bey'in de içinde bulunduğu Düzmece Mustafa İsyanı sırasında katledilmiş, Sinan Bey de Cüneyd Bey tarafından öldürüldükten sonra Yahşi Bey, Cüneyd Bey ve oğlu Kurd Hasan'ı katletmek suretiyle kardeşlerinin intikamını almıştır.
2. Ankara Savaşı'nda şehid düşen Yahşi ile Cüneyd Bey hadisesinde çok önemli bir rolü olan Yahşi, aynı isme sahip baba-oğul ilişkisi içinde değerlendirilebilir.
3. Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey, Ankara Savaşı'nda şehid düşmemiştir. Ankara Savaşı'na katıldıktan sonra oğlu Bayezid Paşa ile beraber faaliyetlerine devam etmiş ve hem oğlu Bayezid Paşa'nın hem de kardeşi Sinan Bey'in intikamını Cüneyd Bey ve ailesinden almıştır.

Bu ihtimallerin ortak sonucu ise; farklı kişiler de olsa Yahşi Bey/ler'in "Timurtaşzâde" olduklarına yönelik Mevlana İdris ve Hoca Sadeddin tarafından verilen bilgilerin doğruluğuna, vakıf kayıtlarında da bazı işaretlerin bulunduğu. Aydın Livası evkâf defterinde de Yahşi Bey'in Tire'deki Cami ve zaviyesi ve Birgi'de binâ ettirdiği imareti ile Selçuk (Ayasuluğ)'da yaptırdığı medrese ve türbeye dair vakıf kayıtlarına rastlanır. Yahşi Bey'in hayratına Tire-Yenipazar'da yaptırdığı bir hamam, bu hamamın kuzeyinde bina ettirdiği kabban kervansarayı, bitişiğindeki dükkanlar, kervansarayın yakınında çeşmesiyle beraber tahtanî ve fevkânî hücreleri müstemil bir han, kervansarayın etrafında bulunan müteaddid dükkanlar, Söke'de bir hamam ve bazı dükkanlar, Menteşe Sancağı'na bağlı Balat'ta bazı yerler ve Ayasuluğ'daki arazilerin yanısıra Tire'ye bağlı Bergoz Köyü'nün gelirleri vakfedilmiştir. Tire'de bulunan 22 dükkan ile bir dükkânın yarı hissesi de Yahşi Bey'in hatunu tarafından 60.000 akçeye satın alınarak Yahşi Bey Türbesi'ne vakfedilmiştir.²⁷ Vakfedilen bu akarattan vakıf adına 90.000 akçeye yakın bir gelir sağlandığı anlaşılmaktadır. Yahşi Bey, vakfin tevliyet ve nezâretini erkek ve kız ayırt etmeksizin evladlarına şart etmiştir. Vakfin şartlarına göre mütevellinin ciheti tüm vakfin mahsûlatının onda biri olup, hıfz edeceği

27 TADB. TTD. EV. 571, v. 57b, Mehmet A. Erdoğan, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Aydın İli Evkaf Defteri* (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2016), s. 141-142.

diğer onda bir hisseyi vakfın termim ve tamirine sarf edeceği tesbit edilmiştir. Vakfın mahsûlatının mütebâki dört humsundan mürtezikaaya ayrılan cihetlerde ayrıntılı belirtilmiştir.²⁸

Yahşi Bey'in Şile ve Yoros taraflarındaki fetih hareketlerine yukarıda değinilmişti. Kocaeli'ne bağlı Gebze (Genivize) Nahiyesi'nin merkezinde zaviye yaptıran Yahşi Bey'in de Timurtaş Paşa'nın oğlu olması kuvvetle muhtemeldir. Günümüzde zaviyeden eser kalmayıp, vakıf defterinde de akaratının çoğunun harab kaydedilmesi, vakfın erken dönem vakıflarından olduğunu gösterir. Gebze'de bir debbağhanenin nısf hissesi, harab olan odaların yerleri, harab durumda olan bir bezirhane, bir pare harab bağ, tarla iken bağa çevrilen ve harab olup yerine evler dikilen yerler ve Çayır Değirmeni'nden söz konusu zaviye için sağlanan hâsıl 550 akçe olarak hesaplanmıştır.²⁹

Timurtaş Paşa oğlu Yahşi/Bahşi Bey ile Bayezid Paşa'nın babası olan Yahşi Bey'in aynı kişiler olduklarına yönelik düşüncüyü ele almak adına, Bayezid Paşa'nın isminden tüm faaliyetlerine ve vakıf kayıtlarında sabit olan aile bağlarına dikkatlice eğilmek gerekir.

Yahşi oğlu Bayezid Paşa'nın İsmi ve Kimliği Meselesi

Yıldırım Bayezid'in eşi ve Aydınolu İsa Bey'in kızı Hafsa Hatun'un vakfının tevliyetini Bayezid-i Bistâmî müridlerinden Seyyid Abdülgaffar Çelebi'ye şart etmesinden hareketle, Osmanlı padişahlarının ve Yahşi Bey'in oğlu olan Bayezid Paşa'nın isimlerinin, Emeviler'in atası Yezid'den değil, Batı Anadolu beyliklerini kuranların geldiği İnan coğrafyasının ünlü sufisi Bayezid Bistâmî'nin isminden mülhem olduğunu düşünmek mümkündür. Hatta II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un vakfiyesinde bu düşüncüyü haklı çıkaracak açık ifadeler vardır. Vakfiyede Sultan Bayezid için kullanılan elkâblar arasında "*Bayezid Bistâmî'nin hem-nâmî*" ifadesi dikkat çekicidir. Hoca Sadeddin de Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın tahta cülûs ettiği sırada doğan büyük oğluna "*Şah-ı Bistâmî*"nin adını verdiğini belirtmektedir.³⁰ Yukarıda Yahşi Bey tarafından fethedilen Şile'nin Kazerûniye

28 VGMA, D. 586, s. 211/205; TADB. TTD. EV. 571, v. 39b-40a, 56a-57a; Erdoğan, *Kanuni Sultan Süleyman Devri*, s. 102, 138-140.

29 TADB. TTD. EV. 579, v. 50a.

30 VGMA, D. 740, s. 405/158; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 28b-29a; TADB. TTD. EV. 571, v. 53a; Erdoğan, *Kanuni Sultan Süleyman Devri*, s. 121-130.

dervişlerine vakfedildiğine dair verilen bilgi burada hatırlanmalıdır. Bayezid Bistâmî³¹ ile Şeyh Ebu İshak Kazerûnî'nin en bâriz ortak noktaları,³² İran coğrafyasında dünyaya gelmiş olmaları ve mecûsiler ile diğer insanların hızla İslâm dini'ne girmelerini sağlamalarıdır. Bu, ailenin kökeninin, Osmanlıların atalarıyla beraber Horasan'dan gelen Aykut Alp'in atalarına bağlandığı tezini kuvvetlendirir. Anadolu'da Ebu İshak Kazerûnî, Bayezid-i Bistâmî ve Bistâmî'nin bağlı bulunduğu Veysel Karanî için kurulan vakıflara rastlamak mümkündür.³³

Bayezid Paşa'nın babasının adı, H. 823 yılında düzenlenen vakfiye ve zeyllerinde "Yahşi Bey" olarak geçer. Kendisi de "Celâlî'd-devle ve'd-din" şeklinde vasıflandırılır. Ailesinin kökenleri hakkında H. Hüsameddin tarafından verilen Emir Seyfüddin Sungur soyundan geldiğine yönelik bilgi ile Dukas'ın Arnavut ve Mustafa Vazih Efendi'nin Boşnak hanedanına mensûb olduğuna yönelik iddiaları tarihî belgelerle tevsik edilememektedir.³⁴ Dukas, Onun Çelebi Mehmed tarafından satın alınmış bir köle olduğunu belirtmesine rağmen, babasının Murad Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid döneminin cevval bir askeri olan Yahşi Bey olduğuna vakıf belgeleri işaret eder.³⁵ Bu durumda, Bayezid Paşa'nın Enderûn'da yetiştikten sonra Çelebi Sultan Mehmed'in lalası olduğuna dair bilgilere şüpheyle

31 Muhiyiddin-i Arabî ve Mevlana Celeleddin-i Rumî'yi dahi etkilediği düşünüldüğünden "Ariflerin Sultanları"nın ilki olan Bayezid-i Bistâmî hakkında genel bilgi için bkz. Helmut Ritter, "Bayezid Bistam", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, II, 398-400; Süleyman Uludağ, "Bayezid-i Bistâmî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V, 238-241.

32 Kazerûniyye Tarikâtı için bkz. Hamid Algar, "Kâzerûniyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV, 146-147.

33 Kazerûniyye Tarikâtı için özellikle XIV. yüzyılda Anadolu'da Karaman Sancağı dâhilinde ve Bursa'da kurulan vakıflar önemlidir. Vedat Turgut, *Kocaeli Sancağı*, s. 327-328; 26b; Mehmet A. Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar-II", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/ 2 (2003), s. 100; TADB. TTD. EV. 565, v. 31a; H. Adnan Erzi, "Bursa'daki İshakî Dervişlerine Mahsus Zaviyenin Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi (VD)*, II (1942), s. 423-429.

34 Mikhael Doukas, *Tarih (Anadolu ve Rumeli 1326-1462)*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yay., 2008), s. 112; Dukas, *İstanbul'un Fethi: Dukas Kroniği (1341-1462)*, çev. V. Mirmiroğlu (İstanbul: Kabalcı Yay., 2012), s. 95-100, 105-110. Ayrıca Boşnak olduğuna dair Mustafa Vazih Efendi, *Amasya Fetvâları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (Belâbilü'r-râsiyye fi riyâz-i mesâilî'l-Amâsiyye)*, haz. A. Rıza Ayar, Recep O. Özel (Amasya: Amasya Belediyesi Yay., 2011), s. 65.

35 VGMA, D. 605, s. 244-249/330-334. Onun Enderûn'da yetiştiği bilgisinin teyidi, burada yetişen herkesin devşirme olduğuna yönelik genel kanaati de ortadan kaldırır. Ancak bu yorumun, Dukas tarafından verilen bilginin doğru kabul edilmesi sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir.

yaklaşmak icâb eder. Şehzâde ile beraber Ankara Savaşı'na katılan ve mağlûbiyetin ardından şehzâdeyi sağ-sâlim Amasya'ya ulaştıran Paşa, “*Fetret Devri*” olarak anılan buhranlı yıllara damgasını vurup, devletin yeniden toparlanmasında büyük hizmetler ifâ etmiştir. II. Murad döneminin önemli emirlerinden biri olan Mezid Bey'in Ankara Savaşı'nın ardından Sivas'ı mesken tutup eşkıyalığa başlaması üzerine, Sivas'a yürüyerek onu ele geçiren Bayezid Paşa, H. 816/M. 1413 yılındaki kardeşler arasındaki son savaşta da Musa Çelebi'ni ordusunu bozguna uğratmıştır. Bayezid Paşa, bundan sonra vezir olup, Karaman Seferi'ne çıkmış ve Karamanoğlu Mehmed Bey'i esir almıştır. Bu başarısının ardından vezâretinin yanında Rumeli Beylerbeyliğini de yedine alan Bayezid Paşa, Şeyh Bedreddin İsyanı'nın bastırılmasında kilit rol üstlenmiştir. Şehzâde Murad ile beraber Aydın ve Manisa çevresinde ayaklanan Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa'nın isyanını bastırdığı rivâyet edilen Paşa'nın Şeyh Bedreddin'i yakaladığı bilgisi ise kesindir. Şeyh Bedreddin'in torunu Hafız Halil, dedesinin Bayezid Paşa'nın tahrik ve tezviriyle idam edildiğini iddia eder. Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünü yaklaşık 40 gün gizleyerek çıkması muhtemel büyük bir kargaşanın önüne geçen Bayezid Paşa, Murad'ın tahta çıkmasının ardından “Düzmece Mustafa” isyanı olarak adlandırılan isyan ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Çandarlı İbrahim Paşa ve Hacı İvaz Paşa'nın, “Rumeli Beylerbeyi” olması hasebiyle “*balını yediği yerin, arısını da gidermesini*” beklediği Bayezid Paşa, Şehzâde Mustafa ile Edirne yakınlarındaki Sazlıdere'de karşılaşmış ve esir alınmıştır. Çandarlı İbrahim Paşa ve Hacı İvaz Paşa'nın Şehzâde Mustafa'nın ortadan kaldırılması işini, Bayezid Paşa'nın üzerine “hasetliklerinden” dolayı yıkmak istemelerine karşılık, Timurtaş Paşa'nın diğer oğulları Ali, Oruç ve Umur Paşa'ların, padişahın sefere bizzat çıkmasından yana oldukları ancak bu düşünceyi padişaha kabul ettirmekte başarılı olamadıkları anlaşılıyor. Kendisi için düzenlenen hilenin farkında olmasına rağmen, Sultan Murad için kendisini feda etmeye hazır bulunan Bayezid Paşa, yola çıkmadan evvel vasiyyetini Oruç Bey'e açıklamış, hükümlerini icraya onu vâsi kılmış ve Oruç Bey'e 50.000 akçe nakit bırakmıştır. Bayezid Paşa, Şehzâde tarafından hürmet gösterilmesine rağmen, bir gün içinde aralarında eskiye dayanan bir husûmet bulunan Cüneyd Bey tarafından öldürülmüştür.³⁶ Aydınoğlu (İzmiroğlu) ile aralarındaki husûmet, Timurtaşzâde Yahşi

36 Bu bilgiler için bkz. Aydın Taneri, “Bayezid Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V, 242-243; Mustafa Ç. Keskin, “Bayezid Paşa: Vezir, Entelektiel, Sanat Hâmisi”, *Osmanlı Araştırmaları*, 48 (2017), s. 1-37; Emecen, “Cüneyd Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 122; İdris-i Bitlisî, *Heşt Bibişt*, I, s. 174-176, 221, 228, 256-259, 276, 295-296; Hoca Sâdeddin, *Tâcü'r-Tevârih*, v. 96b-97a, 114b-116b, 127b-131a, 133a-138a, 142a-148a; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, I, s. 190-195.

Bey'in Cüneyd Bey'in ata toprakları üzerinde idarecilik yapmasından kaynaklanıyordu. Kendi ata topraklarında bağımsız bir bey olarak hareket etmek isteyen Cüneyd Bey, ayaklanan Osmanlı şehzâdesi Mustafa Çelebi'yi destekleyerek bu emeline ulaşmak ve bunu başardığı takdirde belki de Devlet-i Âliyye'nin en gözde emirlerinden biri olmak peşindeydi. Onun Bayezid Paşa'ya olan kızgınlığının diğer bir sebebi, damadı Abdullah Bey'in Paşa tarafından hadım edilmesiydi. Dukas, Bayezid Paşa ile beraber kardeşi Hamza Bey'in de esir edildiğini ancak Cüneyd Bey'in küçük yaşta olan bu beyin hayatına dokunmayarak kendi sonunu hazırladığını belirtir. Hafız Halil'in şiiirinden 29 Ağustos 1421'de vefat ettiği anlaşılan Bayezid Paşa'nın Sazlıdere taraflarında olduğu belirtilen türbesine ise henüz ulaşamamıştır. Ayvansarayî, Bayezid Paşa'nın Erdel Yenicesi'nde defnolunduğunu belirtir. Bununla beraber Bayezid Paşa'nın Bursa'daki medresenin yanına kendisi için bir türbe bina ettirdiği bilinmektedir. Kepeci, bu türbenin kalıntılarını gördüğünden bahsetse de Bayezid Paşa'nın bu türbede medfûn bulunduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur.³⁷

Dukas'a nazaran Bayezid Paşa'nın enderûnda yetiştiği için Arnavut devşirmesi olduğuna yönelik bir bilgi bulunsa da Bizans tarihçiliğinin zirve noktasında olduğu düşüncesiyle verilen bu bilgiyi hemen doğru kabul etmek hatalı bir yaklaşımdır. Murad Hüdâvendigâr döneminde İnegöl'de bir köyün Yahşi Bey'e mülklüğe verildiğine yönelik kayıt, ailenin kökeninin Amasya'da olduğu düşüncesini de çürütür. İnegöl'e bağlı Yenice Köyü, Yahşi Bey'in kadimî tumarı iken, Murad Hüdâvendigâr tarafından Bayezid Paşa'nın babası Yahşi Bey'e mülklüğe verilmiştir. Belgeden bu işlemin H. 823/M. 1420 yılında yapıldığının belirtilmesi, Yahşi Bey'in Ankara Savaşı'nda şehid düştüğü haberini şüpheye düşürür. Yine de bu tarihin, Bayezid Paşa'nın katledilmesi hadidesiyle yakından ilgili olduğunu düşünmek icâb eder.³⁸ Umur Bey'in soy şeceresi hakkında elimizdeki tek kaynak olan belgede "*Sultan Mehmed Han zamanında Hacı Bayezid Paşa ve Bayezid Hüdâvendigâr zamanında Timur Bey yer*" ibaresi oldukça önemlidir.³⁹ Buradan

37 Taneri, "Bayezid Paşa", s. 242-243; Keskin, "Bayezid Paşa", s. 1-37; Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, haz. Fahri Ç. Derin (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978), s. 156; Dukas, *İstanbul'un Fethi*, s. 105-110.

38 TADB. TTD EV. 585, v. 311a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 118. Ailenin Amasya'ya geçişi, Yıldırım Bayezid'in Anadolu harekâtı sırasında, Kadı Burhaneddin'e karşı bölgenin yerel hâkimlerinin desteğiyle Amasya'ya hâkim olmasından sonra olmalıdır. Söz konusu kayıt, Hamza Bey ve ailesi hakkında malûmat verilirken ayrıntılı tahlil edilecektir.

39 VGMA, D. 605, s. 244-249/330-334; TADB. TTD. EV. 580, v. 106a-b

Bayezid Paşa'nın Timurtaş Paşa'nın oğlu olan Yahşi Bey'in oğlu olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Bayezid Paşa'nın Amasya'daki hayrâtı için düzenlediği vakfiyesindeki şuhûd-ı hâl içinde XII. Yüzyılda Ahmede'-r-Rufâî tarafından Irak'ta kurulan ve sonraki yıllarda Anadolu'da da izleri görülen Rufâî⁴⁰ târikâtinden pek çok kişinin bulunması, Bayezid Paşa'nın bu tarikâte mensûb bulunduğunu düşündürür. Bayezid Paşa'nın imaret zaviyesinin girişindeki kitâbeden mimarının Muhammed oğlu Ebu Bekir olduğu anlaşılmaktadır. Bu Ebubekir'in Merzifon'daki Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'nin de mimarı olup, Ankara'daki Karaca Bey Zaviyesi'nin mimarı olan Ahmed'in de babasıdır. Şam kökenli olan Ebubekir'in amcası Ali bin Müşeymeş de Aydınöğlü İsa Bey'in binâ ettirdiği câminin mimarı olarak kayıtlara geçmiştir. “İlim ve sanat erbabının hâmisî” Bayezid Paşa'nın kölelerinden Abdullah oğlu Doğan ve Abdullah oğlu Yakub adlarındaki iki kölesinin de mimar olmaları oldukça dikkat çekicidir. Edirne'de Bayezid Paşa ve Oruç Paşa'nın torunu olan Beylerbeyi Camii ile Tire'de Timurtaşoğlu Yahşi Bey tarafından yaptırılan caminin benzer özellikler taşıması da bununla ilgili olmalıdır. Onun Sultan Mehmed'in rahatsızlığı dolayısıyla tedâvi için Germiyanöğlü Yakub Bey'in nezdinden çağırıldığı Şeyhî ve İskendernâme'nin yazarı Ahmedî ile de yakından ilgili olduğu görülür.⁴¹ Daha sonra Bursa'daki Hamza Bey hayrâtına vakfolan Kütahya'daki bazı mülk köylerin, II. Yakub Bey tarafından Bayezid Paşa'ya temlikinin ardında yatan sırlardan biri bu olmalıdır. Onun Yakub Bey ile olan diğer önemli bağı, Yakub Bey'in annesinin babası Umur Bey'in kardeşi Süleyman Bey'in kızı ile Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in oğlu Mehmed Çelebi'nin evli olması ile ilgilidir. Yani iki emir de Osman Han'ın Savcı Bey adlı oğlunun soyundan gelen kişilerle kurulan evliliklerle birbirlerine olan yakınlıklarını pekiştirmişlerdir.⁴² Yakub Bey'in erkek çocuğu

40 Rufai Tarikatı hakkında detaylı bilgi için: Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, 99-103.

41 Keskin, “Bayezid Paşa”, s. 15-17, 21; Semavi Eyice, “Bayezid Paşa Camii”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V, 243-244; Eyice, “Beylerbeyi Camii ve Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VI, 74-75; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi* (İstanbul: YEM Yayınları, 2007), s. 110; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2001), s. 120-121, 245; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), s. 403-404.

42 TADB. TTD. EV. 585, v. 313b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 119; Vedat Turgut, “Germiyanöğulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, III/5 (2016), s. 17.

olmasına rağmen, topraklarını Osmanlı Padişahı'na vasiyet ettikten sonra Kütahya Sancağı'na Timurtaş Paşa oğlu Umur'un oğlu Osman Çelebi'nin sancakbeyi olarak gönderilmesi tesadüfi addedilmemelidir.

Bayezid Paşa yalnızca Amasya'da değil Bursa'da da önemli hayır kurumları meydana getirmiş ve bu çerçevede günümüze yalnızca bir bölümü ulaşan medrese, tâdilât ve onarımdan geçirilen bir cami, Kepeci'nin temellerini gördüğü türbe ve hayrâtına gelir getimesi için Yoğurtçu Hanı adıyla anılan bir han binâ ettirmiştir. Karamanoğlu'nun saldırısı sırasında hasar gören Sultan Orhan İmareti'nin onarım görevinin de Bayezid Paşa'ya verilmiş olması yukarıda belirtildiği üzere kölelerinin mimar olmasıyla yakından ilgili olmalıdır.⁴³ Bursa'daki vakıf kayıtlarından vakfın tevliyetinin evlatlık üzere Abdurrahman Çelebi, İbrahim Çelebi, Murad Çelebi adlı erkek evladıyla Fatma, Hanım, Hadice ve Zeyni isimli kız torunlarının tasarrufunda olduğu görülmektedir. Bayezid Paşa'nın evlatları arasında aşağıda değinileceği üzere İl-aldı Hatun ve Hurşide Hatun gibi kızların da sayılması mümkündür.⁴⁴

Bayezid Paşa'nın Karasioğlu Yahşi Bey neslinden Emir Mustafa Bey⁴⁵'in kızı Sitti Hatun ile evli olduğu belirtilmelidir. Amasya'daki hayratına vakfettiği bazı emvâlin Emir Mustafa'nın kızı Sitti Hatun ve ailenin diğer üyelerinden satın alındığı bilgisi, Hüdâvendigâr'a bağlı İnegöl'deki Alici nâm-ı diğer Kozluca Köyü'nün Bayezid Paşa'nın vefatından sonra eşi Sitti Hatun'a müntakil olduğuna dair kayıtlı birleştirilince, bu durum net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Mezkûr köy, Sitti Hatun'dan yukarıda adı geçen kızı Hadice Hatun'a intikâl ettikten sonra, Sultan Murad ve Fatih Sultan Mehmed döneminin ünlü sadrazamı Çandarlı Halil Paşa'nın kızı İl-aldı Hatun'a satılmıştır. Halil Paşa'nın kızı İl-aldı Hatun, Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in oğlu Mehmed Bey'den doğan torunu Hamza Bali'nin eşi olup, İnegöl'e bağlı olan bu köyü evlâdiyet üzere vakfetmiştir.⁴⁶

43 Keskin, "Bayezid Paşa", s. 23; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), s. 95-96; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1974), s. 115-117; Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisi*, s. 132.

44 TADB. TTD. EV. 580, v. 15b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tabir Defterleri*, I, s. 70, 72.

45 Karasioğlu Emir Mustafa Bey, Han/Kan şeklinde de kaydedilen Yahşi Bey'in torunu olup, Hüdâvendigâr'a tâbi Torhala'da Ahi Mahmud oğlu Ahi için 300 akçe hâsılı ile mukayyed bir yeri vakfettiği anlaşılmaktadır. TADB. TTD. EV. 580, v. 216b.

46 TADB. TTD. EV. 585, v. 314a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tabir Defterleri*, I, s. 120; VGMA, D. 605, s. 244-249/330-334.

Bayezid Paşa'nın yukarıda adı geçen kızı Hadice Hatun, İznik'te kurduğu evlatlık vakıf dolayısıyla da kayıtlara geçmiştir.⁴⁷ Hatice Hatun, Oruç Bey'in çocukları olması kuvvetle muhtemel olan Mustafa ve Mahmud beylerden İznik'e bağlı Sölöz ve Hediyeler isimli köyler ile Karacalar mezrâ'sı ve bazı çiftlikleri satın aldıktan sonra bu mülklerinin yarısını oğlu Mehmed Bey'e evlatlık olarak vakfetmiş, diğer yarısını ise kızı Şahhuban Hatun'a satmıştır. Mehmed Bey'in vakıf hissesi vefatından sonra oğlu İsa Çelebi ve kızı Hatun Paşa'ya intikal etmiş, İsa Çelebi'nin Hâni Hatun adındaki kızı ile Hatun Paşa'nın defterdeki bozukluğa bağlı olarak ismi okunamayan bir kızı vakfın son mutasarrıfları olarak kaydedilmişlerdir. Şahhuban Hatun ise kendi hissesini oğlu Ali Çelebi'ye satmıştır. Ali Çelebi, Sölöz Köyü'nde bir cami bina ettirmiş, bu camide görevli olan hatib ve müezzin için bazı yerleri vakfetmiştir. Şahhuban Hatun'un Ali Çelebi adındaki oğlundan başka Rabia Hatun ve Sitti Hanım Hatun adlarında iki kızı vardır. Ali Çelebi'nin ise Fatma Hatun, Sitti Hatun, Hüma Hatun, Hadice Hatun ve Zeyni Hatun adlarında beş kızı olmuştur. Bu beş kızdaki sadece Sitti Hatun'un Mehmed Bey adında bir oğlundan olduğu anlaşılmaktadır. Ali Çelebi'nin kardeşi Fatma Hatun'un Osman Bey adındaki oğlu ile diğer kardeşi Sitti Hanım Hatun'un kızı Fatma Hatun evlenmişler ve bu evlilikten Ahmed Bey ile İldı Hatun dünyaya gelmiştir. Sitti Hanım'ın Fatma'dan başka Ayni adında bir kızı daha vardır. Ayni Hanım'ın da Ömer Çelebi adında bir oğlu olmuştur. Şahhuban Hatun'a bağlı olan mülk statüsündeki yerlerin önemli bir kısmı, Veziriazam Ali Paşa (Atik) ile Karasi neslinden olması kuvvetle muhtemel olan Sungur Bey oğlu Balı Bey'e satılmış ve daha sonra adı geçen kişilerin hayratına vakıf kaydedilmiştir. 11 Muharrem 1106 tarihli mahkeme i'lamına göre de İznik'e bağlı Sölöz köyünün yarısı H. 889 tarihinde Hatice Hatun tarafından köyün içinden geçen suyun sağ tarafı tevliyeti oğlu Mehmed Bey'e şart edilerek vakfedilmiştir. Köyün diğer yarısı ise mülkiyet üzere Hadice Hatun tarafından kızı Şahhuban Hatun'a bırakılmıştır. H. 1102-1106 yılları arasında mükerreren görülen davalar dolayısıyla Hadice Hatun'un Mehmed Bey adındaki oğlu ile kızı Şahhuban Hatun tarafından gelen kolları hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Belgeye göre davanın konusu, köyün sağ tarafında yer alan Seki ve İbrahimler adlı iki mezrâ'nın da yarısının vakıf ve diğer yarısının mülk olduğuna yönelik Şahhuban Hatun vârislerinin itirazıdır. İlk itirazları neticesinde mezrâ'ların da yarısının vakıf olduğu kararı çıkmışsa da son tahlilde köyün sağ tarafının tamamen vakıf statüsünde olduğu sonucu çıkmış ve davalar Mehmed Bey vârisleri lehine sonuçlanmıştır. Belgeden itirazı yapan kişilerin Hadice Hatun'un

47 TADB. TTD. EV. 579, v. 82a-85a, 95b; VGMA, D. 609, s. 235/279.

kızı Şahhuban Hatun'un Ali Çelebi adındaki oğlu kolundan geldikleri anlaşılır. Belgeye göre Mehmed Bey'in soyundan gelenler, Mahzad bin İbrahim ve Meryem bint-i İbrahim adındaki hatunlar olup, hatunlardan birinin Seyyid Mustafa'nın oğlu Seyyid Mehmed Çelebi ile evli olduğu anlaşılmaktadır. Köyün diğer müş-terekleri Seyyid Yahya bin Abdullah Efendi, Seyyid Mustafa, Seyyid Osman Çelebi, Seyyid Mehmed ve vâlidesi Melike Hatun bint-i Ali olarak belirlenmiştir ki vâkıfların seyyidliklerinin, Bayezid Paşa'nın Karesioğulları neslinden gelen Sitti Hatun ile evlenmesinden kaynaklanıyor olması mümkündür.

Bayezid Paşa ve Sitti Hatun'un diğer çocuklarına dönülecek olursa; Hüdâvendigâr'a tâbi İnegöl'ün Tokuş Köyü'nün de Bayezid Paşa'nın İl-aldı Hatun adındaki bir diğer kızının mülkü iken, İl-aldı oğullarından Sinan Bey, Mehmed Çelebi, Tâci Hatun ve Sultanbaht Paşa Hatun'a geçtiği tesbit edilmiştir. Murad Hüdâvendigâr ve Çelebi Mehmed'den mukarrernâmeleri olduğu anlaşılan evladlardan Mehmed Çelebi'nin kendi hissesini ve kardeşi Sultan Paşa'dan satın aldığı hisseyi Bolu'da bina ettirdiği cami'ine vakfettiği bilgisi ile Bergama'daki vakıf kayıtları ve vakfiyesindeki bilgiler birleştirilince, İl-aldı Hatun'un Timurtaş Paşa oğlu Oruç Bey'in oğlu Mustafa Bey ile evli olduğu sonucu çıkar. Aşağıda da ele alınacağı üzere Mustafa Bey, tarihi kayıtlara kimi zaman Şarabdar Abdullah olarak da geçmiştir. Yani Mehmed Bey/Çelebi ve kardeşleri, anne tarafından Timurtaş'ın torunu Bayezid Paşa'nın, baba tarafından ise Timurtaşoğlu Oruç Bey'in soyundan gelmektedir. Onun Bolu'daki camiine vakfedilen diğer akarata hakkındaki bilgiler, aşağıda verilecektir. Tâci Hatun da hissesini Edirne'de bina ettirdiği mescidine vakfetmiştir. Sinan Bey ise, Sultan II. Murad'ın kızı Şehzâde Hatun ile evlenen ünlü Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Bey olup, Edirne'deki Beylerbeyi Külliyesi'ni bina ettirmiştir.⁴⁸

Bayezid Paşa'nın çocuklarından en ünlüsü, ismini eşinin kardeşinden yani kayınbiraderinden almış olması muhtemel İsa Bey adındaki oğludur. Hoca Sadeddin de İsa Bey'i Bursa'da kurduğu evkaf dolayısıyla anar.⁴⁹ Bayezid Paşa'nın oğlu İsa Bey'in bina ettirdiği mescid ve medrese çevresinde ve kale içinde kurulan iki

48 BOA. TD. 453, v. 53b-54a, 60a; TADB. TTD. EV. 585, v. 316a; VGMA, D. 591, v. 187/186; TADB. TTD. EV. 547, v. 10a-11b, 24b, 34a, 55a, 165b; TADB. TTD. EV. 580, v. 135b-136b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 119; Vedat Turgut, "Menteşe Bey'in İsmi, Menşe'i ve Vakıflarına Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, 47 (2017), s. 39.

49 E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)* (İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 1972), s. 295-296; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 142a.

mahalleye dair kayıtlara tahrir defterlerinde rastlanır.⁵⁰ İsa Bey, imaret ve medresesinin giderlerini karşılamak için birçok akar tahsis etmiştir. Bu akar kayıtlarına dair Çelebi Sultan Mehmed tarafından verilen hükm-i hümâyûnun, Sultan II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed tarafından da tecdid edildiği tesbit edilmektedir. Vakfın akarları arasında yer alan Bursa'ya bağlı Sofu Köyü, çeltik arklarından dolayı vakfa önemli miktarda gelir sağlamaktaydı.⁵¹ İsa Bey'in diğer vakıf köylerinden İnegöl'e bağlı Alici ve Dömez köyleri, ailenin diğer üyeleri arasında hisselerine ayrılmış bir şekilde kaydedilmiştir.⁵² Bayezid Paşa'nın Gülcihan Hatun'dan satın aldığı Beypazarı'na bağlı Yedigâr Köyü'nün yarısı da İsa Bey vakfının akarları arasında yer alır. Ancak bu köy, Bursa'daki hayrata değil, Mekke-i Mükerrreme fukarasına vakfedilmiştir.⁵³ Şehzâde Bayezid'in Amasya'daki sancakbeyliği sırasında lalası olarak görev yapanlardan İsa Beyzâde Hacı Hamza Bey'in onun oğlu olması mümkündür. Dikkat edilirse vakıf kayıtları Bayezid Paşa'nın çok sayıda vârisinin olduğunu göstermektedir. Buraya kadar tesbit edilebilen çocuklarının isimlerine bakıldığında Amasya'da Mehmed Çelebi'nin kızı Paşa Hatun (Paşa Melek?), Bursa'da İbrahim Çelebi, İsa Çelebi (Bey), İl-aldı Hatun, Hadice Hatun, Şahhuban Hatun, Hanım, Zeynî, Fatma, Murad Çelebi ve Abdurrahman Çelebi'dir. Bunlardan Amasya ile ilgili belgeler dolayısıyla ismi geçen Mehmed Çelebi'nin, İl-aldı Hatun ve Oruçoğlu Mustafa'nın çocukları olan Mehmed Çelebi olması muhtemeldir. Bursa'daki Hurşide Hatun Vakfı dolayısıyla adı geçen Abdurrahman Çelebi'nin de İl-aldı soyundan gelen Haydar Çelebi'nin oğlu Abdurrahman Çelebi olma ihtimali üzerinde durulmalıdır. Eğer Bayezid Paşa Vakfı mütevellileri arasında ismi zikredilen Abdurrahman Çelebi ile bu kişi aynı kişiler ise, Hurşide Hatun ve Hafsa Hatun'u da Bayezid Paşa ailesi içinde zikretmek icâb eder. Günümüzde Makedonya'da bulunan Kalkandelen/Tetovo'da Alaca Mescid (Paşa Camii) bahçesinde medfûn bulunan Hurşide Hatun ile Bursa'da vakıfları bulunan bu Hurşide Hatun'un aynı dönemde yaşamış olmakla beraber aynı kişi olup-olmadıkları hakkında bir şey söylemek henüz mümkün değildir.⁵⁴

50 TADB. TTD. 67, v. 68a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 1-2.

51 BOA. TD. 453, v. 10b-11a; TADB. TTD. EV. 580, v. 10b-11a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 62.

52 BOA. TD. 453, v. 247a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 307a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s.116.

53 BOA. TD. 453, v. 100b-101a; TADB. TTD. EV. 580, v. 365a-366a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 684.

54 TADB. TTD. EV. 580, v. 15b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 70, 72.

İcmâl olarak hazırlanmış olan 583 numaralı “Evkâf-ı Rûm” defterinde; Bayezid Paşa İmareti’ne bağlı olarak Turhal’a bağlı Ovacık ve Kilid,⁵⁵ Geldigelen (Güldikilen) Nahiyesi’ne bağlı Serkis, Dadu, İlyas, Öyük, Güney, Karluköy, Öyük, Verâyî, Çalâk ile Merzifon’a bağlı Uruncuk köylerinin kaydedildiği anlaşılmaktadır.⁵⁶ 26 numaralı Mufassal Amasya tahrir defterinde de bu köylerden bazılarının nüfus ve gelirleri hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.⁵⁷ Bayezid Paşa’nın Bursa’daki hayrâtına dair elimizde maalesef bir vakfiye yoktur. Ancak bu evkâfı, tahrir defterlerinden tâkib etmek mümkündür. Onun Bursa’da kurduğu hayrat çevresinde bir mahalle teşekkül etmiştir.⁵⁸ Vakfın Bursa nefsinde İncirlice, Balıklıpınar nezdinde yer alan zeminler, Tahtakale’deki dükkân, istabl ve haneler, üç bab dükkân ve Han civarındaki 12 bab dükkân, İnegöl’de mezrâ’ haline gelmiş olan Helalca Köyü ve Karalar (Çukuralı) köyü ile köydeki iki âsiyâbdan hâsıl olan 17.900 akçelik gelirinden tevliyyete senevî 1790, müderrise 2880, danışmendlere 5400, imama 720, 10 nefer cüzhâna 3600 ve türbedâra 720 akçe olmak üzere 15.110 akçe cihet tayin edilmiştir.⁵⁹ İnegöl’deki Helalca Köyü, Osman Gazi’nin oğlu Savcı Bey’in evlâdından (Selim Bey) satın alınmış olup, medreseye vakfedilmiştir. Köyün vakfiyetinin Çelebi Mehmed ve Fatih Sultan Mehmed tarafından mukarrer tutulduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰

Bundan sonraki kısımlar için odaklanılması gereken husus; Bayezid Paşa’nın İl-aldı adındaki kızının Oruç Bey oğlu Mustafa Bey ile olan evliliğinden II. Murad’ın kızı Şehzâde Hatun ile müzevvec olup, beylerbeyiliğe kadar yükselen Sinan Bey, Bolu’da bir mescid bina ettiren Mehmed Çelebi, Edirne’de bir mescid bina ettiren Tâcî Hatun ve Sultan Paşa Hatun adında dört torununun olduğu bilgisidir. Mehmed Bey ve Sinan Bey, Oruç Bey kısmında inceleneceğinden Bayezid Paşa’nın kardeşi Hamza Bey ile ilgili kısma başlanabilir.

55 TADB. TTD. EV. 583, v. 67a.

56 TADB. TTD. EV. 583, v. 81a, 82b, 84a, 85b-86a, 93a.

57 TADB. TTD. 26, v. 10a, 112b-113a, 123a-124b, 126a, 133b-134a; TADB. TTD. 34, v. 17b-18a.

58 TADB. TTD. 67, v. 11b, 43b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 7.

59 TADB. TTD. EV. 580, v. 15b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 70.

60 BOA. TD. 453, v. 244b-245a; TADB. TTD. EV. 580, v. 16a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 114.

Hamza Bey Bilmecesi

XV. yüzyılda yaşamış pek çok Hamza Bey olduğundan, tarihi kaynaklarda sadece Hamza Bey olarak geçen kişileri birbirinden ayırmak pek mümkün olamamıştır. Bunlar yukarıda anılan Biçeroğlu Hamza Bey, Timurtaşzâde Yahşi Bey oğlu Hamza Bey, Timurtaşzâde Firuz Bey oğlu Hamza Bey, Evrenosoğlu Hamza Bey, Malkoçoğlu Hamza Bey, İzmiroğlu Hamza Bey ve Aydınoğlu İsa Bey'in torunu Hamza Bey'dir. Burada dönemin önemli olaylarında isimleri zikredilen Hamza Bey'lerden Biçeroğlu Hamza Bey ve Yahşioğlu Hamza Bey'in kimlikleri tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Yukarıda değinildiği üzere Bayezid Paşa'nın eşi Sitti Hatun, Karesi oğlu Yahşi Bey'in oğlu Beylerbeyi'nin oğlu Emir Mustafa'nın kızıdır. Karesioğlu Emir Mustafa'nın, kimliği tam olarak belirlenemeyen Mehmed Bey'in kızı Hânî Hatun ile olan evliliğinden Sitti Hatun'dan başka Kutlu Melek adında ikinci kızı ile İsa Bey adında bir oğlu olduğu tesbit edilmiştir. İsa Bey'in, Sultan Hundi Hatun adında bir kızının olduğu bilgisinden başka, hayatı hakkında bilgi yoktur. Kutlu Melek ve oğlu Mustafa Bey'in Tokat'ta bulunan mezar taşları vasıtasıyla ailenin kökenlerinin kesin olarak Karesioğulları'na ve oradan da Danişmendlilere dayandırıldığı bilinir. Destanı bilgilere göre, Danişmendlilerin soyları Seyyid Battal Gazi vasıtasıyla Hz. Ali'ye uzanır. Bayezid Paşa'nın Amasya'daki vakıfları incelenirken adı geçen Biçeroğlu Hamza Bey'in Kutlu Melek ile ilgisi vardır. Sıklıkla Bayezid Paşa'nın kardeşi Yahşioğlu Hamza Bey ile karıştırılan ve Kâfir Samsun'u Cenevizlilerin elinden alarak ün salan Biçeroğlu Hamza Bey, II. Murad döneminin en önemli umerâsındandır. Bayezid Paşa'nın eşinin yeğeni olduğu anlaşılan Hamza Bey'in babasının adı, kızına ait vakfiyede Altuntaş olarak belirlenmektedir ki bu, Kütahya'daki Altuntaş ilçesinin isminin nereden geldiğini de açıkça göstermektedir. Biçer'in aslının Baycar olduğu bilindiğine göre, Altuntaş'ın Harzemli kumandanlar arasında Bayburd Türkmenlerinin reisi olup, Selçukluların son zamanlarına damgasını vuran devlet adamlarından Hüsameddin Baycar neslinden olduğu düşünülebilir. Germiyan ümerâsı arasında zikredilen Arslan Bey'in de Hamza Bey'in kardeşi olduğu rivâyet edilmektedir. Hamza Bey'in eşinin adı, vakfiyyede Gülbahar Hatun şeklinde geçer. Bu durumda Emir Mustafa'nın kızı Kutlu Melek'in, Altuntaş'ın eşi olduğu ve bu evlilikten Mustafa, Hamza ve Arslan adında üç çocuğunun dünyaya geldiği söylenebilir. Bunlardan Hamza Bey'in de Mehmed adında bir oğlu ve Erhundişah adında bir kızının olduğu tarihi vesikalarda sabittir.⁶¹

61 VGMA, D. 593, s. 7/6; VGMA, D. 730, s. 85/50; TADB. TTD. EV. 585, v. 412a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 398; Vedat Turgut, "Karasi Beyliği",

Sultan II. Murad'ın şehzâdeliği sırasında Amasya'daki lalalarından biri olan Biçeroğlu Hamza Bey, 1418'de Ermeniyye-i Suğra'nın sınırları üzerinde çıkan karışıklıkları bastırmıştır. Aynı yıl, Kastamonu, Amasya, Tokat ve Bursa'ya kadar varan alanı etkileyen büyük bir deprem olmuş ve halk üç ay kadar çadırlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Timur'dan sonra Azerbaycan'dan Irak'a kadar olan topraklarda bağımsız hareket etmeye başlayan Karakoyunlu Yusuf, Erzincan ve Bayburt için Diyarbakır hâkimi Kara Yülük Osman Bey ile çekişmeye başlamış, Erzincan'ı ele geçiren Osman Bey, Pir Ömer'i buraya yönetici atamıştı. Pir Ömer, Melik Ahmed oğlu Hasan Bey'in elindeki Şebinkarahisar'ı kuşatınca, Hasan Bey de Şehzâde Murad'a başvurmuştur. Aynı zamanda Alparslan oğlu Hasan Bey, Cüneyd Bey'i ortadan kaldırarak Canikili'ni ele geçirmiş, Samsun ve Bafra'yı alan İsfendiyar Bey de bu yerleri oğlu Hızır Bey'e vermişti. Bölgedeki bu karışıklık üzerine Sultan Mehmed Çelebi, Rumiye-i Suğra üzerine 1419 yılında sefere çıktı. Hamza Bey, Cenevizliler'in boşalttığı Gâvur Samsun'u aldıktan sonra, İsfendiya-roğlu Hızır Bey'in elindeki Müslüman Samsun'u da "aman" ile ele geçirdi. Sefer dönüşü Samagaroğlu Minnet Bey'in liderliğindeki kalabalık bir Tatar topluluğu, Filibe'de Konuş adı verilen yere yerleştirildi. Minnet oğlu Mehmed Bey, Filibe'de bir imaret ve kervansaray bina ettirdi. Aşıkpaşazâde, Hamza Bey'in bu sıralarda Rumeli Beylerbeyi olduğunu belirtir. Bununla beraber, Onun Rum Sancakbeyi olduğu bilinmektedir.⁶²

Hamza Bey'in, Tokat'taki Yenihan yanında yer alan hayrâtı için vakfettiği akarata dair bilgiler tahrir defterlerinden ulaşmak mümkündür. Buna göre; Kazabad'a bağlı Kal'acık Köyü,⁶³ Tokat'a bağlı Köstemür, Kazabad'a bağlı Zigar ve Serb köyleri,⁶⁴ Artukabad'a bağlı Altarcın Köyü, Tokat'taki İplikpazarı Sûk'undaki 34 bab dükkân, Palandüzan sükûndaki 29 bab dükkân, Kadıhanı demekle meşhûr kervansaray, muhtelif zeminler ve Tavukçu Köyü'ndeki Ümmet Hanı olmak üzere kaydedilen akarattan vakıf adına toplam 24.871 akçe hâsil sağlandığı tesbit edilmektedir. Vakfın masraf kalemleri de ayrıntılı olarak kaydedilmiş olup, tüm

Anadolu Beylikleri El Kitabı, ed. Haşim Şahin (Ankara: Grafiker Yay., 2016), s. 177-184; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 96; Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, I (İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları, 1927), s. 43-44; Zerrin G. Öden, *Karasi Beyliği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), s. 5-10.

62 Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 137b-138a; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, s. 270-274; Aşıkpaşazâde, *Tevârih*, s. 94-95; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, II, s. 541-543.

63 TADB. TTD. EV. 583, v. 29a.

64 TADB. TTD. EV. 583, v. 34b-35b.

masrafların toplamı 14.338 akçeyi bulmaktadır.⁶⁵ Argoma Nahiyesi'ne bağlı Mendekos (Mendeksi) Köyü'nün mâlikâne hissesi gelirlerinin de zaviyeye vakfolunduğu tesbit edilmiştir.⁶⁶

Geldigelenabad (Güldikilenabad)'a bağlı Mengen Köyü'nün mâlikâne hissesi de Hamza Bey'in oğlu Mehmed Bey'in Geyve'deki zaviye vakfına gelir kaydedilmiş olup, 6000 akçelik hâsılın 105 nefer vergi mükellefinden sağlandığı görülmektedir.⁶⁷ Mehmed Bey'in Geyve'deki zaviyesine Geyve'ye bağlı Çalca ve İnesi köyleri ile Delioğlu ve Karaçay mezrâ'larını da vakfettiği tesbit edilmiştir. Çalca Köyü kadimden tımar iken, Sultan II. Murad tarafından Hamza Bey'e temlik edilmiş, Hamza Bey'den oğlu Mehmed Bey ile hanımı Gülbahar Hatun'a intikal etmiştir. Mehmed Bey kendi hissesini zaviyesine vakfetmiş ve annesi Gülbahar Hatun'u da mütevellî tayin etmiştir. Hatununun hissesi ise mülk kalmıştır.⁶⁸ Gülbahar Hatun'dan sonra Masume bint-i Hacı Kutluca, Fatih Sultan Mehmed nişaniyla müteveliye olmuştur. Zaviyenin meşihâti ve kitâbeti, Muslihiddin Fakih'e sadaka olunmuştur. Vakfa son olarak Akşemseddin evlâdından Zeyni Çelebi tasarruf etmiştir.⁶⁹ Rum'dan gelen mahsulat ile vakfın toplam hâsılının 10.573 akçe olduğu kaydedilmiştir.⁷⁰ Mehmed Bey'in vakfına dair bir vakfiyye de bulunmaktadır. H. 832 tarihli vakfiyyeye göre, Geyve'de yukarıda adı geçen köy ve mezrâ'lardan başka, İznik'te bazı bağ ve yerler, Amasya'da 12 dükkân ve kervansaray, Amasya'da Mendeksi Köyü ve Mengen Köyü, iki kıt'a bağ ve Sudur Çiftliği, Tokat'ta camuşhane hissesi ve kervansarayın yarısı da zaviyenin vakıfları arasında zikredilmektedir.⁷¹ Zikrolan dükkân ve kervansarayların babası Hamza Bey Vakfı içinde zikredilenler içinde yer aldığı tahmin edilebilir.

65 TADB. TTD. EV. 583, v. 35b.

66 TADB. TTD. 26, v. 65a-b.

67 TADB. TTD. 26, v. 128a-b.

68 Gülbahar Hatun'un hissesi kardeşi Aydın Bey'in oğlu Yakub Bey'e geçmiş, Yakub Bey de Mihaloğlu Sinan Bey'in kızı Oğulpaşa ile evlenerek hatununa mihr için vermiştir. Oğulpaşa Hatun da evlatlık olarak vakfetmiştir. Bu evlilikten doğan Mehmed Bey'in Ali, Ali Bey'in de Mehmed adında oğulları olmuştur. Bkz. BOA. TD. 453, v. 147a; TADB. TTD. EV. 585, v. 412a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 398; Turgut, "Karasi Beyliği", s. 177-184.

69 BOA. TTD. 453, v. 141a-b; TADB. TTD. EV. 585, v. 410b-411a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 396.

70 BOA. TTD. 453, v. 142a-b; TADB. TTD. EV. 585, v. 412b-413a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 397.

71 VGMA, D. 730, s. 85/50.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfûz bir vakfiyede adı geçen Erhundîşah Hatun bint-i Hamza Bey'in de burada değerlendirilmesi gerekir. H. 853 tarihli vakfiyeye göre, Bursa'daki Kite'ye bağlı Bergos (Burgaz) Köyü, Hamza Bey'den kızı Erhundîşah Hatun'a geçmiş, adı geçen hatun da evladiyet üzere vakfetmiştir. Vakfın nezâretinin Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey ve evlâdına şart edilmiş olması yukarıda belirtilen aile bağlarıyla ilintili olmalıdır. Vakfiyenin önemi, Altuntaş Bey'in Hamza Bey'in babası olarak kaydedilmiş olmasından gelir.⁷² Tahrir defterlerinden de bu vakfa dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Kite'ye bağlı Altuntaşburgazı Köyü'nün hâsılı 2000 akçe olup, Erhundi Hatun tarafından vakfedilen hisse, ırsle oğulları Hasan Çelebi ve Muhammed Çelebi tarafından tasarruf edilmiştir. Vakfın südüs hissesi ise mülk olup, Çandarlı Halil Paşa'nın kızı Eslime Hatun'un uhdesindedir.⁷³

Yahşioğlu Hamza Bey

Bayezid Paşa'nın kardeşi olan Yahşioğlu Hamza Bey, hem Sinop ve hem de İzmir Fatihî olarak anılır. Ancak sadece Osmanlı kaynaklarına bakarak, İzmir'i ele geçiren Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey'in hangi Hamza Bey olduğu konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir. Dukas, Cüneyd Bey'in hayatına dokunmadığı Bayezid'in kardeşi Hamza Bey'in, kendisinin sonunu getireceğinden habersiz olduğunu belirterek bu konuda belirleyici bir bilgi verir. Hamza Bey'den önce Anadolu Beylerbeyi olan Oruç Bey, Cüneyd Bey üzerine yürürken, kardeşlerinin intikamını almak hevesinde olan Ayasuluğ ve Tire Beyi Yahşi Bey de Oruç Bey'in kardeşi Umur Bey'in kuvvetlerine katılmıştı. Buradaki Yahşi Bey, Mevlana İdris'e göre Timurtaşzâde olup, Dukas tarafından Rum asıllı Halil Bey şeklinde verilmiştir. Cüneyd Bey'in İpsili Kalesi'ne sığınmasından sonra kaleyi kuşatmayan Oruç Bey, boyun eğen toprakları yetenekli askerlere üleştirmekle iktifa etmiştir.⁷⁴

Yukarıda da değinildiği üzere Bayezid Paşa'nın kardeşi olan Hamza Bey, ağabeyinin ölümünden sonra Anadolu Beylerbeyi olarak atanan amcası Oruç Bey'in

72 VGMA, D. 593, s. 7/6.

73 TADB. TTD. EV. 580, v. 56a. Eslime Hatun, Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in oğlu Yahşi Bey'in hanımıdır.

74 Hoca Sâdeddin, *Tâcür-Tevârih*, v. 146a-148a; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bibişt*, s. 325-329; Aşıkpazazâde, *Tevârih*, s. 110-112; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, II, s. 583-587; Dukas, *İstanbul'un Fethi*, s. 134-137; Ali Ziya Topaç, *Hamza Bey Tarihi: Sinop ve İzmir Fatihî* (Bursa: Aysan Basımevi, 1949), s. 3-39.

“içkiye ve çalgıya tutkun, yemeğe-içemeye meraklı, rahatına düşkün olduğundan düşmanı kırmaya elinin değmemesi ve sıkıntılarla uğraşmayı sevmemesi” sebebiyle Aydın/İzmiroğlu Cüneyd Bey meselesi üzerine esaslı eğilemeyip, kısa bir zaman içinde vefat etmesi üzerine, Anadolu Beylerbeyi olarak atanmış olmalıdır. Hamza Bey, Düzmece Mustafa İsyanı başta olmak üzere defalarca itaatten çıkmış bulunan Cüneyd Bey’in, Bayezid Paşa ve ardından Aydın Sancakbeyi Halil Yahşi Bey’in kardeşi Sinan Bey’i katletmesinden sonra, Bursa Sancakbeyini (Umur Bey) ve Aydın Sancakbeyi Yahşi Bey’i de yanına alarak Cüneyd Bey üzerine yürüdü. İbsili Kalesi’ne sığınan Cüneyd Bey ve oğlu Kurd Hasan kuşatmaya uzun müddet dayanmış, Kurd Hasan bir yarma hareketiyle kaçmayı başarmışken, babası için geri geldiği sırada kısıkrak yakalanmıştı. Oğlunun esir edilmesinden sonra askeri kabiliyetleri üst düzeyde olan Cüneyd Bey de kuşatmayı yararak Karamanoğlu’na yardım istemek için iltica etmiş, fakat reddedilince yeniden İbsili Kalesi’ne kendisini atmıştı. Kuşatmanın verdiği sıkıntı ve affolunacağına yönelik verilen vaadler üzerine teslim olan Cüneyd Bey ve oğlu Kurd Hasan, Yahşi Bey tarafından kardeşlerinin kanına karşılık idam edilmişlerdir. Onlarla beraber, Cüneyd’in kardeşleri Bayezid ve Hasan’ın da katledildikleri bilgisi kaynaklarda yer alır.⁷⁵ Uzunçarşılı’nın Bayezid Paşa’nın eniştesi olarak gösterdiği Halil adındaki Rum muhtedîsinin, esâsen Timurtaşzâde Yahşi Bey’den başkası olmadığı açıktır.⁷⁶

İstanbul Kuşatması’na Kaptan-ı Derya olarak katılan ve Kont Drakula olarak nam salan Vlad Tepeş’e elçi olarak gönderildiği sırada şehid edilen Hamza Bey’in Yahşi Bey oğlu Hamza Bey ile aynı Hamza olup olmadıkları tam olarak belli değildir. Bulgaristan’daki Eski Zağra ve Yunanistan’daki Selanik’te hayratları bulunan Hamza Bey’lerin aynı kişi olup-olmadıkları hususunda bir görüş belirtmek de mümkün değildir. Selanik’teki hayratı yapan Hamza Bey’in, Vlad Tepeş tarafından şehid edilen Hamza Bey olması mümkün görünür. Lowry, buradaki hayratın bânisinin Evrenosoğlu Hızır Bey’in ikinci oğlu olduğunu ve kardeşi Umur Bey ile beraber Kara Boğdan Seferi’nde şehid düştüğünü belirtmektedir.⁷⁷ Vlad tarafın-

75 Hoca Sâdeddin, *Tâcü’-Tevârih*, v. 148a; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bibişt*, s. 325-329; Aşıkpaşazâde, *Tevârih*, s. 110-112; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, II, s. 583-587; Feridun Emecen, “Cüneyd Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 122; H. Akın, *Aydınsoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968), s. 68-83; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 115-119.

76 Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 117.

77 H. Lowry, *Evrenos Ailesi ve Selanik Şehri: Hamza Bey Camii Niçin ve Kimin Tarafından Yapıldı?* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yay., 2010), s. 59-64; Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), s. 149-150.

dan şehid edilen kişinin, Niğbolu Sancakbeyi Çakırcı Hamza Bey olabileceği üzerinde durulabilir. Selanik'te vakfı bulunan Serçakırcı Sinan Bey de bu Hamza Bey'in oğlu olmalıdır.⁷⁸ Dolayısıyla Bayezid Paşa'nın kardeşi olan Hamza Bey'in hangi tarihte ve nasıl vefat ettiğini tesbit etmek mümkün gözükmemektedir.

Vakıf kayıtlarından Hamza Bey'in ailesiyle ilgili geniş mâlûmata ulaşmak da mümkün olmaktadır. Bu kayıtlara göre; Hamza Bey'in Mehmed Bey (Çelebi), Yahşi Bey ve Murad Bey adlarında üç oğlunun olduğu,⁷⁹ bunlardan Mehmed Bey'in Osman Gazi'nin Savcı Bey adındaki oğlunun Süleyman Bey'den⁸⁰ doğan torunu olan Hadice Hatun, Yahşi Bey'in ise Çandarlı Vezir Ailesi'nden Eslime Hatun ile evlendiği anlaşılmaktadır. Yahşi Bey'in Eslime Hatun'dan Halil Bey ve Sofu Ali Bey adında iki oğlu ile Hafize ve Ayşe Hatun adında iki kızı olmuştur. Mehmed Çelebi'nin Hadice Hatun ile olan evliliğinden de, Kara Mustafa Paşa (Çelebi) ve Hamza Balı Bey (Çelebi) adlı iki oğlu ile Fatma Hatun ve İl-aldı Hatun adlarında iki kızı olmuştur.⁸¹ Vakıf kayıtları, Hadice Hatun'un ailesi hakkındaki bilgilere de ulaşmamızı sağlar. Kayıtlara göre, İnegöl'e tâbî Kulaca Köyü ve Cevher Lala mevrâsı Hadice Hatun'un vakfı içinde yer alıp, kendisine atalarından intikal etmiştir. Vakfın tevliyeti ve nezâreti Hadice Hatun'un büyük oğlu Mustafa Çelebi'ye (Kara Mustafa Paşa), Hamza Balı Bey'e ve kızı Fatma Hatun'un evlâdına değişmeli olarak şart olunmuştur. Bursa Kükürtlü'de türbeleri bulunan anne-babası, kendisi ve kızı Fatma Hatun için cüz tilâvetleri yapılması vakfın esasını teşkil eder.⁸²

78 Niğbolu Beyi Serçakırcı Hamza Bey'in oğlu olması muhtemel olan Serçakırcı Sinan Bey'in Selanik Sancağı'ndaki vakfı için bkz. TADB. TTD. EV. 553, v. 51b; Vedat Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Balkanlarda Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)* (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yay., 2016), s. 207; Vedat Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Selanik Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)* (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yay., 2016), s. 37.

79 Bunlardan Mehmed Bey ve Murad Bey'in adlarının Bayezid Paşa evlâdı arasında da zikredildiği hatırlanmalıdır.

80 Vakıf kayıtlarından anlaşıldığına göre, Osman Gazi'nin Savcı Bey adındaki oğlunun soyu da oğulları Umur Bey, Selim Bey ve Süleyman Bey üzerinden devam etmiştir.

81 TADB. TTD. EV. 585, v. 311a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 41a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 102, 118; İsmail H. Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), s. 96. Bunlardan Fatma ve İl-aldı Hatun'un adlarının Bayezid Paşa evlâdı arasında da zikredildiği hatırlanmalıdır.

82 TADB. TTD. EV. 585, v. 309b, 313a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 119, 122. Kulaca'da 24 hane ve 6 mücerreden oluşan nüfus, 1585 yılına gelindiğinde 40 hane ve 35 mücerreden oluşan 75 nefere ulaşmakta ve köyün hâsılı 6060 akçeyi

Hamza Bey'in vakfiyesi elimizde olmamakla beraber, tahrir defterlerinden vakıfları hakkında bilgi edinmek mümkündür. İlk olarak Bursa merkezinde Hamza Bey adında bir mahallenin varlığına dikkat çekmek gerekir.⁸³ Bursa'da Muradiye Mahallesi'nde Hamza Bey tarafından bina ettirilen cami, imâret ve türbeden müteşekkil külliye için İnegöl'e tâbi Alamüddin, Bilaloğlu, Ahi ve Kozcayaylağı köylerinin gelirlerini vakfetmiştir.⁸⁴ Böylece Hamza Bey'in İnegöl'deki akarâtından sağlanan hâsılının yaklaşık 25.000 akçeyi bulduğu hesaplanmaktadır. Hamza Bey Külliyesi için Yarhisar'a bağlı Hoca Ömer ve Karaomca köylerinin gelirleri de vakfedilmiş olup, bunlardan sağlanan hâsıl ise 5677 akçedir.⁸⁵ Hamza Bey'in vakfi için Yenişehir'e bağlı Karaali Köyü'nün de vakfedildiği anlaşılmaktadır. Köy adını, Hamza Bey'in babası Yahşi Bey'in dedesi Kara Ali Bey bin Aygud Alp'den almıştır. Köyden hâsıl olan meblağ ise 8440 akçe olarak tesbit edilmiştir.⁸⁶ Bergama'ya bağlı Şiblüce Köyü de Hamza Bey İmareti'ne vakıftır. Köy, Menteşe Vilâyeti'nin Bayezid Hüdavendigâr tarafından ele geçirilmesinden sonra, istihlal için Menteşeoğlu Mahmud Bey'e verilmiş, Ankara Savaşı'ndan sonra, Hamza Bey tarafından Mahmud Bey'in vârislerinden satın alınarak imarete vakfedilmiştir. Söz konusu vakıf için Sultan Murad Han'dan mukarernâmelerinin olduğu belirtilmektedir. Köyün hâsılı 1604 akçedir.⁸⁷ Hamza Bey'in İmareti'ne Bergama'da bir bezzazistan da vakfedilmiş olup, günde sekiz, ayda 240 ve yılda 2880 akçelik gelirin Bursa'daki imarete sarfedildiği anlaşılmaktadır.⁸⁸ Bu şekilde Hamza Bey Vakfı için zikrolunan akarattan sağlanan toplam hâsıl yaklaşık 43.500 akçe olarak hesaplanmaktadır. Hamza Bey, Bursa'daki imareti için Karesi Sancağı'na bağlı Boğazhisar'ın Yassıbeyli Köyü'nü de vakfetmiştir. Köyde 20.090 akçe hasıl mukayyedir.⁸⁹

bulmaktadır. Kirmiş Köyü'ndeki Cevher Lala mezrâ'sı ile Karaçepiş kurbunda yer alan bazı çiftlikler Cevher Lala'dan kızkardeşi Kutlu-Melek'e ve ondan da Süleyman Bey kızı Hadice Hatun'a intikâl etmiştir. Bunlardan elde edilen hâsıl ise 585 akçedir.

83 Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 7.

84 BOA. TD. 453, v. 243a, 243b, 249a; TADB. TTD. EV. 585, v. 302b-304a, 309b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 112-113.

85 BOA. TD. 453, v. 236a; TADB. TTD. EV. 580, v. 293b-294a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 148-149.

86 BOA. TD. 453, v. 262a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 30a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 245-246.

87 TADB. TTD. EV. 580, v. 141a-b.

88 TADB. TTD. EV. 580, v. 141b.

89 TADB. TTD. EV. 568, v: 87b-88a.

Bayezid Paşa ile ilgili bahiste anlatıldığı üzere Germiyanoglu'nun Bayezid Paşa için temlik ettiği köy ile diğer bazı köyler de Bursa'daki Hamza Bey Evkafı'na dairdir. Gazi Murad Hüdâvendigâr zamanında Süle Bey tarafından tasarruf edilen Kütahya'ya tâbi Karaağaç Köyü, Yakub Çelebi tarafından Bayezid Paşa'ya temlik edilmiştir. Bayezid Paşa'dan kızı Paşa Melek Hatun'a geçen köy, daha sonra Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in Bursa'daki İmareti'ne vakfedilmiştir. Köyün hâsılı 2679 akçedir.⁹⁰ Yeni, Çukurca, Kara İsa ve İshaklar ile Şahin Köyü de aynı minvâl üzere Hamza Bey İmareti'ne vakfolunmuştur.⁹¹ Günümüzde Eskişehir'e bağlı olan Sivrihisar sınırları içindeki iki köy de Hamza Bey tarafından vakfedilmiştir. Toplam 5230 akçe hâsılı ile mukayyed olan Candarbükü ve Tafray? Köyleri, Timurtaş Paşa'nın kızı tarafından Hamza Bey'e satılmıştır. Buradan Hamza Bey'in halasından ve Paşa Melek adındaki yeğeninden bazı köyleri satın aldığı bilgisi çıkmakla beraber, esasen iki kayıta zikredilen hatunun da aynı kişi olduklarını düşünmek gerçeğe daha uygundur. Paşa Melek Hatun, Timurtaş Paşa'nın torunu Bayezid Paşa'nın kızı olduğundan, vakıf tahrir kaydına Timurtaş kızı şeklinde kaydedilmesi, buna benzer örneklerin çok olmasından dolayı doğal karşılanmalıdır. Böylece Vakfın Kütahya'daki akarâtından sağlanan toplam hâsıl 13.307 akçe olarak hesaplanmaktadır. Hamza Bey'in Bursa'daki evkafına bağlı çeşitli sancaklardaki akarattan sağlanan nihâi hâsıl ise 77.750 akçe civarındadır.

H. 831/ M. 1428 tarihli bir diğer belge de Yahşi Bey ile Umur Bey'in aynı babadan geldiklerine işaret ediyor olmalıdır. Vakfiyede, Ankarâ'da Etlük sınırları içerisindeki Yondban Köyü arazisi üzerinde çıkan nizâ'nın halli için Yahşi Bey oğlu Hamza Bey ve Timurtaş oğlu Umur Bey'in teşrik-i mesâi yapmış olmaları, her ikisinin de aynı aileye mensûb olduğunu düşündürür. Bu anlaşmazlığın vakıf lehine çözümlendiği anlaşılmaktadır.⁹²

Hamza Bey'in Torunları: Kara Mustafa Paşa ve Hamza Balı Bey

Mehmed Bey'in oğlu Kara Mustafa Paşa, Sultan II. Bayezid'in kızı Hadice Hatun ile evlenip sadrazamlığın en önemli adayı hâline gelmişken, Çandarlı ailesinden İshak Paşa'nın İstanbul önlerinde Sultan Bayezid ile sadaret mührü konusunda anlaşması sonucunda Cem Sultan tarafına meyletmış veya öyle suçlanarak

90 TADB. TTD. EV. 560, v. 53a.

91 TADB. TTD. EV. 560, v. 53b, 54a-b.

92 VGMA, D. 591, s. 200/192.

bir süre sonra idâm edilmiştir.⁹³ Kara Mustafa Paşa'nın vefatından sonra, Sultan II. Bayezid'in kızı Hadice Sultan'ın Faik Paşa⁹⁴ ile evlendiği rivâyet edilmektedir. Mustafa Paşa'nın Bilecik sınırları içerisinde yer alan Pazaryeri (Ermenipazarı) nefsinde daha önce var olan bir caminin temelleri üzerinde bina ettirdiği bir cami-i şerif, zaviye ve kervansarayı ile Bursa'da dedesi Hamza Bey Türbesi'nin kuzeyinde medfûn bulunduğu bir de türbesi bulunmaktadır. Pazaryeri'nde daha önce var olduğu belirtilen câminin de Mustafa Paşa'nın ataları tarafından yapılmış olduğu kesindir. Neşri'deki, Ermenipazarı'nın Yahşılı'ya verildiğine dair kayıt,⁹⁵ bu gerçekliği gözler önüne serer. Dikkat edilirse, Mustafa Paşa'nın hem zevcesi ve hem de annesinin adı Hadice olup, ikisi de Osmanlı Hanedanı'na mensûbdur. Mustafa Paşa'nın bu evliliğinden Bursa Subaşılığı görevini ifâ ettiği bilinen ve annesi Hadice Hatun'un türbesini binâ ettiren Mehmed Çelebi, Halil Çelebi ve Mahmud Çelebi adlarında üç oğlu olmuş, Hamza adında bir de azadlı kölesinin bulunduğu anlaşılmıştır. Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Mehmed Çelebi'nin vakıf kayıtları aşağıda incelenecektir.

Mustafa Paşa'nın hayrâtına dair bir vakfiye de günümüze ulaşmıştır. H. 882 tarihinde hazırlanan vakfiye, Mustafa Paşa bin Mehmed Bey bin Hamza Bey'in Bursa ve Ermenipazarı (Pazaryeri) nahiyesindeki hayratı için İstanbul'da Mevlana Molla Hüsrev hazretlerine mensûb mescid-i şerif civârında kâin hamamı ve orada vâki dükkânlar ve başhaneyi, müteaddid odalar ve bunlara müstemil bir menzili, Mahmud Paşa'ya mensûb İmaret Mahallesi'ndeki menzili, Edirne'de Yeni Cami Mahallesi'nde vaki bir diğer menzili, İnegöl'de kâin Karaca Değirmeni, Hamzabey Köyü'ndeki dolap ve dönen iki değirmeni, İnegöl Karacakaya'da vâki hadimlerin, evlad ve ensâb ve zevceleriyle ellerinde mevcut eşyanın tamamını, Sultanöyüğü'nde vâki dişi merkeblerin hizmetçileri ile beraber tamamını ve meblağı belirsiz nakit akçeyi vakfettiğini açıklar.⁹⁶ Mustafa Paşa'nın bu hayrâtı

93 Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-Tevârih*, v. 288a-292a; Uğur Gürsu, "XVI. Yüzyıla Ait Anonim Osmanlı Tarihi" (yüksek lisans tezi), Boğaziçi Üniversitesi, 2005, s. 144.

94 Faik Paşa'nın Selanik'teki vakıfları için bkz. TADB. TTD. EV. 553, v. 48b-51a; Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Balkanlarda Kurulan Osmanlı Vakıfları*, s. 197-198; Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Selanik Sancağı Vakıfları*, s. 32-33.

95 Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I, s. 152-153.

96 VGMA, D. 618/2, s. 186/158; BOA. TD. 453, v. 233a-b, 237a-b; TADB. TTD. EV. 585, v. 288b-289a; TADB. TTD. EV. 580, v. 41b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tabrir Defterleri*, I, s. 103, 169-170; Sezai Sevim, "Ermeni Derbendi (Hüdâvendigâr ve Sultanönü Sancakları Arasındaki Ulaşım)", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/7 (2014/2), s. 62-63.

için vakfettiği akarattan elde edilen gelir, senede toplam 15.025 akçedir. Vakfın gider kalemleri hakkında da vakıf kayıtlarından birşeyler öğrenmek mümkündür. Vakfın masraf kalemlerinin toplamı yevmî 62 akçeyi bulmaktadır. Ne var ki Pazaryeri'ndeki caminin Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından bina ettirildiğine dair uydurulan rivâyeti yıkmak, okuma alışkanlığının azlığına bağlı olarak bugüne kadar pek mümkün olamamıştır.

Kara Mustafa Paşa'nın oğlu ve Sultan II. Bayezid'in torunu olan Mehmed Bey de Fatih Sultan Mehmed zamanında Mustafa Paşa'ya temlik edilen ve daha sonra mensûh olan Akhisar'a bağlı Çardak Köyü'nün mülkiyetini Sultan Bayezid zamanında vakfa dönüştürmüştür. Avârız-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden muaf ve müsellemlen tutulan köy halkının vakıf adına ilk sayımda 30.124, ikinci sayımda 27.500 ve son sayımda ise 22.000 akçe vergi verdikleri anlaşılmaktadır.⁹⁷ Mehmed Bey'in muallimhanesine vakfedilen İnegöl'e tâbi Yenice Köyü hakkında verilen bilgiler, aile hakkında yukarıda verilen bilgilerin kaynağını teşkil eder. Buna göre kadimde tımar tarikiyle tasarruf edilen köy, Bayezid atası Yahşi Bey'e mülk olarak tahsis edilmiş ve sonra ırsle oğlu Hamza Bey ve Hamza oğulları Mehmed Bey ve Yahşi Bey'e intikal etmiştir. Mezkûrların ölümünden sonra Mehmed Bey oğulları Mustafa Paşa ve Bali Bey ile Yahşi Bey oğulları Ali Bey ve Halil Çelebi'ye intikal eden köyün ¼ hissesi Mustafa Paşa'nın ölümüyle oğulları Mehmed Çelebi ve Halil Çelebi'ye müntakil olmuştur. Mehmed Bey, Yahşi Bey oğulları ve Sofu Ali Bey oğullarının hisselerini satın aldıktan sonra, Bursa'da olan camii ve muallimhanesi ile Hamzaköy'deki muallimhanesine vakfetmiştir. Vakıf için Sultan Bayezid Han ve Yavuz Sultan Selim'den muafnameleri bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyün hasılı 4650 akçedir.⁹⁸ Yenice Köyü'ndeki vakıf kaydında tesbit edilen bilgiyi, yine İnegöl'e bağlı Adaöyüğü Köyü ile ilgili bir kayıttan teyid etmek de mümkündür. Köyde meskûn bulunan 34 neferden hâsıl olan miktar 1585 akçeydi.⁹⁹ Mehmed Bey'in İnegöl'deki cami ve muallimhanesi için ayrıca Hacı Baba nâm-ı diğer Çayır ve Doğanacı mezra'larını da vakfettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁰

97 BOA. TD. 453, v. 184a-185a; TADB. TTD. EV. 585, v. 341b-344b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 476-477.

98 BOA. TD. 453, v. 250b; TADB. TTD. EV. 585, v. 311a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 118.

99 BOA. TD. 453, v. 273a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 41a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 102.

100 BOA. TD. 453, v. 251a; TADB. TTD. EV. 580, v. 312a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 119.

Vakıf kayıtlarından Mustafa Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'in de Abdullah Bey adında bir oğlunun olduğu tesbit edilmiştir. Ataları gibi hayırsever bir karakter sergileyen Abdullah Bey, Hamzabey köyünde bir evde üç göz değirmen ve 50.000 akçe nakdiye için % 20 istirbâh ile vakfetmiştir. Abdullah Bey, “*Kelâm-ı Kadim'den ve Furkan-ı Azim'den*” Mehmed Bey mescidinde günde 10 cüz tilâvet olunmasını şart koşmuştur. Mehmed bin Kemal, günde dört akçe ile müteveli, Müezzin Mustafa ise kâtib ta'yin olunmuştur. Cüz ve tesbihler, günlüğü birer akçe ile müteveliye ve kâtime ta'yin olunmuştur. Bir cüz ise, iki akçe cihet ile Abdi Halife'ye şart koşulmuştur.¹⁰¹

Kara Mustafa Paşa'nın kardeşi Hamza Balı Bey ise, Çandarlı Vezir Ailesi'nden maktûl Halil Paşa'nın kızı İl-aldı Hatun ile evlenmiş ve bu evliliğinden annesinin ismini verdiği (Hadice) bir kızı ile babasının adını verdiği bir oğlu (Mehmed Çelebi) dünyaya gelmiştir.¹⁰² Balı Bey ve amcası Yahşi Bey'in Fatih'in ünlü sadrazamı Çandarlı Halil Paşa'nın kızlarını alarak bacanak oldukları net olarak anlaşılmaktadır. Hamza Balı Bey, Yenişehir'de bina ettirdiği camisi için İnegöl'e bağlı bulunan Edebey Köyü'nü vakfetmiştir. Vakfın hâsılı 3690 akçeyi bulmaktaydı.¹⁰³ Hamza Balı'nın zevcesinin Çandarlı Halil Paşa'nın kızı İl-aldı Hatun olduğuna ve bu hatunun İnegöl'a bağlı Alici nâm-ı diğer Kozluca Köyü, Yeniköy ve Dömez Köyü'ndeki hisselerini Bayezid Paşa ile Sitti Hatun'un kızı Hadice Hatun'dan satın alarak evlâdiyet üzere vakfettiğine yukarıda değinilmişti. İl-aldı Hatun'un vakfiyesi de günümüze ulaşmıştır. H. 906 tarihli vakfiyeye göre; Mevlana Muslihüddin Mustafa Çelebi bin Mevlana Hacı Halife, Mevlana Şemseddin, Seydi Ahmed bin İlyas ve İsmail bin Abdullah'ın şahitlikleriyle vekil olan Mevlana Nimetullah bin Abdullah, Bursa Kadısı önünde akdedilen toplantıda Şeyh Abdülkadir Zaviyesi Mahallesi kurbunda kâin bir oda, hela ve bir havuluyu hâvi hududları muayyen bir evi muallimhaneye tahvil etmiştir. İl-aldı Hatun, gerek bu muallimhane ve gerekse Hacı Ramazan Mescidi'nde kendi ruhu için okunacak üç cüz tilâveti ve her gün 2000 tesbih, tevliyet, nezâret ve cibâyet cihetlerinin mesâlihi için Kalaba Nahiyesi'nde kâin Kırçama Köyü'nün südüs hissesini ve Bursa Tahte'l-kalâda kâin kasab dükkânını vakfetmiştir. Vakfın tevliyeti Balı Bey'den olan kızı

101 BOA. TD. 453, v. 254a-b; TADB. TTD. EV. 585, v. 317a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 123.

102 TADB. TTD. EV. 585, v. 311a, 313a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 118, 119; Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, s. 96.

103 BOA. TD. 453, v. 250b; TADB. TTD. EV. 585, v. 310a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 117-118.

Hadice Hatun'a ve evlâdının aslâhına, evlâdın münkarız olması durumunda ise İl-aldı Hatun'un sadrazamlığa kadar yükselecek olan kardeşi İbrahim Paşa'nın evlâdına şart edilmiştir. Vakfın nezâreti İshak oğlu Hamza'ya, cibâyeti ise âzâdlısı Davud'a meşruttur.¹⁰⁴ İl-aldı Hatun'un satın aldığı köylerden Yeniköy ahaliden hâli kaydedilmiş olup, hâsılı 1755 akçedir. Dömez karyesi ise 25 nefer ile meskûn bulunup, 1800 akçe hâsıla sahiptir.¹⁰⁵ Alici Köyü'nde ise altı nefer meskûn olup, 2020 akçe hâsıla sahiptir.¹⁰⁶

Hamza Bey oğlu Has Murad Bey Meselesi

Yenişehir'deki bir vakıf kaydı dolayısıyla tesbit edilen Hamza Bey'in üçüncü oğlu Murad Bey'in ise, Bayezid Çelebi adında bir oğlu olmuştur. İnegöl'deki iki mevrâ kaydında isimleri zikredilen Has Murad Bey ve oğlu Bayezid Çelebi'nin de Hamza Bey'in çocukları olmaları her ne kadar mümkünse de bazı karışıklıkları da beraberinde getirir. Bilindiği üzere, Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşamış olan ve genç yaşta olmasına rağmen, Otlukbeli Savaşı'na Rumeli Beylerbeyi olarak katılan Has Murad Paşa, öncü birlikleriyle Uzun Hasan ile giriştiği mücadele sırasında Fırat Nehri'nde boğularak vefat etmiştir. Angiolello'ya göre, Has Murad Paşa ve II. Bayezid döneminde veziriazamlığa kadar yükselen kardeşi Mesih Paşa, Paleologos Hanedânı'na mensûb kişilerdir. Ancak Eğriboz Seferi sırasında esir edilen ve Otlukbeli Savaşı'na maiyetinde bulunduğu Şehzâde Mustafa'nın yanında, ordunun sağ tarafında katılan bu Venedik tarihçisinin verdiği bilgileri; muasır bir Bizans tarihçisi olan Dukas'ın Bayezid Paşa'nın Arnavut olduğuna yönelik, hakikate uymayan tesbitlerine benzetmek mümkün olabilir. Bununla beraber, İnegöl'deki vakıf kayıtlarında Has Murad Bey'in baba adı zikredilmemektedir.¹⁰⁷ Dolayısıyla buradan çıkartılabilecek üç sonuç vardır. Birincisi Otlukbeli Savaşı'na katılan Has Murad Paşa'nın Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in torunu olduğu ve babadan-oğula uzun bir zamandan beri devrolan beylerbeylik görevini ifa etmeye devam ettiği'dir. İkincisi, Angiolello'nun verdiği bilgileri de göz önüne

104 VGMA, D. 744, s. 174/147.

105 BOA. TD. 453, v. 274a; TADB. TTD. EV. 580, v. 42a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 103.

106 BOA. TD. 453, v. 253a; TADB. TTD. EV. 585, v. 314a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 120.

107 TADB. TTD. EV. 585, v. 311a, 313a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 118, 119; Giovan Maria Angiolello, *Fatih Sultan Mehmet*, çev. Pınar Gökpar (İstanbul: Profil Yay., 2011), s. 58, 111; Dukas, *İstanbul'un Fethi*, s. 95.

olarak Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşamış iki Has Murad Bey'in varlığını kabul etmektir. Üçüncüsü ise, İnegöl'deki vakıf kayıtlarında zikredilen Has Murad Bey ile Yenişehir'deki vakıf kaydında geçen Hamza oğlu Murad Bey'in birbirinden farklı kişiler olup, İnegöl'dekinin Has Murad Paşa'yı işaret ettiğini ve bu durumda Hamza Bey'in oğlu Murad Bey ile Paleologoslardan Has Murad Bey'in ikisinin de çocuklarına Bayezid Çelebi adını verdiklerini düşünmektir. Bu üç sonuçtan hangisinin doğru olduğunu anlamak için başka kaynaklara da ihtiyaç vardır. Burada Angiolello ile Dukas gibi Latin ve Bizans müverrihlerinin, Devlet-i Âliyye'nin üst düzey karakterlerinin asıllarını kendilerinden göstermelerinin sebebinin ne olabileceği üzerinde düşünülmelidir. Vakıf kayıtlarına dönülecek olursa; Yenişehir'e bağlı Ayasköy, Dulkadiroğlu kızına (Çelebi Mehmed'in eşi Emine Hatun) mihr için verilmişken, Hamza Bey tarafından satın alınmış ve "ırsle" oğlu Murad Bey'e intikâl etmiştir. Fatih döneminde nesh edilerek Hass-ı Hümayun'a dahil edilen köy, Bayezid Han döneminde "vakf-ı ebnâ" üzere Murad Bey oğlu Bayezid Çelebi'ye verilmiştir. Karyenin hâsılı 7164 akçe ilâ 8000 akçe arasında değişmektedir.¹⁰⁸ İnegöl'deki üç çiftlik yer dolayısıyla ismi kaydedilen Has Murad Bey ve oğlu Bayezid Çelebi'nin de Hamza Bey'in neslinden olmaları mümkündür. Murad Bey'den Bayezid Çelebi'ye intikal eden yerler, Onun tarafından Çaşnigir Hacı Mustafa ve Hüseyin Kethüda'ya satılmıştır.¹⁰⁹

Hamza Beyzâde Derviş Mehmed Paşa ve oğlu Zeynülabidin Bey

H. 1138/ M. 1725 tarihli bir hüccet kaydı dolayısıyla Amasya'ya tâbî Gümüş Nahiyesi'nin nefsi ve buraya bağlı olan Karaağaç, Çukurca, Karakaş, Saflar, Şahin, İli ve Doğa köylerinin Hamza Bey tarafından vakfedildiği anlaşılmaktadır. Bu hüccetin önemi, bu tarihlerde Hamza Bey neslinden olan mütevellî hakkında bilgi vermesidir. Buna göre, Zeynülabidin Bey bin Derviş Mehmed Paşa Hamza Bey'in neslindedir. Burada adı geçen Derviş Mehmed Paşa'nın "Koca" ve "Bıyıklı" nâmıyla meşhûr, Osmanlı Devleti'nin 1650'li yıllarda kaptan-ı deryalığını yapmış olan kişi olduğu düşünülebilir. Onun da atası Hamza Bey gibi kaptan-ı derya olması ilgi çekicidir.¹¹⁰

108 TADB. TTD. EV. 580, v. 35a, 39a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 250-251.

109 BOA. TD. 166, v. 21; TADB. TTD. EV. 580, v. 42b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 103.

110 VGMA, D. 244, s. 21.

Timurtaş Paşa'nın Diğer Oğulları: Ali, Umur ve Oruç Paşa'nın Aileleri

Timurtaş Paşa'nın adı geçen üç oğlunun hayatları ve faaliyetleri konusunda çok az bilgi olup, vakfiyelerinde evlatlarının inkıraza uğraması halinde tevliyeti, birbirlerinin çocuklarına şart etmelerinden dolayı burada beraber ele alınmışlardır. Timurtaş Paşa'nın Lala Şahin Paşa'nın kızından doğduğu düşünülen üç oğlu Ali Paşa, Oruç Paşa ve Umur Paşa'nın, Niğbolu Savaşı'na katıldıkları, Ankara Savaşı'nda Timur tarafından esir alındıktan sonra serbest bırakıldıkları ve Bayezid Paşa'nın Fetret Devri'nde talihi Mehmed Çelebi'nin tarafına çevirmesinden sonra devletin önemli kademelerinde yer almaya başladıkları anlaşılır. Oruç Bey'in son ana kadar Emir Süleyman'ın yanından ayrılmadığı, Umur Bey'in de Musa Çelebi'nin hâkimiyeti ele almasından sonra Musa Çelebi'nin hizmetine girdiği bilinmektedir.

Ali Paşa Kolu

II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında kardeşleriyle beraber vezirleri arasında yer alan Ali Paşa, isyanların bastırılmasından sonra Saruhan Sancakbeyliği'ne gönderilmiştir. Hayatı hakkında bundan başka bilgi bulunmayan Timurtaşoğlu Ali Bey'in kendisinden evvel vefat eden Ahmed Bey ve vakıflarının mütevellisi olan Hızır bin İlyas nâm-ı diğer Timur Bey ile kendi adına kurduğu vakfiyle tanınan Mahmud Bey adında isimleri bilinen üç evladı vakıf kayıtlarından tesbit edilebilir. Bunlardan Mahmud Bey'in Ali Çelebi, Üveys Çelebi, Sinan Çelebi, Erhundi Hatun, Ayşe Hatun, Hafsa Hatun, Nefise Hatun ve Zeynep Hatun adlarında çocuklarının olduğu ve bunlara vakıftan cihetler tayin edildiği tesbit edilmiştir.¹¹¹

Saruhan sancakbeyliğini 4-5 sene uhdesinde bulunduran Ali Bey'in görev yerinin merkezi olan Manisa'da H. 831'de yaptırdığı bir camisi vardır. Ali Bey, babası adına da Bursa'da vakıflar tahsis etmiştir. Timurtaş Paşa'nın oğlu Ali Bey ait olan vakfiyye ve zeylleri, H. 819 ilâ H. 821 tarihlerini taşımaktadır. İlk belgeye göre Ali Bey, bazı bağ ve dükkanlarını babası Timurtaş Bey'in binâ eylediği zaviyeye vakfetmiştir. Vâkıf bu sadakasının en büyük ecrini kendisinden evvel vefat eden şehid oğlu Ahmed Bey Çelebi'nin ruhuna hediye etmiştir. H. 821 tarihini taşıyan ikinci belgede ise, Manisa'da kâin buğday değirmenini hâvi bir evin vakfedilip, varidatından Mesnevihân Hayreddin'e üç, fakihe bir, mescidin kandiline bir dirhem verildikten sonra artanının insanlarının zâhidi ve seyyidlerin en muttakisi olarak vasıflandırılan kişinin muvaffık gördüğü fukaraya tayin edildiği tesbit edilmiştir.

111 VGMA, D. 591, s. 177-178/178-180; VGMA, D. 591, s. 185/185.

Manisa'nın kuzeyinde kâin Kesik Ali Bey arzının gallesi de gelip-giden fukaraya sarf olunmak üzere Hızır-İlyas'a vakfedilmiştir. Vakfın tevliyeti evvelâ nefesine sonra vâkıfın evlâdından ve Müslümanların hâkimlerinden Timur Bey nâmı ile meşhûr Hızır bin İsmail Bey'e şart edildiği belirtilmektedir. Burada adı geçen Hızır/Timur Bey'in Vize Sancağı'nda kendisi adına Saruca Paşa ve oğlu Umur Bey'in de vakıflar tahsis ettiği Hızır Baba bin-i Timurtaş Bey ile aynı kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Ali Bey ile ilgili üçüncü ve son belge ise evvelce İshak Bey Hanı adıyla anılan ve Saruhanoğlu İshak Bey tarafından binâ ettirilen hanın tamamının vakfedilmesiyle ilgilidir. H. 821 tarihli belgeye göre, altı üstlü dükkânları, arsası, yolları, çarşısı, binaları ve taşlarıyla beraber hanın tamamı fukaranın mesâlihî için vakfedilmiş olup, tevliyet yine evladından Timur Bey adıyla meşhur İsmail oğlu Hızır Bey'e şart edilmiştir.¹¹²

Saruhan Sancağı'nda vakfedilen akaratlar hakkındaki bilgilere de Saruhan Sancağı Evkâf Defteri'nde rastlanır. Buna göre vakfedilen akarat şu şekilde gösterilebilir: Manisa nefsindeki hamam, Karamankayası nezdinde Akpınar nehri mukataası (çeltik) ve korusu, Hazret-i Sultan Korusu, çiftlik, dink ve zemin, yaylak, Gürleye nehrindeki âsiyâb, Manisa'nın Ayn Ali Baba Mahallesi'ndeki hane zeminleri ve bagat, Bazar-ı Büzürg'deki 12 bab dükkân, kervansaray, müteferrik zemin, dink ve bağ, Ali Bey Korusu'ndaki kovan mahsulü, Nif serhanesi dükkânı ve bahçe, Menemen'de Kiremitlik zemini. Bundan başka Kanuni Sultan Süleyman'ın vâlidesi Hafsa Hatun'un mülkü iken Ali Bey İmareti evkafından Ali Bey Bahçesi ile istibdal edilen Erderlü ile Adala'ya bağlı Balıklağu ve Depecik köyleri de vakıf kayıtları arasında yer alır. Söz konusu istibdal işleminin Ali Bey'in torunu Üveys Bey ile Babü's-saade Ağası Yakut Ağa arasında yapıldığı görülür.¹¹³ Ali Bey'in Saruhan Sancağı'ndaki evkâfî akaratından toplam yaklaşık 49.000 akçe gelir sağlandığı hesaplanmaktadır.

H. 889 tarihini taşıyan bir diğer belgeye göre Ali Paşa'nın oğlu Mahmud Bey; Bursa'da etrafındaki dükkânlarla beraber hanın tamamını, Tahte'l-kala'da birisi başçı dükkânı olan beş bab dükkânını, Timurtaş Bey İmareti Mahallesi'nde bir fırınla beraber dört hücreyi, Tahıl pazarı Mahallesi'nde biri kasap dükkânı olan üç bab dükkânını, Bursa'nın Kal'a Mahallesi'nde bir oda, bir fırın ve yekdiğere

112 VGMA, D. 591, s. 177-178/178-180.

113 TADB, TTD. EV. 544, v. 14b-15a, 109b-110a; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), s. 92; Mehmet A. Erdoğan, *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan* (Ankara: TKGM Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2014), s. 77-78, 256-257.

mülâsık beş hücreyi müştemil menzilini, Umur Bey Mahallesi'nde dört oda ve havluyu müştemil menzilini, Ulgarlar Mahallesi'nde Muhzır Hacı Karaca'dan satın alınan bahçeyi, Kütahya'da kâin bahçeyi ve bir bina dahilindeki değirmeni vakfetmiştir. Zikrolan akarattan hâsıl olan meblağdan beyti't-tâlim muallimine basılmış gümüş rayiç akçeden beş dirhem verilmesini, mütevellie evkâf öşrünün yarısının verilmesini, nâzıra günde beş, vâkıfın evlâdından Ali Çelebi, Üveys Çelebi, Sinan Çelebi, Erhundi Hatun, Ayşe Hatun, Hafsa Hatun, Nefise Hatun ve Zeynep Hatun'a beşer dirhem; müstevlidesi bulunan Abdullah kızı Gülferah Hatun'a kendisinden sonra kocaya varmadıkça yevmi dört dirhem; Kur'an-ı Azim ve Furkan-ı Hakim'den birer cüz'ü şerif okuyup sevabını vâkıfın ruhuna ihda eylemeleri için otuz nefer ehli ilimden her birine birer dirhem tayin edilmesini, beyti't-tâlimde okuyan sıbyanın 15 nefer olmasını şart koşturmuştur. Mahmud Bey, vakfında her gün iki defa yemek pişirilmesini de şarta bağlamıştır. Mahmud Bey, yukarıda zikredilen akaratından başka Geyve'ye bağlı Bozviran Köyü'nü, Yenişehir'de kâin mezrâ'larını ve Bursa sahrasında Karışdırın Süleyman Bey'den satın alınan mezrâ'ları vakfetmiştir. Mahmud Bey, Umur Bey Mahallesi'nde kâin yedi yer odası ve iki çardak, iki köşk, gölcük, bağ, bahçe ve iki havluyu müştemil olup, Umur Bey'in oğlu Ali Çelebi'den satın alınan menzilini kendi oğlu Sinan Çelebi'ye neslen ba'de neslin vakfetmiştir. Vakfın tevliyet ve nezâreti Hacı Hoşkadem oğlu Kâtib Ağa Muhiyiddin'e verildikten sonra vâkıfın oğullarının aslahına neslen ba'de neslin şart edilmiştir. Eğer neslin inkirâzı söz konusu olursa vâkıfın amcaları olan Umur Bey ve Oruç Bey'in oğullarına batnen ba'de batnin şart edilmiştir. Vakfın nezâreti ise Hacı Hoşkadem oğlu Hacı Muslihüddin'e ve sonra vâkıfın oğullarına meşruttur.¹¹⁴

Tahrir defterlerinden de gerek Ali Bey ve gerekse Mahmud Bey'in vakıfları hakkında bilgileri takip etmek mümkündür. Buna göre Geyve'ye bağlı Tekfurpinarı Köyü, Timurtaş Paşa'nın iken vefatıyla üç oğlu arasında taksim edilmiş, Ali Bey'in hissesine 4200 akçelik kısım değmiştir.¹¹⁵ Mahmud Çelebi vakfına bağlı olarak kaydedilen Geyve'ye bağlı Bozviran Köyü'nün de Mahmud Çelebi'den sonra oğlu Üveys Çelebi tarafından tasarruf edildiği ve Sultan II. Bayezid zamanında da vakfın evlâdiyet olarak onaylandığı anlaşılmaktadır. Mahmud Çelebi'nin kızı Hafsa Hatun ile yaptığı yazışmalarından, Hafsa Hatun'un kız evlad olarak vakıfta

114 VGMA, D. 591, s. 185/185.

115 BOA. TTD. 453, v. 163a-b, 181a-b; TADB. TTD. EV. 585, v. 405b-407a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 404-405.

söz hakkının olmadığı anlaşılmiş, Hafsa Hatun tarafından da bu durum kabul edilmiştir. Karyenin hasılı 5776 akçeden 5880 akçeye yuvarlanmıştır.¹¹⁶

Yukarıdaki vakfiyeye nazaran Timurtaş Paşa'nın Ali Bey koluna mensûb olduğu tesbit edilen Hızır Baba, Karaca Ahmed ile akrabalığı Sinanüddin Yusuf Paşa Vakfiyesi dolayısıyla anlaşılan ailenin "Abdalan" zümresine mensub bir üyesi olarak karşımıza çıkar. Ali Bey'in vakıflarına müteveli tayin ettiği Timur Bey nâmıyla meşhur İsmail oğlu Hızır, Çirmen'de Saruca Paşa'nın oğlu Umur Bey tarafından adına vakıf kurulan Hızır Baba veled-i Timurtaş Bey'den başkası değildir. Umur Bey Evkâfı içinde yer alan zaviyeye Hasan Çelebi veled-i Mehmed'in tasarruf ettiği, Hızır Baba'ya sadaka olunan bahçe, armut ağaçları, matbah damı, ahur, küçük ve büyük 11 kıt'a kazgan, bir büyük sahan, 40 saht, 34 tepsi, iki kuzu tepsisi, iki sini, üç tava, 40 taş genger, iki kemha, dört sac ayağı, bir unlu fırın, beş anbar, bir kiler, 20 re's özkü, 20 re's inek, altı re's su sığırı ve 510 koyunun zaviye akararı arasında yer aldığı tesbit edilmektedir. Zaviyenin şeyhliği ve tevliyet ümenâya ve zaviye hizmetlilerinin aslahına şart edilmiş olup, bunlardan sonra Sultan Şüca' Zaviyesi'nin mütevellisine verilmesi istenmiştir. Zaviyede hizmet eden 33 neferin Hızır Baba müridi oldukları ve Yassıpınar Köyü'ndeki zaviye için vakfedilen Ziyaretbeliği Köyü'nden 3240 akçe gelir sağlandığı anlaşılmaktadır.¹¹⁷

Umur Paşa Kolu

Niğbolu Savaşı'na katılan Umur Bey, Aşıkpaşazâde'nin râvileri arasında da zikredilir. İstanbul yakınlarında Orhan Gazi zamanında ele geçirilen bazı yerlerin, Timur vak'asından sonra Bizans'ın eline geçmesinden dolayı yeniden fethine serdar tayin edilen Umur Bey, Hereke, Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik'i yeni kurulan vakıflara akar sağlamak amacıyla fethetmiştir. Bu üç kardeşin, "Düzmece Mustafa" İsyanı sırasında II. Murad'ın divan üyeleri arasına girdikleri tarihi kaynaklarda sabittir. Vezir oldukları dönemde Şehzâde Mustafa Çelebi'nin tarafında yer alan Rumeli beylerinin, Sultan Murad'ı tutmalarını sağlamak üzere, Musa

116 TADB. TTD. 67, v. 66b; BOA. TTD. 453, v. 139a; TADB. TTD. EV. 585, v. 397b-398b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tabir Defterleri*, I, s. 394.

117 TADB. TTD. EV. 572, v. 44b-45a; Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları*, s. 116-177, 291; Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Çirmen Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)* (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yay., 2016), s. 39; Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devrinin Türk Dervişleri ve Zâviyeleri", *Vakıflar Dergisi (VD)*, II (1942), s. 298, 338.

Çelebi'nin ortadan kaldırılmasından sonra hapsedilen Mihaloğlu Mehmed Bey'in Tokat'taki mahpusluğuna son verilmesi tedbirini düşünerek büyük yararlılık gösterdiler. Umur Bey, Şehzâde Mustafa ve Sultan Murad'ın askerleri arasındaki köprüden 5000 atlı ile saldırı hazırlığı içinde olan Mustafa'nın kuvvetlerini geri püskürttü. Bu sırada ele geçirilen Azebler'in esir değişimine tâbi tutulmalarının, Yeniçeriler ile Azebler arasındaki düşmanlığın miladı olduğu zikredilir. Sultan Murad "Düzmece Mustafa" İsyanı'nı bastırdıktan sonra, İsfendiyaroğlu üzerine yürümeden evvel, Umur Bey'i Germiyanoğlu'na elçiliğe gönderirken, Oruç Bey'i babası Timurtaş Bey zamanında oluşturulan Anadolu Beylerbeyliğine ve Ali Bey'i Saruhan Sancakbeyliği'ne atamıştır. Umur Bey'in adına İskender Mirza olayı dolayısıyla da rastlanır. Selanik'in ele geçirilmesinden hemen sonra, Azerbaycan ve Irak topraklarında hâkimiyeti ele alan Karakoyunlu Yusuf'un oğlu İskender Mirza'nın, Timur'un oğlu Şahrüh'a yenilip Tokat'a sığınması üzerine, Amasya ve Tokat Sancakbeyi olan Yörgeç Paşa'ya gereken misafirperveligi göstermesi buyrulmuştu. Ancak İskender Mirza'ya bağlı Türkmenlerin, bahar aylarına gelindiğinde gösterdikleri taşkınlık üzerine Anadolu Beylerbeyliği görevine getirilen Umur Bey, Tokat tarafına gönderildi. İskender Mirza'nın askerlerini kendi ülkesine götürmesini, Şahrüh'un ülkesinden ayrılmasından sonra Osmanlı topraklarında kalmaması gerektiğini bildirdi.¹¹⁸

Timurtaş Paşa'nın hem âlim ve hem de mücahid diğer oğlu Umur Bey'in H. 865/M. 1461'de vefat ettiği ve Kayseri/Develi, Bursa ve Biga'da birer cami, Afyon'da günümüzde bulunmayan bir cami, Bergama'da bir medrese ve Edirne'de bir mescid bina ettirdiği ve bu hayratı için çeşitli akarât ile camiden dışarı çıkarılmaması kaydıyla pek çok kitap vakfettiği anlaşılmaktadır. H. 859/M. 1454-1455 tarihli vakfiyesi ise taşa kazdırılmıştır. Hacı Umur Çelebi'nin H. 843 tarihli vakfiye ve lahikası, hayrat hakkında tafsilatlı bilgiyi muhtevidir. Umur Bey'in vakfiyesinde çocuklarının ismi yer almasa da Osmanlı tarihleri ve yukarıdaki kardeşlerine dair vakıf kayıtlarından Osman Çelebi ve Ali Çelebi isimli oğullarının olduğu anlaşılır. Bunlardan Osman Çelebi'nin, Yakub Bey'in vasiyetini müteakib Kütahya Sancakbeyi olduğu, Semendre ve Niğbolu'nun fethi sırasında İshak Bey'in komutasındaki orduda görev aldığı ve Varna Savaşı veya bundan hemen önceki

118 Aşıkpaşazâde, *Tevârih*, s. 74, 100-102, 110-112; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I, s. 331, 557-561, 583-585; Hoca Sâdeddin, *Tâcü'r-Tevârih*, v. 69a, s. 120a-122a, 124a-126a, 127b-128a, 140b-142b, 143b-146b, 147b-148b, 168a-173b; İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, s. 240, 279, 296, 299-301, 325-328, 347-352; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, I, s. 166, 196-197, 221-222; Münecimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, s. 179; Emecen, "Timurtaş Paşa", 186; Tekindağ, "Timurtaş Paşa", 374.

Kula Şahin Vak'asında şehid düştüğü anlaşılmıştır. Ali Çelebi adındaki oğlunun ise, Fatih Sultan Mehmed'in en büyük oğlu olup, babasından önce vefat eden Şehzâde Mustafa'nın defterdârı olduğu bilinmektedir.¹¹⁹ Umur Bey'in soy şeceresi hakkında elimizde bulunan tek belgeden Ali Bey'den gelen kol takip edilebilmektedir. Aydıncık'a bağlı Sovuklar Köyü'nün vakfiyetine dair belge, Umur Bey'in aile bağları hakkında çok önemli bilgileri haizdir. Köy, Bayezid Hüdâvendigâr ve oğlu Çelebi Sultan Mehmed zamanında Timurtaş Bey'in mülkü iken, önce büyük oğlu Ali Bey'e, Ali Bey'den sonra ise Umur Bey'e intikal etmiştir. Umur Bey'in oğlu Ali Bey'e geçen mülkiyet, Ali Bey'den oğlu Davud Çelebi'ye, Davud Çelebi'den de oğlu Mehmed Çelebi'ye müntakil olmuştur. 4210 akçe hâsılı ile mukayyed olan köye dair vakıf kaydının diğer önemli yanına Bayezid Paşa ile ilgili kısımda değinilmişti. Umur Bey'in kardeşi Ali Bey'in vakfiyesinde, Umur Bey'in Aver? Paşa mahlasıyla tanınan bir oğlundan daha bahsedilmektedir.¹²⁰ Umur Bey evlâdından Halil Bey adındaki şahıs üzerine Oruç Bey vakfından bazı yerlerin yazıldığına dair kayıttan, Umur Bey'in soyundan gelenlerden XVII. yüzyılın başlarında yaşamış biri tesbit edilebilmektedir.

Vakfiyesinden “*Celâlü'd-devle ve'd-dîn*” unvânını taşıdığı anlaşılan Hacı Umur Bey'in Bergama'da bina ettirdiği medresesi için Bergama'da bir hamam, bir bağ, iki bahçe, dükkânlar, evler, arazi ve mezrâ'lar, Büküşova'da iki değirmen ve vakfiye sonunda mufassalan yazılı kitapların vakfedildiği görülür. Söz konusu akarattan hâsıl olan miktardan mütevellî ve nâzırın cihetleri ayrıldıktan sonra baki kalanın yarısının medresenin ve zikrolan evkâfın rakabesine, diğer nısfının ise, medresede müderris olan zâta sarf olunması ve bundan artan kısımdan Bergama Kadısı'na yevmi bir dirhem verilmesi, medresede sâkin olan talebe-i ulûme de kalanının sarf olunması şarta bağlanmıştır. Müderris ve talebenin kitaplardan istifade edip, hiçbir şekilde kitapları medrese dışına çıkarılmaması özellikle belirtilmiştir. Umur Çelebi, Bursa merkezinde Akçardak adı ile meşhur mevzide bina ettirdiği camii için ise; Ankarâ'da kâin Distarlu Köyü'nü ve bu köydeki mağaralarda mahfuz 1000 ölçek buğdayını, Geyve'de babasından intikâl eden Tekfurpınarı Köyü'nün sekiz sehminden üç sehmini, Akköy ve Kelasen köylerindeki mezrealar, tarlalar ve bağlardan ibaret emlâkını, Bursa'da kale dahilinde vâkıfın oturduğu ev hariç olmak üzere tarlalar, bahçeler, bağlar, mezrealar ve han ile dükkânlardan ibaret emlâkını vakfetmiştir. Bunlardan hâsıl olan gâllenin mescidin ve mezkûr evkâfın rakabesine

119 VGMA, D. 591, s. 181/182; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 164a-165a, 176b-179a, 179b-181a, 269b-270a; Tekindağ, “Timurtaş Paşa”, 374.

120 VGMA, D. 591, s. 177-178/178-180; TADB. TTD. EV. 580, v. 106a-b.

sarfolunması, bundan artandan mütevelliyeye ve nâzıra her gün iki dirhem, camide hatib ve imam olan zâta beş dirhem, müezzine üç dirhem, on nefer mücevid hâfıza on dirhem verilmesini, bâki kalanın Gölye Köyü kurbundaki Karaağaç'ta bina ettirdiği hanın ve duvarın rakabesine sarfolunması şarta bağlanmıştır. Mescid içinde vakfedilen kitapların dışarıya çıkarılmamasına ayrıca özen gösterilmesi de vakfin şartları arasında yer alır. Umur Çelebi'nin Biga'da bina ettirdiği hamamını da Biga'da bânisi olduğu cami' için vakfetmiştir. Bu hamamdan hâsil olan miktar, önce rakabeye ve daha sonra müteveli, hatib, imam, müezzin, huffâz ve kayyım cihetleri ile kandil yağı ve hasıra sarf olunacaktır. Umur Bey, Karahisar-ı Devle'de kâin Sarucapınar Köyü'nü de Mevlâna Hüsameddin Hasan Halife'nin Karahisar'daki cami'inin mesâlihi için vakfetmiştir. Kardeşi Oruç Bey'in halefi Hamza Bey'den sonra Germiyanogulları'na bağlı toprakların iltihâkında gösterdiği hizmetlere binaen Anadolu Beylerbeyliği'ne getirilen Umur Bey'in Afyon'da bina ettirdiği Alaca Medrese ve cami için vakfedilen Sarucapınar Köyü'nün hâsılı 8958 akçeydi. Bu köyün mahsûlü de önce rakabeye ve daha sonra camide görevli olan müteveli, hatib, imam, müezzin, huffâz, kayyım ve muarrifin ücretlerine ve kandil yağı ile hasır bahasına sarf olunması şarta bağlanmıştır. Umur Bey ayrıca Aydıncık'a bağlı Soflu/Sovuklar Köyü'nü evlatlık olarak vakfetmiştir. Vakfin tevliyeti sağ oldukça kendisine ve vefatından sonra oğullarının aslahına, eğer bunlar münkariz olursa utekâsının aslahına şart edilmiş olup, bunlardan da kimse kalmaz ise iki kardeşi Emir Ali Bey Çelebi ve Emir Oruç Bey Çelebi'nin oğullarının aslahına meşruttur.¹²¹

Umur Çelebi'nin vakfiyesinin lahikasında ise vâkıfın erkek ve kadın kölelerini de evlatlarıyla beraber vakfettiği bilgisi bulunur. Vakfedilen erkek kölelerin isimleri tek tek verilmiştir: Hoşkadem bin Abdullah, Hacı Mübarek bin Abdullah, İlyas bin Abdullah, diğer İlyas bin Abdullah, Yapucu Ali bin Abdullah, Yapucu Yusuf bin Abdullah, Terzi Mehmed bin Abdullah, Dülger Şahin bin Abdullah, Dülger İshak bin Abdullah, Dülger Sungur bin Abdullah, Dülger Yusuf bin Abdullah, Dülger Mehmed bin Abdullah, Doğan bin Abdullah, Hamza bin Abdullah, Milan bin Abdullah, Polat bin Abdullah, Yakub bin Abdullah, Şahin bin Abdullah, Değirmenci bin Abdullah, Todrus bin Abdi, Marne bin Abdullah, Sungur bin Abdi, Merkor bin Abdi, Balaban bin Abdullah, Hoşkadem bin Abdullah, Bıçakçı Mars bin Abdullah ve Yusuf bin Abdullah. Aynı belgeden

121 VGMA, D. 591, s. 181/182; BOA. TD. 438, v. 137a; TADB. TTD. EV. 575, v. 4a; Üçler Bulduk, XVI. *Asırda Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) Sancağı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), s. 262.

İnegöl'e tâbî İsviranı Köyü'ndeki değirmen, bağ ve bahçesi ile Durmuş adında bir kölesini daha vakfettiği anlaşılan Umur Bey, Bursa Tuzpazarı'ndaki han ve Akçardak'daki hayatının yanındaki hamamını Bursa'daki mescidine, Karahisar-ı Devle'deki hamamını ise Karahisar'da bina ettirdiği mescidine vakfettiği tesbit edilmektedir.¹²²

Umur Bey'in Bursa'da kurduğu vakıf eserler etrafında kendi adıyla anılan bir mahallenin geliştiği görülür. Bundan başka kale içinde başka bir mahalle de Onun adı ile anılmıştır.¹²³ Umur Bey'in evkafına dair tahrir defterlerindeki kayıtlara bakıldığında; üç hisseye ayrılmış bulunan Geyve'ye bağlı Tekfurpınarı'nın Umur Bey hissesinde 8000 akçe yazılıdır.¹²⁴ Akhisar'daki Hacı Bayram nâm-ı diğer Dışbudak mezrâsı ise Şeyh Mehmed'in tasarrufunda olup, 300 akçelik hâsılının Bursa'daki evkâf akarata arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.¹²⁵ Yenişehir'deki Karakilise Köyü yakınlarındaki 100 akçe hâsıllı bir mezrâ da bu minvaldedir.¹²⁶ Umur Bey'in Bergama'daki medresesi için vakfettiği akarata dair evkaf tahrir defterlerinde de bazı veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre; medreseye vakfedilen hamamdan senede 3000 akçe hâsıl sağlandığı, hamamın meremmetçisi olarak Şirmerd adında bir kulun da vakfedildiği anlaşılmaktadır. Hamam harab olduktan sonra Mevlana Hayreddin'e sadaka olunup, Onun tarafından ma'mur hale getirilmiş ve vakıf adına günde 30 akçe icare verir hale gelmiştir. Medrese vakıfları arasında zikredilen 138 dükkândan hâsıl olan miktar ise 5400 akçeydi. Sonraki zamanlarda bazı dükkânların harab olduğu ve mevcut 42 dükkândan senede 4476 akçe hâsıl sağlandığı tesbit edilmiştir. Bu dükkânlardan bazılarının ma'mur hale gelmesiyle sayılarının 65'e yükseldiği görülür. Bunlara Saçak altı denilen mevzide sonradan harab duruma düşen 12 bab dükkânın yerine yapılanlar da dahil olup, harab olan dükkânlardan 576 akçe hâsıl sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu dükkânların arasında yer alan 36'sından senede 1728 akçe hâsıl sağlanmaktaydı.¹²⁷ Kite'ye bağlı Akköy

122 VGMA, D. 591, s. 183/184.

123 TADB. TTD. 67, v. 46a-47a, 65b-66a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 5-6.

124 BOA. TTD. 453, v. 163b; TADB. TTD. EV. 585, v. 407b-408b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 404.

125 BOA. TTD. 453, v. 179a; TADB. TTD. EV. 585, v. 340b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 497.

126 BOA. TTD. 453, v. 269a; TADB. TTD. EV. 580, v. 38a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 258.

127 TADB. TTD. EV. 580, v. 132a-b.

nam-ı diğer Mürsel ile Müslüman Subaşı köylerinden de Umur Bey Vakfı adına toplam 5856 akçe hâsıl sağlandığı anlaşılmaktadır.¹²⁸

Hacı Şeyh Paşa bin Şihabüddin Paşa'nın H. 841 tarihli vakfiyesinden Oruç Bey'in Umur Bey'den 3000 dirhem borç aldığı ve Umur Bey'in kardeşinin bu borcuna karşılık Oruç Bey veresesinden Bolu'daki Söke Köyü'nde kâin üç kıt'a arzı aldıktan sonra Hacı Şeyh Paşa'ya sattığı anlaşılmaktadır.¹²⁹

Oruç Paşa Kolu

Oruç Bey'in fetret devri olarak adlandırılan karışıklık döneminde Emir Süleyman'a sonuna kadar bağlı kaldığı bilinmektedir. Bayezid Paşa'nın katlin-den hemen sonra kardeşleriyle beraber vezir atanan Oruç Bey, Şehzâde Mustafa İsyani'nın bastırılmasıyla Anadolu Beylerbeyliği'ne atandı. Anadolu Beylerbeyi Oruç Bey, Hüdâvendigâr Sancakbeyi olan Umur Bey'in yanına Aydın Sancakbeyi Yahşi Bey'i de katarak, İzmiroğlu/Aydınoğlu Cüneyd Bey üzerine yürüyüp, Onu İpsili Kalesi'ne kapanmaya zorladı. Yukarıda da değinildiği üzere, savaş alanında fazla zahmet çekmeye pek meyilli olmayan Oruç Bey, Cüneyd'den alınan yerlere tımar olarak tahsis ettikten kısa bir süre sonra vefat etti. Onun yerine atanan Hamza Bey zamanında Cüneyd Bey ve ailesi tamamen ortadan kaldırıldı.¹³⁰

Dedesı Timurtaş Paşa ve yeğeni Bayezid Paşa'nın ardından Anadolu Beylerbeyliği görevini uhdesine alan Timurtaşoğlu Oruç Bey'in, Mehmed Bey, Mahmud Bey, Mustafa Bey ve Ali Bey adındaki dört oğlu ile Sitti Nefise Hatun adında bir kızı tesbit edilmiş olup, bunlardan Mustafa Bey'in Bayezid Paşa'nın kızı İl-aldı Hatun ile evlendiğine yukarıda değinilmişti. Sitti Nefise Hatun ise ilk devşirme sadrazam olarak bilinen Zağanos Paşa ile evlenmiştir. Oruç Bey'in Geyve'de bina eylediği zaviyesine Bursa Kalesi'ndeki Umur Bey Mahallesi'nde kâin hamamı ve Tekfurpınarı'nda vâki mevrâ'ları vakfettiği yazılıdır. Hamamın mahsûlünden tevliyet için yevmi beş ve kitâbet için iki, cibâyet için bir, aşçı için bir, ekmek için 10, et ve nısf keyl buğday için beş, odun için iki ve zaviyenin meremmeti için bir dirhem

128 TADB. TTD. EV. 580, v. 56b-60b.

129 BOA. TTD. 453, v. 210a; TADB. TTD. 585, v. 446a; VGMA, D. 607, s. 211/320; Barakn, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 579.

130 Aşıkpaşazâde, *Tevârih*, s. 74, 100-102, 110-112; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I, s. 331, 557-561, 583-585; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 120a-122a, 142a, 147a-148a, İdris-i Bitlisî, *Heşt Bibişt*, s. 240, 279, 296, 299-301, 325-328, 347-352; Emecen, "Timurtaş Paşa", 186; Tekindağ, "Timurtaş Paşa", 374.

şart edilmiştir. Vakfın tevliyeti sağ oldukça kendi nefsine, sonra evlâd-ı evlâdından erşed ve evlâ olana ve bunların inkîrâzından sonra kardeşi Ali Bey'in oğullarının erşedine, bunların da inkîrâzı durumunda ise Umur Bey evlâdının erşedine şart olunmuş ve rakebeden artan fazlanın müteveli yedinde kalarak onunla akar satın alınması istenmiştir. Vakfiyede vakfedilen diğer akarata gelince; Kütahya'da vâki Anne ve Köprülüviran köyleri, Bolu-Çağda Kuruin Köyü ve Akyazı'da Sarıçayır Köyü'nün tüm gelirleriyle beraber vakfedildiği görülür.¹³¹ Oruç Bey'in kale içindeki Umur Bey Mahallesi içinde bulunan odalarda beş kiracının bulunduğu anlaşılmaktadır.¹³²

Yukarıda da ele alındığı üzere Geyve'ye bağlı Tekfurpınarı Köyü, üç hisse halinde Ali, Umur ve Oruç Çelebi arasında vakfedilmişti. Oruç Bey hissesi karyede kurduğu zaviyesine sarf olunup, hâsılı 7370 akçedir.¹³³ Murad Hüdâvendigâr zamanından beri mülk olarak tasarruf edilen Akyazı'ya bağlı Saruçayır Köyü de Oruç Bey oğlu Mustafa Bey ve Ali Bey tarafından tasarruf edildikten sonra, Mustafa Bey oğulları Sinan Çelebi ve Mehmed Çelebi zamanında vakfedilmiştir. Fatih Sultan Mehmed zamanında mensûh olan vakıf, II. Bayezid zamanında "eşkinsi" dahi bağışlanmış olarak tekrar vakfedilmiştir. Köyde bulunan eşhasın, Sakarya ve Mudurnu suyu üzerinde bulunan köprülere hizmet ve meremmet ile görevlendirildikleri ve bunun karşılığında avârız-ı divâniyeden muaf ve müsellemler tutulduklarına dair, II. Murad'dan Sultan Süleyman'a kadar bütün padişahların nişanları ve mukarrernameleri vardır. Köyün hâsılı ilk sayımda 4939 akçe iken, son sayımda 7928 akçeye yükselmiştir. Bu vakıf kaydının derkenârından Oruç Bey'in erkek evladının münkariz olduğu anlaşılır.¹³⁴ Oruç Bey'in erkek evladının inkırâza uğradığına yönelik yukarıdaki belgeyi teyid eden bir başka belge, ailenin Kütahya'daki evkâfını gösteren kayıtlarda da bulunur. Kütahya'nın Kalınviran Nahiyesi'ne bağlı Köprülüviran Köyü'ne dair kaydın derkenârında aynı bilgi teyid edilmiştir. Söz konusu köy, Murad Hüdâvendigâr zamanında Şahin Çelebi'nin tımarı iken, Timurtaş Paşa'nın evlatlık vakfı haline gelmiştir. Bayezid Paşa'nın ölümünden sonra Anadolu Beylerbeyliği'ne getirilen Oruç Bey Çelebi de köyü evlatlık olarak vakfetmiş, kendisinden sonra oğlu Mustafa Bey tasarruf etmiştir. Mustafa Bey'in Bayezid

131 VGMA, D. 591, s. 179/181; VGMA, D. 582, s. 125/83.

132 TADB. TTD. 67, v. 66a.

133 BOA. TTD. 453, v. 163a; TADB. TTD. EV. 585, v. 406b-407b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 404.

134 BOA. TTD. 453, v. 190a-191a; TADB. TTD. EV. 585, v. 240b-243a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 446.

Paşa'nın kızından doğan oğulları Yusuf Çelebi ve Mehmed Çelebi babalarından sonra köyün mutasarrıfları olmuşlardır. Burada Yusuf Çelebi olarak kaydedilen kişinin, Hüdavendigâr Sancağı Evkâf Defteri'nde Sinan Bey şeklinde kaydedilmiş olması, kendisinin Sultan Murad'ın kızı Şehzâde Hatun ile evlenen Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Paşa olduğunu gösteren en önemli kanıttır. Sinanüddin Yusuf Paşa'nın Hadice Hatun adında bir kızının varlığı biliniyorsa da erkek evladı kalmadığından, Bolu'da bir hayrat meydana getirdiği bilinen kardeşi Mehmed Bey'in oğulları Mustafa Çelebi ve Haydar Çelebi vakfı tasarruf etmişlerdir. Vakfın son mutasarrıfları ise, Haydar Çelebi'den doğan Abdurrahman Çelebi ve İbrahim Çelebi'ler olup, bu kişilerin isimlerine Bayezid Paşa'nın vakıf kayıtlarında da rastlanması oldukça doğaldır. Köprülüviran Köyü'nde mütemekkin olarak kaydedilen 95 neferden vakıf adına 5738 akçe hâsıl sağlandığı anlaşılmaktadır. Aynı minval üzere kaydedilen Anne Köyü'nde meskûn bulunan 79 neferden ise vakıf adına 3391 akçe hâsıl sağlandığı görülür.¹³⁵

Oruç Bey ve ailesinin vakıfları hakkında tahrir defterlerinden elde edilen veriler bunlarla sınırlı değildir. Öncelikle Bursa'da "*Kara Musa Yeri*" olarak bilinen bir zeminin II. Murad döneminde Anadolu Beylerbeyliği görevini üstlenen Oruç Bey tarafından evlatlık olarak vakfedildiğine yönelik bilgi önemlidir. Söz konusu yerin, Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim zamanlarında Oruç Bey ve Bayezid Paşa'nın torunu Mehmed Bey'in oğulları Haydar ve Mustafa Bey tarafından tasarruf edildiği, Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise Haydar Çelebi'nin oğulları İbrahim ve Abdurrahman'ın mutasarrıf oldukları anlaşılmaktadır.¹³⁶ Göynük'e bağlı Beykavağı mezrâ'sı da içindeki değirmeniyle beraber Oruç Bey'e temlik edildikten sonra evlatlık olarak vakfedilmiştir. Oruç Bey'in torunları Sinan Çelebi ve Mehmed Çelebi'den sonra, Mehmed Bey'in oğulları Haydar Bey ve Mustafa Bey'in Yavuz Sultan Selim'in nişanıyla buraya mutasarrıf oldukları tesbit edilmiştir. Bu mezrâ ile ilgili der-kenârda Oruç Bey'in erkek evlâdının münkariz olmasından dolayı Umur Bey evlâdından Halil Bey üzerine kayd ve tashih olunduğu ibaresi yer almaktadır. Köylerin, H. 1023-1026 yıllarındaki teftiş sırasında Oruç Bey evlâdının münkariz olduğunun anlaşılmasından dolayı, Muallimzâde Mehmed Paşa'nın üzerine yazılmışken, bunun haksız bir muamele olduğuna ve Ebû Eyyüb el-Ensârî evkafına ilhak olunmasına karar verildiği görülür. Köy, Ebû Eyyüb el-Ensârî Vakfı'na ilhak olunduktan sonra Umur Bey evlâdından olduklarını iddia eden Halil ve Süleyman

135 TADB. TTD. EV. 560, v. 60a-61a.

136 BOA. TD. 453, v. 13b; TADB. TTD. EV. 580, v. 14a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 66.

nâm kişiler tarafından kendi adlarına tashih edilmiş, fakat daha sonra bunların evladdan olmadığı anlaşılmıştır. Oruç Bey'in erkek evlâdının M. 1600 yıllarının henüz başlarında münkâriz olduğuna dair tahrir defterine düşülen derkenâr, ailenin bu kolunun en azından kız tarafından devam ettiğini düşündürür.¹³⁷

Oruç Paşa, Balıkesir'de de büyük bir medrese bina ettirmiştir. Balıkesir nefsinde bulunan medrese için toplam hâsılı 4260 akçeyi bulan hamam ve diğer akarat vakfedilmiştir.¹³⁸ Oruç Bey'in Dimetoka'da da vakıf kayıtlarına rastlanır. Dimetoka'ya bağlı iki köy, Fatih Sultan Mehmed zamanında Oruç Bey evlâdından alınıb tımara verilmişse de Sultan Bayezid'in vakıfları mukarrer tuttuğu bilinmektedir. Vakıf köylerden Baralkı'nın hâsılı 4855,¹³⁹ Çobanlı Köyü'nün hâsılı ise 7700 akçedir.¹⁴⁰

Bayezid Paşa ve Oruç Paşa'nın Torunu: Sinanüddin Yusuf Paşa

Mustafa Bey'in, İl-aldı Hatun ile evliliğinden dört çocuğu olmuştur. Burada Mustafa Bey'in Şarabdar Abdullah Bey ile aynı kişi olduğunu düşündüren kayıtlara kısaca değinmek de yarar var. Bolu'daki Mehmed Bey Vakfı ile ilgili Bolu tahrir defterindeki kayıtlarda Mehmed Bey'in babasının ismi Şarabdar Abdullah Bey olarak gösterilmiş ve Edirne'deki Beylerbeyi İmareti'nin de Abdullah Bey'in eseri olabileceği üzerinde bir zamanlar durulmuştur. Sinanüddin Yusuf'un Beylerbeyi İmareti'nin bânisi olduğu belgelerle sabit olduğundan, Şarabdar Abdullah ile hiçbir ilgisinin olmadığı sanılmıştır. Eğer kâtip hatası söz konusu değilse, Şarabdar Abdullah Bey ile Mustafa Bey'in aynı kişiler ve imaretin bânisi ile Abdullah Bey'in arasında bir baba-oğul ilişkisi olduğunu kabul etmekte bir beis yoktur. Bolu'daki Kuruin Köyü'nün Oruç Bey'in vakfiyesinde de geçmesi Şarabdar Abdullah Bey ile Mustafa Bey'in aynı kişi olduklarının diğer bir delilidir. Bu durumda Mustafa Bey'in Sinanüddin Yusuf ile Mehmed'in yanına bir de Ali Çelebi adında bir oğlunu eklemek gerekir. Bunlardan Ali Bey'in Hamza Çelebi, Mahmud Çelebi ve Zülfikâr Çelebi adlarında üç, Hamza Çelebi'nin de İbrahim Çelebi adında bir oğlunun olduğu vakıf kayıtlarından anlaşılır. Yusuf Çelebi'nin hissesi ise Yahşi Bey

137 BOA. TTD. 453, v. 210a; TADB. TTD. EV. 585, v. 446b; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 579.

138 TADB. TTD. EV. 568, v: 116b.

139 TADB. TTD. EV. 562, v: 115a.

140 TADB. TTD. EV. 562, v: 115b-116a.

tarafından satın alındıktan sonra, Yahşi Bey'in kızı Selime Hatun'a intikal etmiş ve mezkûr hatun tarafından kızı Paşa Hatun'a evlatlık üzere vakfedilmiştir.¹⁴¹

Sinanüddin Yusuf Bey'in, II. Murad'ın kızı Şehzâde Sultan ile evlenen ve Rumeli Beylerbeyliği'ni uhdesine alan kişi olduğu vakıf belgelerinden anlaşılır. Onun eşinden intikal eden emvâli, Edirne'deki evkâfına habsettiği tesbit edilmiştir. Hüdâvendigâr Livası tahrir defterlerindeki kayıtlarda Sinan Bey olarak kaydedilen Rumeli Beylerbeyi, Kütahya'daki Köprülüviran Köyü ile ilgili belgede ise, Yusuf Bey şeklinde kaydedilmiştir ki bu tarihi kaynaklarda tam isminin Sinanüddin Yusuf olmasıyla ilgilidir. Mezkûr kayıtta Yusuf Bey'in evlâdının kalmadığı yönündeki bilgi oldukça önemlidir. Tahrir kayıtlarından Sinanüddin Yusuf'un Hadice Hatun adında bir kızının olduğu anlaşılıyorsa da Oruç Bey'in erkek evlâdının münkariz olduğu bilgisi, hem Hüdâvendigâr ve hem de Kütahya evkaf defterindeki derkenarlarla kesinleşmiştir. Sinanüddin Yusuf Bey'in kurduğu vakfın mütevellisi olarak tayin edilen Karaca Ahmed neslinden Ahmed oğlu Emrullah'ın vâkıfın akrabasından olarak zikredilmesi de oldukça önemlidir.¹⁴² Sinanüddin Yusuf Bey'in Anadolu Beylerbeyi olup, Sultan Bayezid'in kızı Şehzâde Aîşe Hatun ile evlenen Sinan Paşa ile karıştırılmaması gerekir.¹⁴³

Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Paşa, 1430 yılında Las Ülkesi olarak adlandırılan Sırbistan üzerine yürüyerek başkent Alacahisar'ı fethetmiştir. Mezd Bey'i bu vilâyetin başına geçiren ve memleketin büyük bölümünü İslâm Yurdu haline getiren Sinan Paşa, bu faaliyetini Firuz Bey'in Tekeili'ni ele geçirmesiyle eş-zamanlı gerçekleştirmiştir. Yine amcası Umur Bey'in, İskender Mirza üzerine

141 TADB. TTD. EV. 580, V. 227b-229a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 676-678.

142 Eyice, "Beylerbeyi Camii ve Külliyesi", 74-75; O. Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi* (İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Derneği Yay., 1940), s. 68, 96, 114; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri* (İstanbul: Üçler Basımevi, 1949), s. 91-94.

143 Sultan Bayezid'in kızı Aîşe Hatun, Gelibolu'daki vakıf kayıtlarında sadece "*Aîşe Hatun bint-i Sultan Bayezid*" şeklinde kaydedilmiştir. Şehzâde Aîşe Sultan da kocası Anadolu Beylerbeyi ve Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın vakıfları adına kendisine temlik edilen köyleri bağışlamıştır. Burada adı geçen Sinanüddin Yusuf Paşa'nın, Lala Şahin Paşa oğlu Mehmed Paşa oğlu Hamza Bey'in oğlu olması kuvvetle muhtemeldir. Kendisi de Gelibolu'da bir mescid ve muallimhane bina ettirmiş olup, bunlardan başka İstanbul'daki Türbesi'ne de akarat vakfetmiştir. Aîşe Hatun, Biga'ya bağlı Kemer nam-ı diğer Ayderesi Köyü ile Bakırlı Köyü'nü söz konusu hayratına vakfetmiştir. İlk köyde 108 neferi Hristiyan ve 19 neferi Müslüman olan 127 nefer mütemekkin olup, vakıf adına 9669 akçe hâsıl sağlanırken; ikincisinde 87 neferi Çingene cemâtinden olan 188 nefer *mütemekkin* olup, 9350 akçe hâsılı ile mukayyedir. Bkz. TADB. TTD. EV. 550, v. 5b-8a.

Tokat'a gönderildiği sırada Macarların üzerine sefere çıkan Sinan Paşa, Arnavutluk üzerine akıncıları saldı. Kendisinden önce Macaristan üzerine sefer düzenleyen Evrenosoğlu Ali Bey'in komutasındaki akıncıların ganimet elde etmek üzere ülke içine dağılmaları sebebiyle büyük kayıplar veren Osmanlı Ordusu, Sinan Paşa komutasında yeniden Macarlar'a karşı durdu. Güvercinlik Kalesi'ni Macarlardan evvel ele geçirmek düşüncesinde olan Sinan Paşa, kalenin Macarlar tarafından kuşatıldığını görünce kaleye yakın bir yerde beklemeye başladı. Vidin Sancakbeyi Sinan Bey, ordunun bekletilmesinin ve gevşeklik gösterilmesinin, padişaha hıyanet etmek olduğunu sert sözlerle Sinan Paşa'ya bildirdi. Onun doğru olduğu kadar sert olan sözlerine kırılan Sinan Paşa, Macarlardan "dil almak/esir almak" görevinin Vidin Bey'i olarak Sinan Bey'e düştüğünü, gecikmenin günahının da Vidin Sancakbeyi'nde olduğunu söyleyerek, düşman hakkında bilgi almadan üzerine yürümenin tedbirsiz, hırçın kişilerin işi olduğu kanaatini açıkladı. Ordunun Vidin Beyi Sinan Bey'in ardından düşman üzerine yürümesi üzerine, Beylerbeyi Sinan Paşa da geride kalanlarla beraber Macarlar üzerine harekete geçmek gerektiğini anladı. 1433 yılında Macarlara karşı büyük bir zafer kazanılmış oldu.¹⁴⁴

Oruç Paşa ve Bayezid Paşa'nın torunu olan Sinanüddin Yusuf Bey, Sultan Murad'ın damadı, dolayısıyla Fatih Sultan Mehmed'in eniştesiydi. Fatih'in ilk

144 İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, II, s. 329, 350-352; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 148a-149a, 168a-171a; Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, II, s. 614-617; Aşıkpaşazâde, *Tevârih*, s. 121-123. Sultan Bayezid'in damadı olan Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa ise, kayınpederinin tahta çıkmasında önemli rol oynamıştır. Mevlana Celâlüddin'in torunlarından olan Nişancı Mehmed Paşa'nın Cem Sultan'a gönderdiği ulaşı ele geçirerek, Fatih'in son sadrazamının aldığı tedbiri boşa çıkartan Sinan Paşa, Dikilitaş'tan hareket ederek Cem Sultan kuvvetlerini komuta eden Gedik Nasuh'u Azvad Derbendi'nde mağlub etti. Memlûklerle yapılan özellikle dördüncü savaşta, Osmanlı ordusunun sağ kanadını komuta eden Sinan Paşa, Karaman askerinin aniden çözülmesi üzerine mağlub oldu. 1492 yılındaki Arnavutluk Seferi'ne Kaptan-ı Derya olarak katılan Sinan Paşa, emrindeki 300 parça gemiyle Arnavutluk kıyılarını vurdu. İnebahtı üzerine yapılan sefere Anadolu Beylerbeyi olarak katılan Sinan Paşa, Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa ile beraber iki kule yaptırmak, düşmanın deniz tarafından bir tehlike çıkarmasının önüne geçti. Moton ve Koron kalelerinin fethine de katılan Sinan Paşa, Moton Kalesi'nde açtığı gedikler üzerinden merdivenlerle tırmanarak emrindeki askerlere büyük bir gayret örneği göstermiş, kalenin alınmasında başrol oynamıştır. 1500 yılında fethedilen Moton'un en büyük kilisesi camiye tahvil edilerek ilk Cum'a Namazı kılınmış, yanan yapıların yaptırılması ve kalenin onarılması görevi de Sinan Paşa'ya verilmiştir. Midilli Adası üzerindeki düşman baskısı sebebiyle emrindeki askerlerle beraber, adaya yakın Ayazmend'e gelen Sinan Paşa, buraya sağlam bir kale yaptırmıştır. Bkz. Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 287a, 295b-298a, 332a-335b, 372b-376a, 382a-385b, 392a.

sadrazamı olan Zağanos Paşa da Sinan Paşa'nın halasıyla evliydi. Babinger, Sitti Nefise Fatma Hatun'u, Fatih'in kızı Fatma Hatun ile karıştırmıştır. Kütahya'nın Kalınvıran Nahiyesi'ne bağlı Köprülüvıran ve Akyazı'ya tâbi Saruçayır Köyü'ne dair vakıf kayıtları, Şehzâde Hatun ile evlenen Rumeli Beylerbeyi Sinanüddin Yusuf Paşa'nın hem Oruç Bey'in, hem de Bayezid Paşa'nın torunu olduğunu kesin olarak kanıtlar. Onun Edirne'nin Üsküdar Nahiyesi'nde bina ettirdiği camisi günümüzde hala ayakta. Bu hayrata dair Edirne'de vakfettiği akarat hakkında tafsilatlı bilgiler bulmak mümkündür. Aynı zamanda Hüdâvendigâr ve Kütahya Sancağı evkaf defterlerindeki kayıtlar, Paşa'nın aile bağlarını da gözler önüne serer.

Beylerbeyi Sinan Bey bin Mustafa Bey bin Oruç Bey, dedesinin Tekfurpınarı'nda bulunan zaviyesinde günde 12 cüz tilâveti, Yoncalı'da bina ettirdiği zaviye maslahatı ve beş adet çeşme rakabesi ile Ali Bey Sarayı'ndan Sinan Bey'in Umur Bey köyündeki hamamına gelen suyunun meremmeti için 10.000 akçe vakfetmiştir. Bundan başka, Bursa'daki Kelasen karyesinde bulunan bağın bir hissesi, Nakkaş Ali Mahallesi'nde olan evlerden nısıf hisse, İnegöl'ün Tokuş köyünden sülüs hisse, Umurbey karyesinde bulunan hamam, Tekfurpınarı'ndaki evler, bağlar ve bahçeler, kıraç demekle maruf dört bağ, Geyve'de üzeri örtülmüş 14 bab dükkân ile Akhisar'da bulunan dükkânları, Akyazı'da bulunan susıgırları ve beş köle ile yundları, Tekfurpınarı'nda 14 nefer kul, dokuz hüsrevâne küb içinde cevher, inci, zeheble ve libas-ı altınlı ve gümüş çanak ile pek çok kitap vakfedilmiştir. Vakfın tevliyeti önce Sinan Bey'in kendisine, daha sonra aslah-ı utekâsına, daha sonra akrabasından olana şart koşulmuş olup, müteveli tayin edilen Karaca Ahmed evladından Emrullah bin Ahmed'in vâkîfın "akrabasından" olarak kaydedilmesi bu vakıf kaydını da oldukça ilginç kılmaktadır.¹⁴⁵

Sultan II. Murad'ın kızı Şehzâde Hatun ile evlenen Beylerbeyi Sinan Bey'in Oruç Bey ve Bayezid Paşa'nın torunu olan Sinan Çelebi ile aynı kişi olduğunu gösteren kayıtlara bakıldığında, Yenişehir'e bağlı iki köyün, Edirne'de bina ettirilmiş olan imarete vakfedildiği anlaşılır. Bunlardan Barçınlu Köyü, Sultan Murad tarafından kızı Şehzâde Hatun'a temlik edildikten sonra, hatun tarafından Sinan Bey'e bağışlanmış ve Sinan Bey de imareti için vakfetmiştir. Köy halkının âvârizdan muaf olmaları için Sultan Bayezid Han'dan nişanlarının olduğu belirtilmektedir. Köyün geliri, büyük bir kısmı hububattan sağlanan 15.000 akçeyi

145 BOA. TTD. 453, v. 188a-b, 252a; TADB. TTD. EV. 585, v. 314a, 348b-349a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 123, 498.

bulmaktaydı.¹⁴⁶ Aynı şekilde vakfedilen diğer köy olan Alaman Köyü'nün hâsılı ise, 2000 akçeden 2800 akçeye yükselmiştir.¹⁴⁷ Vakıf belgelerinden; Bursa'ya bağlı Kelesan Köyü'nün iki, Karkın Köyü'nün ise bir hissesinin Edirne'deki Tahte'l-Kal'a Mescidi'ne vakfedildiği müşahade edilir. Bilindiği üzere Kelesan Köyü, Timurtaş Paşa'nın vakıf köylerinden biridir. Köyün mülk kısımlarının Zağanos Bey'in oğulları Mehmed, Ali ve Mustafa Çelebi'nin olduğuna yönelik bilgi de Beylerbeyi Sinan Bey'in Oruç Bey'in torunu olduğunu kanıtlar.¹⁴⁸ Yine Yenişehir'e tâbi olan Marmaracık mezrâsı, Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in tımarı iken, Oruç Bey'e mülklüğe verilmiştir. Sekiz çiftlik yerde bulunan 60 kozağacı, Sultan Bayezid zamanında evladlık üzere Oruç Bey'in torunu Mehmed Bey'in çocukları Haydar Bey ve Mustafa Bey tarafından tasarruf edilmiştir. Vakıf yerin hâsılı 800 akçe ilâ 1000 akçe arasında değişmektedir.¹⁴⁹

Bayezid Paşa ve Oruç Bey'in Diğer Torunu: Mehmed Bey

Mustafa Bey'in diğer oğlu Anadolu Kethüdâsı Mehmed Bey'e gelince, Bolu'daki hayratı için vakıflar tahsis eden Mehmed Bey'in düzenlediği vakfiye günümüze kadar ulaşmıştır. Tahrir defterlerinden anlaşıldığı kadarıyla Mehmed Bey'in Haydar ve Mustafa adında iki oğlu olmuş ve bunlardan Haydar'ın da İbrahim ve Abdurrahman adında iki oğlunun olduğu tesbit edilmiştir. Oruç Bey'in ve Bayezid Paşa'nın torunu olan Mehmed Bey'in Bolu'daki hayratına dair H. Receb 905 tarihli

146 BOA. TTD. 453, v. 256a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 24a-25a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 242.

147 BOA. TTD. 453, v. 257a; TADB. TTD. EV. 580, v. 25a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 243.

148 BOA. TD. 453, v. 271a; TADB. TTD. EV. 580, v. 20b; TADB. TTD. EV. 585, v. 348-349; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 69.

149 BOA. TTD. 453, v. 268a; TADB. TTD. EV. 580, v. 36a; Barkan, Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 254. Anadolu Beylerbeyi ve Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ise, Edirne'ye bağlı Üsküdar, Derviş, Kali, Koca Yakub, Avcılar, Kösti ve Nusretlü; Kızılağaç Nahiyesi'ne bağlı Obruklu, Aşıkpınarı, Gödem ve Ayvacıkpınarı; İpsala'ya bağlı Gökhasan ve Keşan'a bağlı Türkmen köylerinin gelirlerini, bânisi olduğu camii ve kervansaray dükkânlarının mesâlihine vakfetmiştir. Bunlardan Üsküdar'da vakıf adına tahsil edilen miktar 27.925 akçeyi bulmaktadır. Gökhasan Köyü, Şehzâde Aişe Hatun'a babası tarafından mülklüğe verilmişse de mezkûr hatun tarafından kocasına devredilmiştir. Sinanüddin Yusuf Paşa Vakfı'na bağlı olarak 885'i Müslüman ve 245'i Hristiyan olmak üzere toplam 1130 vergi neferinden sağlanan hâsılâtın, 131.025 akçeyi bulduğu hesaplanmaktadır. Bkz. TADB. TTD. EV. 562, v. 69a-77a. Defterin önemli bir özelliği, Karamannâmeyi Osmanlı Türkçesi'ne çeviren Şikârî'nin Edirne vilâyetinin tahrir emniyeti vazifesini üstüne aldığını gösteren kayıtları içermesidir.

vakfiyesi, Bolu'daki cami, imaret ve darü't-talim ile türbesi için vakfettiği akaratı şöyle sıralar:¹⁵⁰ Bergama tevâbiinden Değirmencili ve Ayasili kurbunda kâin Söke ve Tepecik köyleri; Menteşâ livasında kâin 325 dükkân; Kütahya'nın Kula kasabasında kâin 200 dükkân ve bir hamam; Bursa tevâbiinden Tepecik karyesi kurbundaki Lala Çiftliği mezrası; Bursa suru dahilinde Umur Bey Mahallesi'nde kâin 11 hücreyi müştemil menzil; Bursa'da Cami-i Kebir kurbunda kâin birisi attar, ikincisi boyacı, üçüncüsü terzi dükkânı olmak üzere üç bab dükkân.

Mehmed Bey'in Bolu'da evkafına dair kayıtlara Bolu Evkâf Tahrir Defteri'nde de rastlanır. Ancak burada Mehmed Bey'in baba isminin Şarabdar Abdullah Bey olarak kaydedilmesi, karışıklıklara sebep olmuştur. Bütün bu belgelerden çıkarılması gereken sonuç şudur: Şarabdar Abdullah Bey, Oruç Bey'in oğlu Mustafa Bey'den başkası değildir. Onun, Abdullah ismiyle kaydedilmesi yukarıda açıklandığı üzere bir tevâzu göstergesi olup, padişahın şarabdarı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Oruç Bey'in Bolu'yu teftiş ederek tahririni yaptığı defterdeki bir kayıttan da anlaşılmaktadır.¹⁵¹ Şarabdar Abdullah Bey/Mustafa Bey ve oğlu Mehmed Bey'in zaviye ve imareti için vakfedilen pekçok akar kaydı vardır. Abdullah Bey'e ait zaviye için Bolu'ya bağlı Hacı Beyler Köyü ve Akçakavak ekinliğinden hâsıl olan yaklaşık 10.000 akçe tesbit edilmiştir.¹⁵² Mehmed Bey'in bânisi olduğu Kırcağaç Yandığı Zaviyesi için ise, Bolu merkezinde satın alarak vakfettiği bezzazistan, kervansaray ve değirmenlerden hâsıl olan 7140 ve Kuruin Köyü ile zeminlerden hâsıl olan 2386 akçe olmak üzere toplam 9526 akçe gelir sağlandığı tesbit edilmiştir.¹⁵³ Kuruin Köyü'nün Oruç Bey Vakfiyesi'nde de geçtiği burada hatırlanmalıdır. Abdullah ve Mehmed Bey'in Bolu'daki vakıflarının toplam hâsılı 19.358 akçeyi bulmaktadır.

Vakfiyede de belirtilen Bergama'ya bağlı Değirmenciler Köyü ile ilgili bilgilere Hüdâvendigâr Sancağı evkâf defterinden ulaşmak da mümkündür. Söz konusu köy, Menteşeoğlu Mahmud Bey'e istihlal için Yıldırım Bayezid tarafından temlik edilmiş olup, Mahmud Bey'in vereselerinden Fatma Hatun bazı hisseleri satın almış ve bu hususla ilgili Menteşeoğlu İlyas Bey vereseleri ile bir münaza' konusu oluşmuştur. Görülen mahkemede köyün ¼ hissesi İlyas Bey vereselerine, kalanı ise Fatma Hatun vereselerine bırakıldıktan sonra, Oruç Bey'in torunu Mehmed Bey, Bolu'daki camiine vakfetmek üzere köyün bütün hisselerini toplamıştır. Köyde 70

150 VGMA, D. 591, v. 187/186.

151 TADB. TTD. EV. 547, v. 165b.

152 TADB. TTD. EV. 547, v. 10a-11b, 34a.

153 TADB. TTD. EV. 547, v. 24b, 55a.

neferden hâsıl olan 3380 akçe, Bolu'daki hayrata vakfedilmiştir.¹⁵⁴ Ayasili kurunda yer alan Söke Köyü de aynı minval üzere Mentешеođlu Mahmud Bey'e temlik edilen köylerden olup, Mentешеođlu İlyas bey'in vârislerinden Anadolu Kethüdası Mehmed Bey tarafından satın alınarak vakfedilmiştir. Hariçten ziraat edilen köyün hâsılı 1400 akçe olarak belirlenmiştir.¹⁵⁵ Yine Bergama'da Hacı Gökğöz'ün yaptırdığı evler ve bahçenin Oruç Bey'in torunu Mehmed Bey tarafından satın alınarak mülkiyet üzere tasarruf edildiği belirtilmektedir. Söz konusu mülklerin hâsılı belli değildir.¹⁵⁶ Yukarıda da belirtildiği üzere İnegöl'e bağlı Tokuş Köyü, İl-aldı Hatun'un çocuklarına geçtikten sonra, Mehmed Bey kendi hissesi ile kızkardeşi Sultanbaht Hatun'dan satın aldığı hisseyi Bolu'daki camii için vakfetmiştir. Köyün hâsılı 2000 akçedir.¹⁵⁷

Kütahya Sancağı evkâf defterinde Oruç Bey'in torunu Mehmed Bey tarafından Bolu'da yaptırılan camii evkafına bağlı olmak üzere Kula Nâhiyesi'nde 26 vergi neferinden sağlanan 9.000 akçe, hamamdan hâsıl olan 3500 akçe ve 130 aded dükkânın icâresinden sağlanan 5500 akçe olmak üzere toplam 18.000 akçelik gelir defterde kaydedilmiştir. Vakfın cibâyetinin Mehmed'e sadaka olunduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁸ Mehmed Bey'in Mustafa Bey ve Haydar Bey adındaki oğulları ile Haydar Bey'den olan Abdurrahman Bey ve İbrahim Bey'in isimlerinin geçtiği kayıtlar Bayezid Paşa ve Oruç Paşa ile ilgili kısımda değinildiğinden burada tekrar edilmeyecektir.

Şarabdar Abdullah'ın Bolu'daki imareti için ayrıca Beypazarı'na bağlı Ormenos Köyü'nün de vakfedildiği görülür. Söz konusu köyün hâsılı 33.250 akçeye kadar yükselmiştir. Köyün hâsılının yaklaşık 1/3'i köydeki çeltik arkından sağlandığı anlaşılır. Söz konusu köy, Abdullah Bey'in oğlu Ali Çelebi'den sonra sırasıyla oğlu Hamza Çelebi ve Hamza'nın oğlu İbrahim Çelebi tarafından tasarruf edilmiştir.¹⁵⁹ Beypazarı'na bağlı Eymür Köyü de Şarabdar Abdullah Bey'den sonra oğulları Yusuf Çelebi ve Ali Çelebi'ye intikal etmiş, Yusuf Çelebi hissesini Yahşi

154 TADB. TTD. EV. 580, v. 135b-136a; Turgut, "Menteşe Bey'in İsmi", s. 39.

155 TADB. TTD. EV. 580, v. 136a-b; Turgut, "Menteşe Bey'in İsmi", s. 39.

156 TADB. TTD. 580, v. 146a.

157 BOA. TTD. 453, v. 251a; TADB. TTD. EV. 585, v. 316a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 119.

158 TADB. TTD. EV. 560, v. 186b; Ergin Türkel, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları" (yüksek lisans tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2016, s. 43.

159 TADB. TTD. EV. 580, v. 225a-227a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 677-678.

Bey'e satmıştır. Yahşi Bey'in satın aldığı hisse ile beraber köyün tamamı Ali Çelebi ve oğulları Hamza, Mahmud ve Zülfikar Çelebi'ler tarafından tasarruf edilirken, teftiş sırasında Yusuf Çelebi hissesinin Yahşi Bey'in kızı Selime Hatun'un olduğu anlaşıldığından mezkûr hisse Selime Hatun'a yazılmış ve hatun tarafından kızı Paşa Hatun adına vakfedilmiştir. Köyün hâsılı ise yüzyıl içinde iki kata yakın artarak 12.000 akçeye kadar yükselmiştir.¹⁶⁰ Yine Beypazarı'na bağlı Karacapınar Köyü, Sultan Murad nişaniyle Yahşi Bey'in satın alınmış mülkü iken, Yahşi Bey'in kızı Selime Hatun tarafından Şah Çelebi'nin oğlu Mevlana Abdulgaffar Çelebi'ye satılmıştır. Söz konusu köyde Yahşi Bey tarafından yaptırılan mescid için on çiftlik yer, üç pare bağ ve haraçlı bir değirmenin vakfedildiği belirtilmiştir.¹⁶¹

Oruç Paşa Kızı Sitti Nefise/Fatma Hatun ve Zağanos Paşa

Fatih döneminin önemli devlet adamlarından Zağanos Paşa'nın Oruç Bey'in Sitti Nefise Hatun adındaki kızıyla evli olduğu ve bu hatunun Zağanos Paşa ile olan evliliğinden; Mustafa Çelebi, Ali Çelebi ve Mehmed Çelebi adlarında üç oğlunun olduğu vakıf belgelerinden anlaşılır. Onun II. Murad'ın kızı Fatma Hatun ile evli olduğuna yönelik düşünceler, Fatma Hatun'un Çandarlı İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmud Çelebi ile evlendiğinin anlaşılmasından sonra terkedilmiştir. Sitti Nefise Hatun'un H. 897 tarihli vakfiyesinden, Balıkesir-Sındırgı'da bir cami ve kendisi için bir türbe, Bursa'da da bir cami ve muallimhane bina ettirdiği görülür. Oruç Bey'in kızı Sitti Nefise/Fatma Hatun ile evli olan Zağanos Paşa ise, Balıkesir'de imaret, cami, şadırvan, hamam ve türbeden müteşekkil bir külliye meydana getirmiştir. Balıkesir'de H. 865-M. 1460-61 yılında yapılan külliye, Ahmed Vefik Paşa Meydanı'nda yer alır. Balıkesir'e bağlı Eftelye Köyü'nde de bir hamam yaptırdığı anlaşılan Paşa, aynı zamanda Kula Kazası'nda bir çeşme, Sofya'da bir hamam ve Filibe'de bir camii yaptırmıştır.¹⁶²

160 TADB. TTD. EV. 580, v. 227a-229a; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 677.

161 TADB. TTD. EV. 580, v. 229a-b; Barkan, Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 676-677.

162 Feridun Emecen, "Zağanos Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV, 72-73; A. Vefa Çobanoğlu, T. Erzincan, "Zağanos Paşa Külliyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV, 73-75; A. Himmet Berki, "İslâm'da Vakıf: Zağanos Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi (VD)*, V (1960), s. 19-37; Nahide Şimşir, "XVIII. Yüzyılda Zağanos Paşa'nın Balıkesir'deki Vakıfları Hakkında Notlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 164

Sitti Hatun'un Balıkesir'deki hayratı için gelirleri yüksek çeltik arklarını vakfettiği görülür. Vakfın tevliyeti, Zağanos Paşadan olan oğlu Ali Çelebi ve sonra diğer oğlu Mehmed Çelebi'ye ve sonra bu ikisinin oğullarının aslahına ve sonra bu ikisinin kızlarının aslahına ve sonra utekalarının aslahına şart kılınmış olup, tevliyet cihetine yevmî on dirhem tayin edilmiştir.¹⁶³ Tahrir defterinde "Sitti Hatun" şeklinde kaydedilen evkafa dair kayıtlara bakıldığında; vakıf köyler arasında yer alan Zinciriye Köyü'nde meskûn bulunan 87 neferden, vakıf adına 3888 akçe sağlandığı anlaşılır.¹⁶⁴ 46 neferin meskûn bulunduğu Çeknedor Köyü'nden ise 4748 akçe hâsıl sağlanmaktaydı.¹⁶⁵ Kölecikler nâm-ı diğer Toyturhan nâm-ı diğer Aydınlu Sinan Bey Köyü'nde ise dokuz nefer mukayyed olup, hâsılı hakkında bilgi bulunmamaktadır.¹⁶⁶ Vakfiyede belirtilen çeltik arkları tahrir defterinde de kayıtlıdır.¹⁶⁷ Çeltik arklarından sağlanan toplam hâsılın 52.600 akçeyi bulduğu hesaplanmaktadır. Köylerle beraber Sitti Nefise Hatun evkâfının toplam hâsılı ise 61.236 akçedir. Edirne Evkâf Defteri'nde Zağanos Paşa'nın zevcesinin bir diğer adı Fatma Hatun şeklinde verilmiştir. Bursa'daki muallimhanesi için Dimetoka'ya bağlı iki büyük köyü vakfeden hatunun bu köyleri, Fatih döneminde tımara verilmişse de Bayezid Han yeniden mukarrer tutmuştur. Bunlardan Vergarsoru Köyü'nden 15.800,¹⁶⁸ Gandersoru Köyü'nden ise 16.642 akçe hasıl sağlanmaktaydı.¹⁶⁹

Zağanos Paşa'nın H. C. Evvel 866 tarihli vakfiyesine göre, Balıkesir'de bina edilen imaret ve burada görevli bulunan mütevellî, nâzır, şeyh, nâkib, aşçı, ekmekçi, anbarcı, kayyım ve kâtib cihetleri için çoğunluğu Saruhan Sancağı dâhilinde ve bazısı Karesi Sancağı içinde bulunan pek çok akarat vakfettiği anlaşılmaktadır. Buna göre; Saruhan Sancağı'na tâbi pirinç ziraatine mahsus çeltik nehri ile levâhikinde bulunan Danişmendlü ve Tansur köyleri ile Dumanlu ve Teslimatlu köylerinin yanısıra Büyükmeder Köyü, Küçükmeder Köyü, 10 nefer köle ile birlikte Karacaviran Köyü, içindeki 104 baş Camus, üç nefer köle ve Lebik Değirmeni ile beraber Kadağlıç Köyü, Yaya Köyü adıyla meşhûr bir mezraa ile beraber

(2006), s. 139-146; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001), s. 17.

163 VGMA, D. 581, s. 514/489.

164 TADB. TTD. EV. 568, v. 78b-79a.

165 TADB. TTD. EV. 568, v. 116a.

166 TADB. TTD. EV. 568, v. 118a.

167 TADB. TTD. EV. 568, v. 91b.

168 TADB. TTD. EV. 562, v. 58a-59a.

169 TADB. TTD. EV. 547, v. 59b-60b.

Numanlu Köyü imaret evkâfı arasında zikredilmektedir. Balıkesir'e tâbi içindeki Demirci ile 20 nefer köle, câriye ve mevcûd edevât ve iki değirmeni ile beraber Atköy ve Türkarı köyleri de Zağanos Paşa'nın akaratı arasında yer alır. Balıkesir içindeki birisi başçı dükkânı olan birbirine muttasıl dokuz dükkân, Bakırcılar Çarşısı'ndaki dört dükkân, Ekinci Mescidi karşısında iki dükkân, Helvacılar Çarşısı'nda bir dükkân ve Tuzcular Çarşısı'nda birbirine muttasıl dokuz dükkân da vakfın akar-ı müsakkafatı olarak dikkat çeker. Vakfın tâmiratı için kendi öz malından 100.000 dirhem vasiyet eden Zağanos Paşa, vakfın tevliyetini oğlu Mehmed Çelebi'ye ve sonra diğer oğlu Ali Çelebi'ye ve bunların ikisinden sonra bunların oğullarından birine şart etmiştir. Bunların inkirazlarından sonra tevliyet, iki oğlunun kız nesline ve bunların da inkırâzından sonra kölelerinin aslahına şart edilmiştir. Vakfın nezâreti ise Abdullah oğlu Karagöz ve Abdüssamed oğlu Abdullah'a evlâdiyet üzere şart edilmiştir. Vakfın yukarıda anılan bütün cihetleri de kölelerinin aslahına bırakılmıştır.¹⁷⁰

Zağanos Paşa'nın evkafına dair vakıf kayıtlarına tahrir defterlerinden de ulaşmak mümkündür. Onun Saruhan Sancağı'ndaki akaratına bakıldığında Gördük'e bağlı Meder-i Kebir, Küçük Mederli, Dumanlı, Süleymanlı, Megerdos, Danişmendlü, Karacaviran, Numanlu ve Tanbur köyleri ile Çavdırlu yörüklerinden vakıf adına sağlanan hâsılın 72.481 akçeyi bulduğu anlaşılır.¹⁷¹ Zağanos Paşa'nın hayratına dair Karasi evkâf defterinde yer alan kayıtlara göre, Balıkesir'e bağlı Atköy, Türkeri ve Demürce köyleri ile yirmi köle, Saruhan Sancağı'nda ise Tanbur, Büyük Meder, Küçük Meder, Karacaviran, Numanlu köyleri ile Numanlı'ya bağlı Kadaklıç ve içindeki dört yüz manda (Saruhan defterinde 70), bir değirmen, üç köle ve Yayaköyü vakfettiği görülür. Bundan başka Saruhan Sancağı'nda Teslimatlı Köyü'nün de akarat arasında sayıldığı anlaşılmaktadır. Demürce Köyü'nde bulunan bir camiinin termiminin de Zağanos Paşa vakfı akarından karşılandığı belirtilmektedir. Zağanos Paşa'nın kurduğu vakfın tevliyetini "aslah-ı ebnâ" sına neslen ba'de neslin" şart eylediği ve neslinin inkırâza uğraması durumunda tevliyetin kız çocuklarının aslahına, onun da neslinin inkırâzı durumunda ise "aslahi'l-utekâ" sına ve son olarak da "hâkime'l-vakt"e meşrûtu olduğu kaydedilmiştir. Vakfın nezâret cihetinin ise Abdullah Bey evlâdına bırakıldığı anlaşılmaktadır.¹⁷² Vakıf mütevellisi olarak Zağanos Paşa'nın oğlu Mehmed Çelebi ve Ali Çelebi'den sonra bunların nesli uzun yıllar aktif olarak görev almışlardır. Akaratlar arasında sayılan Balıkesir'e tâbi

170 VGMA, D. 581/2, s. 513/488.

171 TADB. TTD. EV. 544, v. 63b-66a; Erdoğan, *Defter-i Evkâf-ı Liva-i Saruhan*, s. 188-193.

172 TADB. TTD. EV. 568, v. 74b-78a.

Atköy'de meskûn bulunan 114 neferden vakıf adına 16.095 akçe hâsıl sağlandığı anlaşılmaktadır.¹⁷³ Demirci nâm-ı diğer Paşaköy'den sağlanan hâsıl 8226 akçeyi buluyordu.¹⁷⁴ Türkeri Köyü'nden hâsıl olan 4449 akçe ise, köyde meskûn 133 neferden sağlanmaktaydı.¹⁷⁵ Bölgede Zağanos Paşa Vakfı'na vergi veren konar-göçer topluluklar da bulunmaktaydı. Karesi Sancağı dahilinde çeşitli nahiyelere bağlı köylerde vakfa bağlı olarak "perakendegân" başlığı altında toplam 94 nefer kayıtlıdır.¹⁷⁶ Vakfın diğer akar kalemlerine bakıldığında; 3000 akçe geliri ile şâbhâne, 6480 akçelik geliriyle hamam, 1000 akçe ile bezzâzistan-ı sanduk-ı ma'mure, 888 akçe ile bağcıyan dükkânı icâreleri, 1848 akçe ile hayyâtin dükkânları icâreleri, 900 akçe ile 11 bab kârhaneye-i muhtab icâresi, 1342 akçe ile kuyumcu dükkânı icâreleri, 636 akçe ile çarşı dükkânı icâreleri, 1632 akçe ile imaret kurbundaki dükkânların icâreleri, 1242 akçe ile keşşerân dükkânı icâreleri, 540 akçe ile çeşitli dükkânların icâreleri ve 165 akçe ile zemin mukataası sayılabilir. Bunlardan sağlanan toplam hâsıl 20.173 akçeyi bulmaktaydı. Zağanos Paşa'nın Karesi Sancağı dâhilinde tesbit edilen akarâtının toplam hâsılı 48.943 akçe olarak hesaplanırken, Saruhan Sancağı dâhilindeki akarâtla beraber cem'an 121.424 akçeyi bulmaktaydı.¹⁷⁷

Sitti Nefise ve Zağanos Paşa'nın oğulları Mehmed Bey'in de Balıkesir'in en önemli muallimhanesi konumunda olan bir muallimhane bina ettirdiği ve bu vakıf kurumunun uzun yıllar hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Muallimhane için Çağış Köyü'nün hâsılı vakfedilmiştir. Köyde 4465 akçe hâsıl mukayyedir.¹⁷⁸ Boğazhisar Köyü içinde bulunan bir zaviyenin de Mehmed Çelebi adında bir zât tarafından bina ettirildiği anlaşılmakta olup, adı geçen köyün yanında Bergama'ya bağlı Taşılı Köyü'nün gelirleri de zaviyeye akar olarak vakfedilmiştir. Şahsın Zağanos oğlu Mehmed Bey olma ihtimali bulunduğu gibi, Oruç Paşa ve Bayezid Paşa'nın torunlarından olan ve Bolu'daki evkâfı hakkında yukarıda bilgi verilen Mehmed Çelebi olma ihtimali de vardır. H. 1073/M. 1662-63 yılında Mehmed Çelebi'nin nesli münkarız olduğundan ve muhtemelen zaviye yerinde bulunmadığından kadı tarafından tımara verdirilmiştir. Boğazhisar nefsinde 55 nefer mütemekkin olup, vakıf adına 3000 akçe gelir sağlandığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁹

173 TADB. TTD. EV. 568, v. 74b-75a.

174 TADB. TTD. EV. 568, v. 75b-76a.

175 TADB. TTD. EV. 568, v. 76a-b.

176 TADB. TTD. EV. 568, v. 77a-78a.

177 TADB. TTD. EV. 568, v. 78a.

178 TADB. TTD. EV. 568, v. 79a-b.

179 TADB. TTD. EV. 568, v. 87a-b.

Timurtaşzâde Hoca Firuz Bey ve Ailesi

Mevlana İdris-i Bitlisi'ye göre Yıldırım Bayezid döneminin önemli devlet adamlarından olan Hoca Firuz Bey de Timurtaş Paşa'nın oğludur. Onun bu tesbitini destekleyebilecek bir vakıf kaydı da tahrir defterlerinde bulunur. Vakıf kaydında “*Kara oğlu Firuz Bey*”, Seferihisar'a bağlı Kayabükü mezrâsını Karaca Ahmed Zaviyesi için vakfettiştir. Karaca Ahmed evlâdından Ca'fer ve Haydar'ın tasarrufunda olan zaviyenin vakfına, son olarak Üveys oğlu Mehmed ve Mehmed oğlu Ahmed mutasarrıf olmuşlardır. Bu vakıf kaydı, Bayezid Paşa ve Oruç Paşa'nın torunu olan Sinanüddin Yusuf Paşa'nın vakıf kayıtlarında zikredilen “*akrabadan Karaca Ahmed*” cümlesi ile beraber düşünülmelidir.¹⁸⁰ Bu dönemlerde yaşamış olan Mihaloğulları'ndan Hızır Bey'in oğlu Firuz Bey ile Hoca Firuz Bey'in birbirleriyle karıştırılması mümkündür. Tarihi kayıtlarda kastedilen Firuz Bey'in hangisi olduğunu kestirmek gerçekten pek mümkün görünmemektedir. Bununla beraber, daha çok Anadolu'da faaliyet gösteren kişinin Hoca Firuz Bey, Tırnova'daki vakıfları ile tanınan Firuz Bey'in ise Mihallü olduğu düşünülebilir.¹⁸¹ Yine de Eski Zağra'da bir mescid bina ettiren Hamza Bey'in, Hoca Firuz Bey'in oğlu Hamza Bey olduğuna yönelik kaynağı belirsiz bir görüşün bulunduğu da akıllarda tutulmalıdır. Bu durumda Beylerbeylik müesseselerini bir dönem babadan oğula elinde bulundurduğu anlaşılan Timurtaş Paşazâde Firuz Bey'in, Rumeli Beylerbeyi olması ihtimalinin daha büyük olduğu söylenebilir. Her ne kadar hangi Firuz Bey olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmasa da Karamanoğulları ile yapılan Frenkyazısı Savaşı'nda Şehzâde Yıldırım Bayezid ile beraber sol kanatta bulunan Firuz Bey, Kosova Savaşı'ndan sonra Vidin üzerine sefere gönderildi. Yıldırım Bayezid'in Anadolu harekâtı sırasında bir ara Menteşe Vilâyeti'nin düzenlenmesi işine memur edilen Firuz Bey, bundan sonra vefatına kadar Tekeili Sancakbeyi olarak görev yaptı. Ankara Savaşı'na katılan ve savaş sonunda tutsak alınanlar arasında ismi zikredilen Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey, Şehzâde Küçük Mustafa'nın isyanı sırasında Eflak sınırını beklemiş, İsfendiyar Bey'in üzerine yapılan sefer sırasında da Eflak'ı yağmalayıp, Drakula'nın daha önce vermediği iki yıllık vergisi ile beraber Edirne'ye gelmesine vesile olmuştur. Hoca Firuz Bey'in İnebey Subaşı'nın

180 TADB. TTD. EV. 580, v. 191b.

181 Tırnova'daki Firuz Bey evkâfi hakkında geniş bilgi için bkz. Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Balkanlardaki Osmanlı Vakıfları*, s. 126-133; Vedat Turgut, *Yitirilen Mirasımız: Niğbolu Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)* (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları, 2016), s. 47-48; Vedat Turgut, “Vakıf Belgelerinde Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Aileleri: Malkoçoğulları ve Mihallüler”, *Yeni Türkiye*, 66 (2015), s. 573-583.

kızkardeşi ile evlendiği bilinmektedir.¹⁸² Kocaeli evkâf defterindeki bir kayıt, tarihi kaynaklarda verilen bu bilgiyle beraber ele alındığında bazı sonuçlara varmak mümkündür. İznik'e bağlı Akköy, Balaban Paşa'nın kızı Hundi Hatun tarafından Osman Gazi'nin oğlu olması kuvvetle muhtemel olan Hamid Bey'in çocukları İskender ve Mehmed Bey'den satın alındıktan sonra Gazi Murad Hüdâvendigâr tarafından Firuz Bey'e temlik edilmiş, Firuz Bey'den de oğlu Hamza Bey'e intikal etmiştir. Eşküncisi kaldırılan köy, daha sonra Hundi Hatun'un kızı Sultan Paşa'ya, Sultan Paşadan oğlu Mustafa ve kızı Cihanşah Hatun'a müntakil olmuş, Cihanşah Hatun'un hissesi de kızı Hadice Hatun'a geçmiştir. Bu bilgiler, Hundi Hatun ile Firuz Bey arasında bir izdivacın var olduğunu düşündürür. II. Murad devri umerâsı arasında zikredilen ve İstanbul'un fethi sırasında surlara sancağı ilk diken kişi olarak da anılan Balaban Bey ile buradaki Balaban Paşa farklı kişiler olmalıdır. Söz konusu Balaban Bey'in Oruç Bey Çelebi adında bir oğlu olmuştur. Oruç Bey'in Murad Çelebi adındaki oğlundan Fatma Hatun, Sitti Hatun ve Kamer Hatun adında üç kız torunu vardır. İnebey Subaşı'nın babasının adı ise vakfiyesinde Feleküddin olarak kaydedilmiştir.¹⁸³ Önemli yerlerde bulunan devlet adamlarının birden fazla evlilik yaptıkları bilindiğine göre,¹⁸⁴ İnebey Subaşı'nın Balaban Paşa'nın oğlu ya da torunu olabileceğine yönelik tesbit bir faraziyeden öteye geçemez. Ancak her iki durumda da Firuz Bey, Balaban Paşa ile İnebey Subaşı'nın ortak noktasını teşkil eder. Firuz Bey'in Hamza Bey, Mehmed Bey, Ali Bey ve Yakub Bey adlarında dört oğlunun olduğu anlaşılmaktadır. Macarlara karşı kazanılan Varna Savaşı sırasında Niğbolu Sancakbeyi olarak görev yaptığı anlaşılan Mehmed Bey'in, Hoca Firuz'un ya da Mihaloğlu Firuz Bey'in oğludur. Şehzâde Mustafa İsyanı sırasında İznik'te görev yapan ve küçük şehzâdeyi Sultan Murad'ın ordusu gelene kadar oyalayarak Şarabdar İlyas Bey'i Anadolu Beylerbeyliği vaadiyle elde eden Ali Bey'in de Mihallü neslinden olma ihtimali vardır. Ancak Yakub Bey ve Hamza Bey'in Hoca Firuz'un oğlu oldukları kesindir.¹⁸⁵

Bunlardan Yakub Bey, Ankara Savaşı'na katılmış, yaşanan hezimetten sonra Çelebi Mehmed'e biat edenlerin öncüsü olmuştu. Mehmed Çelebi'nin kardeşi İsa Çelebi'ye karşı harekete geçtiği ilk savaşta öncü birliklerin başında yer alan Yakub

182 Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 118a; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, II, s. 33, 39, 121, 229, 236-237, 249, 320-322, 331.

183 VGMA, D. 579, s. 339/151; TADB. TTD. EV. 579, v. 86a.

184 Mesela, Çandarlı İbrahim Paşa, Karaca Paşa'nın kızı Hundi Hatun ve Çavlı Bey'in torunu Dede-Balı'nın kızı Hanım Hatun ile evlenmiştir.

185 Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-Tevârih*, v. 167a-168b, 216a-218a, 238a.

Bey, Balıkesir’de dayısı İnebey Subaşı ile buluşmuş ve Onun da Çelebi Mehmed’e katılmasına önayak olmuştur. İsa Çelebi ile yapılan savaşta İnebey Subaşı şehid düşmüş, Emir Süleyman’ın kardeşinin yanına verdiği Timurtaş Paşa da rikabdarının hançerinden katledilmiştir. Ancak Hoca Sadeddin’in bahsettiği Timurtaş Paşa’nın ailenin reisi Kara Timurtaş Paşa olması mümkün değildir. Ailenin bütün üyeleri Mehmed Çelebi tarafında savaşırken, aile reisinin İsa Çelebi tarafında yer alması düşünülemez. Kaldı ki, Kara Timurtaş Paşa’nın Ankara Savaşı’na katılıp-katılmadığı dahi belli değildir. İsa Çelebi’nin yenilmesinden sonra Emir Süleyman’ın Ankara önlerine geldiği haberi üzerine Selasil Kalesi Muhafızlığı’nı üzerine alan Yakub Bey, bu fırsattan yararlanarak etrafı yakıp yıkmaya başlayan Tatar Doyuran Bey’i yakalayarak katletti. Emir Süleyman’ın güçlü bir orduyla geldiğini gören Ankara kapılarını hemen açtı ve yağmadan kurtuldu. Selasil Kalesi’ni son derece iyi koruyan Yakub Bey, Çandarlı Ali Paşa’nın vaadlerine kanmasa da, yardım istediği Çelebi Mehmed’den gelen müsbet cevabın Ali Paşa’nın eline geçtiğinden habersiz kendisine yapılan hile neticesinde kaleyi Emir Süleyman’a teslim etmiştir. Çandarlı Ali Paşa’nın bu sefer sırasında vefat etmesinden sonra, Musa Çelebi’nin de Balkanlarda ortaya çıkması üzerine telaşla Edirne’ye dönmeye çalışan Emir Süleyman Yakub Bey’i Anadolu Beylerbeyi sıfatıyla Ankara’da bıraktı. Ancak Onun Rumeli’ne dönüşünün hemen ardından Yakub Bey, Çelebi Mehmed’e bağlılık mektupları göndererek, Çandarlı Ali Paşa’nın yaptığı hileyi anlattı ve affını istedi. Çelebi Mehmed, Musa Çelebi ve Emir Süleyman arasındaki mücadeleden Musa Çelebi’nin galip ayrılmasından sonra, kardeşinin üzerine yürümeden evvel, arkasını sağlama almak için Aydınolu Cüneyd Bey üzerine yürüdü. Yakub Bey’in de sefere katılması emredildi ise de Yakub Bey, kalenin Karamanoğlu ülkesine yakın olduğu için sefere çıkmaktan imtina etti. Cüneyd Bey’in özür dilemesi ve itaat arz etmesi üzerine Amasya’ya yönelen Çelebi Mehmed’in hiddetinden sakınan Yakub Bey, özrünü tüm kanıtlarıyla beraber yeniden beyan ettiyse de kendisine gücenik olan Sultan tarafından affedilmedi. Hakkında ölüm fermanı çıkan Yakub Bey, araya hatırlı devlet adamlarının -ki muhtemelen bunlardan biri Bayezid Paşa idigirmesiyle Tokat’taki Bedevi Çardak’ta hapsedildi. Yakub Bey’in bundan sonraki akıbeti hakkında kaynaklar suskundur.¹⁸⁶

Firuz Bey’in Hamza Bey adındaki oğlu ise, babasının Teke Sancakbeyliği zamanında aynı sancaktaki Karahisar’da görev almıştı. Karamanoğlu Mehmed Bey’in Tekeoğlu Osman Çelebi ile beraber Alanya üzerine yürüme girişimi sırasında, Firuz Bey’in vefat etmesi üzerine babasının yerine getirilen Hamza Bey, hasta

186 Hoca Sâdeddin, *Tâcü’r-Tevârih*, v. 118a, 124b-125a, 132a-134a, 152a-155a.

yatağında yakaladığı Osman Çelebi'yi katletmiş, kaleyi muhasara altına alan Karamanoğlu Mehmed Bey'in bir top ateşi ile paramparça olması sebebiyle Osmanlı hududunu gereği gibi korumaya muvaffak olmuştu. Osman Çelebi'nin kızkardeşi ile evlenen Hamza Bey, vefatına kadar Teke Sancakbeyi olarak görev yapmış olsa da Eski Zağra'daki Hamza Bey Mescidi'nin de bu Hamza Bey'e ait olduğuna yönelik tahminler de bulunmaktadır.¹⁸⁷

Yıldırım Bayezid'in Anadolu harekâtından sonra Menteşe ve çevresinin sancak halinde düzenlenmesini sağlayan Firuz Bey, Teke'deki görevine gitmeden evvel bölgenin imarına da katkı yapmıştır. 1530 yılındaki verilere göre Edirne'deki hamamdan 5616, dükkânlardan 14.400 ve kervansaraydan 500 akçe gelir elde eden vakıf, bu akaratını 80.000 akçeye Mustafa Paşa'ya satıp, elde edilen 36.000 akçeye 9350 ekleyerek muameleyle vermiştir. Muameleden 6750 akçe hâsıl elde eden vakıf, geriye kalan 44.000 akçeye Milas ve çevresinde yıllık 1055 akçe geliri olan mülkleri almıştır. Vakfın 1530 yılındaki geliri 27.565, 1562'deki geliri ise 25.137 akçedir. 1530'da 9016 akçe gelir getiren çeltik, sonraki yıllarda 7500 akçe hâsıl getirmiştir. Milas'taki hamamdan hâsıl olan 2446 akçe ise, sonraki yıllarda 4000 akçeye yükselmiştir. Değirmen gelirleri ise 1753 akçeden 1670 akçeye düşmüştür. Vakfın masraf kalemleri ise, 1530 yılında 18.360 akçe iken, sonraki zamanlarda 21.600 akçeye yükselmiştir. Bu masraf kalemlerinden müderris ciheti yevmi 10, nâzır bir, tevliyet sekiz, imamet, nâkib ve meşihat ikişer, kitâbet, kayyum ve müezzin birer, diğer kitâbet iki, tabh-ı taam 10, rakabe beş, câbi iki, beş nefer cüzhan beş, talebe dört ve aşçı bir akçe ile gösterilmiştir. Müderrise ayrıca iki müd hinta ve 10 kile çeltik verildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁸

Sonuç

Osman Gazi'nin ve oğlu Orhan Gazi'nin en önemli yoldaşlarından olan Aykut Alp'in torunu Kara Timurtaş Paşa ve evlâdının, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna yaptıkları katkılardan dolayı devletin karar mekanizmasında Çandarlı vezir ailesi kadar kuvvetli bir yer edindiği anlaşılmaktadır. Devrin kaynaklarında "âl-i Timurtaş" olarak nitelendirilen ailenin üst atası olarak kabul edilmesi gereken Timurtaş Paşa, Umuroğlu Lala Şahin Paşa'nın damadı olmuş ve Onun vefatından sonra boşalan Beylerbeylik makamına geçmiştir. Gerek Balkanlardaki fetih

187 Hoca Sâdeddin, *Tâciüt-Tevârih*, v. 150b-153a; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 22, 69.

188 Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları* (Ankara: Barış Platin Kitapevi, 2009), s. 64-65; BOA. TD. 338, v. 57b-58b; TADB. TTD. EV. 569, v. 18a-20a.

hareketlerinde ve gerekse devletin teşkilatlanmasında çok önemli roller üstlendiği anlaşılan Timurtaş Paşa, Yıldırım Bayezid'in izlediği aktif yayılma siyaseti üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Onun İstanbul'un fethedilmesi gerektiğine yönelik fikirlerinin, padişah nazarında makbul olduğu görülür. Bu bakımdan, devletin "şahin" kanadını temsil eden Kara Timurtaş Paşa ve evlâdının, kuruluş döneminin olağanüstü hal ve şartlarında Çandarlı vezir ailesinden bile daha etkili olduğu söylenebilir. XIV. yüzyılın sonlarından XV. yüzyılın sonlarına kadar, Rumeli ve Anadolu beylerbeylerinin Kara Timurtaş Paşa evladından seçilmiş olması bu düşüncüyü besleyen en önemli olgudur. Şöyle ki; Kara Timurtaş Paşa, Anadolu beyliklerine ait toprakların ilhakından sonra teşkil edilen Anadolu beylerbeyliğinden önce Rumeli Beylerbeyi idi. Ankara Savaşı'na katılıp katılmadığı tam olarak bilinemese de hayatının son dönemlerine kadar bu görevde kaldığı kabul edilebilir. Ankara Savaşı'na Rumeli Beylerbeyi olarak katılan Firuz Paşa'nın, Mihaloğlu Firuz Paşa mı yoksa Kara Timurtaş'ın oğlu Hoca Firuz Paşa mı olduğu konusunda bir şey söylemek mümkün olmasa da Fetret Devri'ne damgasını vuran ve devletin Çelebi Sultan Mehmed'in sancağı altında yeniden toparlanmasını sağlayan Bayezid Paşa, hem veziriâzam ve hem de Rumeli Beylerbeyi olarak ailenin en ünlü şahsiyeti olmuştur. Bu dönemde ailenin diğer üç üyesi Oruç Paşa, Ali Bey ve Umur Paşa, Çandarlı İbrahim Paşa ve Hacı İvaz Paşa ile beraber Sultan Murad'ın divan üyeleri arasında yer aldılar. Bayezid Paşa'nın Düzmece Mustafa İsyanı sırasında katledilmesinden sonra Oruç Paşa Anadolu Beylerbeyliği'ne atandı. Onun kısa bir süre sonra vefat etmesinden sonra yerine Bayezid Paşa'nın kardeşi İzmir ve Sinop Fatih Hamza Bey Anadolu Beylerbeyi oldu. Rumeli Beylerbeyi olarak ise, Oruç Paşa ve Bayezid Paşa'nın torunu olan Sinanüddin Yusuf Paşa atanmıştı. Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey de Anadolu Beylerbeyi olarak görev yaptı.

İdris-i Bitlisi ve onu müteakiben Hoca Sadeddin, Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'in Ankara Savaşı'nda vefat ettiğini belirtmelerine karşılık, Aydınoğlu Cüneyd Bey vak'ası sırasında Aydın Sancakbeyi olarak görev yapan Halil Yahşi Bey'i de Timurtaşpaşazâde olarak anmaları, Hoca Sadeddin'in de dikkatini çekmiştir. Bu karışık durumdan ötürü, modern araştırmalarda da Ankara Savaşı'nda vefat ettiği düşünülen Timurtaşoğlu Yahşi Bey ile Yahşi Bey oğlu Bayezid Paşa arasında bir bağlantı olabileceği üzerinde hiç durulmamıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde yaşayan İdris-i Bitlisi'nin Yıldırım Bayezid'den Fatih Sultan Mehmed'e kadarki dönemi en doğru şekilde tetkik ettiğini söylemek mümkündür. Tahrir defterlerindeki vakıf kayıtlarının tetkikinden, hem ailenin şeceresini ve hem de Timurtaş Paşa evlâdının Aydınoğlu Cüneyd Bey ile olan davasının boyutlarını

ortaya çıkarmak da mümkün olabilmektedir. Buna göre aile, Aydın'da teşkil edilen sancağa yerleşti. Ata topraklarından ayrılmak istemeyen ve karışıklık yıllarında hep kaybeden tarafta yer alan Cüneyd Bey, damadına yapılan hakareti de bahane ederek Bayezid Paşa'yı katlettikten sonra, aynı aileden Sinan Bey'i de öldürdü. Cüneyd Bey'in üzerine gönderilen Oruç Bey, Onu İpsili Kalesi'ne kapanmaya zorlayıp, topraklarını tumara üleştirmişse de ele geçirmeyi başaramadı. Onun boynun eğmez tutumu karşısında Sultan Murad, Cüneyd Bey'i ortadan kaldırmayı en önemli iş olarak ele aldı. Vefat eden Oruç Bey'in yerine atanan Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey ve aynı aileden Umur Bey ile Yahşi Bey, Cüneyd Bey'i tüm ailesi ile beraber ortadan kaldırdı.

Ailenin Karamanoğulları'nın tam olarak Osmanlı hâkimiyetine alınması için de çok önemli vazifeler ifa ettiği görülür. Bu tarihlerde Saruhanoğulları'nı da itaat altına almış bulunan Kara Timurtaş Paşa, Karamanoğlu Alaüddin Ali Bey'i yenmiş ve bazı kaynaklara göre padişahın olmadığı bir sırada Ali Bey'i katletmiştir. Bayezid Paşa da Ali Bey'in oğlu Mehmed Bey'i esir almıştır. Karamanoğlu Mehmed Bey'in Antalya Kalesi'nden atılan bir gülle ile katledildiği sırada kalede bulunan komutan da Timurtaş Paşa'nın Firuz Paşadan doğan torunu Hamza Bey'di. Yıldırım Bayezid dönemindeki merkezileşme siyaseti çerçevesinde, Mentешеoğulları'na ait toprakların sancakbeyliği halinde teşkilatlandırılmasına memur edilen Firuz Bey de Timurtaş Bey'in oğluydu. II. Murad döneminde Tekeoğulları'nın elinde kalan son toprakların da Karamanoğulları'nın muhalefetine rağmen Osmanlılar tarafından ilhakını gerçekleştiren kumandan da Firuz Bey'in oğlu Hamza Bey'di. Germiyanogulları'na ait toprakların ikinci defa Osmanlı hâkimiyetine alınmasında da Bayezid Paşa ve en önemlisi Umur Bey'in çok büyük etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu etkinin en önemli göstergesi, Umur Bey'in Anadolu Beylerbeyliği'ne getirilmesi ve Kütahya'ya da Umur Bey'in oğlu Osman Çelebi'nin tayin edilmesidir.

Sultan II. Bayezid'in vâlidesi Gülbahar Hatun vakfiyesindeki ifadeler, Hoca Sadeddin'in Murad Hüdâvendigâr'ın cülûsu sırasında Yıldırım Bayezid'in doğumunu naklettiği pasaj ve Hafsa Hatun'un kurduğu vakıftaki tevliyet şartı, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında yaygın olarak kullanılan Bayezid isminin "Bayezid-i Bistâmî"den mülhem olduğunu kanıtlar. Hafsa Hatun'un vakfının tevliyetini Bayezid-i Bistâmî müridlerinden Seyyid Abdülgaffar'a bıraktığına yönelik kayıtlar ve Hüdâvendigâr Vilâyeti'nde "Bayezid Paşa'nın atası Yahşi Bey" adına yapılan temlikler ile İdris-i Bitlisi'nin Cüneyd Bey'i ortadan kaldıran kişileri "Timurtaşpaşazâde" olarak tanıtmayı, Bayezid Paşa'nın Timurtaş

Paşa'nın torunu olduğunu gösterir. Şeyh Bedreddin İsyanı başta olmak üzere, Fetret Devri'ndeki karışıklıkları bastıran ve bu başarılarından ötürü olağanüstü bir güce kavuşan Bayezid Paşa, Timurtaş Paşazâde Ali, Umur ve Oruç Bey'lerin karşı çıkmalarına rağmen Düzmece Mustafa üzerine gönderilmiş ve Şehzâde'nin maiyetinde yer alan Cüneyd Bey tarafından öldürülmüştür. Onun yola çıkmadan evvel vasiyetini ve 50.000 akçeyi Oruç Bey'e bıraktığı devrin kaynaklarında yer alır. Karasi evlâdından Emir Mustafa'nın kızı ile evlenen Bayezid Paşa'nın çocuklarından İl-aldı Hatun'un, Oruç Bey'in oğlu Mustafa Bey ile evlendirildiği, vakıf kayıtlarından hareketle anlaşılır. Mustafa Bey'in bazı belgelerde Şarabdar Abdullah Bey olarak kaydedildiği görülür. Bu evlilikten doğan Sinanüddin Yusuf Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in kızkardeşi Şehzâde Hatun ile evliydi. Kendisi Rumeli Beylerbeyi iken, kardeşi Mehmed Bey de Anadolu kethüdâsı olarak görev yapıyordu. Vakıf kayıtlarından Oruç Bey'in erkek evlâdının inkıraza uğradığı anlaşılmaktadır. Onun kaderi bu konuda dedesi Lala Şahin Paşa'ya benziyordu. Oruç Bey'in kızı olan Sitti Nefise Hatun, bunların halası olup, Zağanos Paşa ile evliydi. Bu evlilikten doğan Mehmed Bey ve Ali Bey, vakıfların mütevellisi olarak belirlenmişti.

Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'in çocukları da Osman Gazi'nin oğlu Savcı Bey'in soyundan gelen Hatice Hatun ve Çandarlı Halil Paşa'nın kızı ile evlendiler. Özellikle Mehmed Bey'in Hatice Hatun ile evliliğinden doğan Kara Mustafa Paşa, Sultan II. Bayezid'in kızı Hatice Hatun ile evlenerek ailenin en ünlü siması haline geldi. Ancak Sultan Bayezid'in ilk veziriâzamı olmaya hazırlanırken, Çandarlı ailesinden İshak Paşa'nın yeniçerileri elde etmesiyle mühürü ona kaptırdı. Kısa bir süre sonra Cem Sultan taraftarlığı ile suçlanan Mustafa Paşa idam edildi. Bu da yetmiyormuş gibi yaptığı evkâf, aradan geçen uzun zaman içinde kendisinden yaklaşık 200 yıl sonra yaşamış olan Merzifonlu "adaşına" mâledildi. Hamza Bey'in diğer bir oğlu olan Murad Bey'in, Has Murad Bey ile aynı kişi olması mümkündür. Bilindiği üzere Angiolello, Has Murad Paşa ve kardeşi Mesih Paşa'nın Paleologos ailesinden olduğunu belirtir. Burada, Dukas'ın Bayezid Paşa'nın Arnavut asıllı olduğunu belirtmesine rağmen, Timurtaş Paşa'nın torunu olduğu gerçeği göz önüne alınırsa, aynı durumun Has Murad Paşa içinde geçerli olduğu düşünülebilir. Fakat bu durumu netleştirebilecek yeteri kadar belge mevcut değildir.

Timurtaş Paşa'nın oğullarından olanların sadece "beylerbeyi" olarak görev yapmadıkları, çeşitli sancakbeyliklerinde görevli olan devlet adamları olarak da sahne aldıkları görülür. Aydın sancakbeyi Yahşi Bey, Mentеше ve daha sonra Teke sancakbeyi olan Firuz Bey ve babasının vefatından sonra Teke sancakbeyi

olan Firuz oğlu Hamza Bey bunlardan en ünlüleri olarak anılabilir. Firuz Paşa, İnebey Subaşı'nın kızkardeşi ile evlenmiş olduğundan, Hamza Bey'in anne tarafından kuruluş döneminin bu ünlü ailesine dayandığı söylenebilir. Hamza Bey'in de katlettiği Hamidoğlu Osman Çelebi'nin kızkardeşiyle evlendiği bilinmektedir.

Aile hakkındaki en önemli konulardan biri “abdalan” olarak isimlendirilen sınıfa çok yakın olmalarıdır. Ailenin, Sinanüddin Yusuf Bey'in vakfiyesi dolayısıyla Orhan Gazi döneminin ünlü sufisi Karaca Ahmed ile olan akrabalığı olduğu tesbit edilmiştir. Saruca Paşa ve oğlu Umur Bey'in de Timurtaş Bey'in evlâdından olan ve muhtemelen Ali Bey kolundan gelen Hızır Baba adına yaptıkları vakıf kayıtları, ailenin sadece “gaziyan” taifesine değil, “abdalan” zümresine de temsilciler yetiştirdiğini gösterir.

Karasioğlu Emir Mustafa'nın kızı Sitti Hatun'un Bayezid Paşa, Kutlu Melek'in ise Baycarođlu Altuntaş Bey ile evlendiği yine vakıf belgeleri delâletiyle anlaşılmaktadır. Altuntaş Bey'in bu evliliğinden ise Arslan Bey ve Hamza Bey gibi iki önemli devlet adamı doğmuştur. Bunlardan Hamza Bey, sıklıkla Bayezid Paşa'nın kardeşi ile karıştırılmıştır. Tarihi kaynaklarda Biçeroğlu Hamza Bey olarak yer alan Hamza Bey, Samsun Fatihi olarak ünlenmiştir. Timurtaş Paşa evlâdının Osmanođlu, Çandarlı ve Karasioğlu gibi ailelerle evlilikler kurarak akrabalık tesis ettikleri anlaşılmaktadır.

Öz ■ Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda âmil olan etkenler, bu süreçten pay sahibi olan zümreler ve bu zümreler içinde ön plana çıkan önemli aileler üzerinde yapılan araştırmalar, belge yetersizliğine bağlı olarak sınırlı sayıda kalmıştır. Osmanlıların çok kısa bir süre içerisinde cihanşümul bir devlet haline gelirken, başlangıçta kendilerinden daha güçlü oldukları düşünülen beyliklerin önüne nasıl geçmiş olduklarını açıklamaya çalışmak çok kolay olmamıştır. Özellikle bu dönüşümün belirgin bir şekilde hissedildiği Murad Hüdâvendigâr ve oğlu Yıldırım Bayezid dönemlerinde izlenen siyaset, Osmanlıların devşirmelere dayanarak kendileri ile aynı asabiye dayalı beylikleri ortadan kaldırma faaliyeti olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin teessüsünü başlatan "hutbe"ye olan biatın sınırlarının Bithynia'yı aşığı yönündeki tezin bir devamı olarak, beylikler üzerindeki gevşek vassallık bağının tam hâkimiyete evrilme sürecini, Kara Timurtaş Paşa ve evlatları üzerinden gözler önüne sermek amacıyla kaleme alınmıştır. Devletin kuruluşu aşamasında sahip oldukları erki, "büyük feth"e kadar Çandarlı vezir ailesi gibi babadan oğula aralıksız devam ettiren Timurtaşzâde'lerin, kuruluş devrinin çok önemli bir diğer ailesi olarak kabul edilmesi gerekir. Ali, Oruç ve Umur Bey'lerden başka Timurtaş Paşa'nın Yahşi ve Firuz Bey adlarındaki diğer oğullarından gelen kolların, Ankara Savaşı'ndan sonra devletin yeniden toparlanmasına yaptıkları katkılar ve kurdukları vakıflar vasıtasıyla sosyal siyasetteki rolleri bu çalışmanın genel çerçevesini oluşturur. Bayezid Paşa'nın, Timurtaş Paşa'nın pek bilinmeyen oğlu Yahşi Bey'in oğlu olduğuna yönelik ortaya konulan iddia, çalışmanın en önemli yönünü teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Kara Timurtaş Paşa, Aykut Alp, Yahşi Oğlu Bayezid Paşa, Timurtaşoğulları Ali, Oruç ve Umur Paşa, Hoca Firuz Bey, Hamza Bey.

Bibliyografya

Arşiv Belgeleri

- BOA. TD. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Defteri) 166, 338, 438, 453.
TADB. TTD. (Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı, Tapu Tahrir Defteri) 26, 34, 67.
TADB. TTD. EV. (Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı, Tapu Tahrir Defteri, Evkaf) 544, 547, 548, 550, 553, 560, 562, 565, 568, 569, 571, 572, 572, 575, 579, 580, 583, 585, .
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 244, s. 21.
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 581, s. 513-514/488-489.
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 582, s. 125/83.
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 586, s. 211/205
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 591, s. 177-187, 200/178-186, 192.
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 593, s. 7/6.
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 605, s. 244-249/330-334.
VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 607, s. 211/320.

- VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 609, s. 235/279.
 VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 618/2, s. 186/158.
 VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 730, s. 85/50.
 VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 740, s. 405/158.
 VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 744, s. 174/147.
 VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 747, s. 126.
 VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), D. 988, s. 259/162.

Yayınlanmış Eserler

- Abdizâde, Hüseyin Hüsameddin: *Amasya Tarihi*, I, haz. Ali Yılmaz, M. Akkuş, Amasya: Belediye Yayınları 1986.
- Algar, Hamid: “Kâzerûniye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV (Ankara, 2002), s. 146-147.
- Akın, Himmet: *Aydınöğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara: Üniversite Basımevi 1968.
- Aslanapa, Oktay: *Edirne’de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul: Üçler Basımevi 1949.
- Aşıkpaşazâde: *Tevârih-i Âl-i Osman* (Atsız Neşri), İstanbul: Ötüken Neşriyat 2011.
- Ayverdi, E. Hakkı: *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451)*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları 1972.
- Ayverdi, E. Hakkı: *Osmanlı Mimarisinde İlk Devir (630-805/1230-1402)*, I, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları 1966.
- Baltacı, Cahit: *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İrfan Matbaası 1976.
- Barkan, Ö. Lütfi, Enver Meriçli: *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1988.
- Barkan, Ö. Lütfi: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devrinin Türk Dervişleri ve Zâviyeleri”, *Vakıflar Dergisi (VD)*, II (1942), s. 279-386.
- Berki, A. Himmet: “İslâm’da Vakıf: Zağanus Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi (VD)*, V (1960), s. 19-37.
- Bilge, Mustafa: *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi 1974.
- Bulduk, Üçler: *XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) Sancağı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2013.
- Çobanoğlu, A. Vefa, T. Erzincan: “Zağanos Paşa Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV (Ankara, 2013), s. 73-75.
- Danişmend, İ. Hami: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronoloji*, I, İstanbul: Türkiye Yayınevi 1971.

- Doukas, Mikhael: *Tarih (Anadolu ve Rumeli 1326-1462)*, çev. Bilge Umar, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2008.
- Doukas, Mikhael: *İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği (1341-1462)*, çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul: Kabcacı Yay. 2012.
- Emecen, Feridun: "Cüneyd Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII (Ankara, 1993), s. 122.
- Emecen, Feridun: "Timurtaş Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLI (Ankara, 2012), s. 185.
- Emecen, Feridun: "Zağanos Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV (Ankara, 2013), s. 72-73.
- Emecen, Feridun M.: "Osmanlı Tarihinin İlk Büyük Savaş Anlatımı: Osmanlılarla Karamanlılar Arasındaki Frenkyazısı Muharebesi", *Osmanlı Araştırmaları*, 49 (2017), s. 57-86.
- Emecen, Feridun M.: *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2013.
- Erdoğan, Mehmet A.: "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar-II", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/2 (2003), s. 99-140.
- Erdoğan, Mehmet A.: *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan*, Ankara: TKGM Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları 2014.
- Erdoğan, Mehmet A.: *Kanuni Sultan Süleyman Devri Aydın İli Evkâf Defteri (Metin ve İnceleme)*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları 2016.
- Eyice, Semavi: "Bayezid Paşa Camii", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara, 1992), s. 243-244.
- Eyice, Semavi: "Beylerbeyi Camii ve Külliyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VI (Ankara, 1992), s. 74-75.
- Giovan Maria Angiolello: *Fatih Sultan Mehmet*, çev. Pınar Gökpar, İstanbul: Profil Yayınları 2011.
- Gürsu, Uğur: *XVI. Yüzyıla Ait Anonim Osmanlı Tarihi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayî: *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 1978.
- Hoca Sâdeddin Efendi: *Tâcü't-Tevârih*, Paris, Bibliothèque nationale de France, Ancien Fonds Turc, no: 69.
- İdris-i Bitlisî: *Heşt Bibişt*, I-II, haz. Mehmet Karataş vd., Ankara: BETAV Yayınları 2008.
- Kepecioğlu, Kamil: *Bursa Kütüğü*, haz. Hüseyin Algül vd., Bursa: Büyükşehir Belediyesi Yayınları 2009.
- Kepecioğlu, Kamil: "Timurtaş Paşalar", *Uludağ Bursa Halkevi Dergisi*, 51-52 (1942), s. 10-18.

- Keskin, Mustafa Ç.: “Bayezid Paşa: Vezir, Entelektiel, Sanat Hâmisi”, *Osmanlı Araştırmaları*, 48 (2017), s. 1-37.
- Kuban, Doğan: *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: Yem Yayınları 2007.
- Lowry, Heath: *Evrenos Ailesi ve Selanik Şehri: Hamza Bey Camii Niçin ve Kimin Tarafından Yapıldı?*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları 2010.
- Mehmed Neşri: *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I-II, haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1995.
- Mustafa Vazih Efendi: *Amasya Fetvâları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (Belâbilü’-râsiye fi riyâz-i mesâili’l-Amâsiyye)*, haz. A. Rıza Ayar, Recep O. Özel, Amasya: Belediye Yayınları 2011.
- Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah: *Camiü’-d-Düvel*, haz. Ahmet Ağırakça, İstanbul: İnsan Yayınları 1995.
- Peremeci, O. Nuri: *Edirne Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları 1940.
- Ritter, Helmut: “Bayezid Bistam”, *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, II (İstanbul, 1979), s. 398-400.
- Sevim, Sezai: “Ermeni Derbendi (Hüdâvendigâr ve Sultanönü Sancakları Arasındaki Ulaşımında)”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/7 (2014/2), s. 61-69.
- Solakzâde: *Solakzâde Tarihi*, I, haz. Vahid Çabuk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1989.
- Sönmez, Zeki: *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1995.
- Şimşir, Nahide: “XVIII. Yüzyılda Zağanos Paşa’nın Balıkesir’deki Vakıfları Hakkında Notlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 164 (2006), s. 139-146.
- Tahrallı, Mustafa: “Rifâiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV (İstanbul, 2008), s. 99-103.
- Taneri, Aydın: “Bayezid Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara, 1992), s. 242-243.
- Taneri, Aydın: *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1981.
- Tekindağ, M. C. Şehâbeddin: “Timurtaş”, *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, XII/1 (İstanbul, 1979), s. 372-374.
- Topaç, Ali Ziya: *Hamza Bey Tarihi: Sinop ve İzmir Fatihi*, Bursa: Aysan Basımevi 1949.
- Turgut, Vedat: “Germiyanogulları’nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu’nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, III/5 (2017), s. 1-98.
- Turgut, Vedat: “Menteşe Bey’in İsmi, Menşe’i ve Vakıflarına Dair”, *Osmanlı Araştırmaları*, 47 (2017), s. 25-57.

- Turgut, Vedat: “Karasi Beyliği”, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, ed. Haşim Şahin, Ankara: Grafiker Yayınları 2016, s. 177-184.
- Turgut, Vedat: “Vakıf Belgeleri Işığında Umur Bey ve Lala Şahin Paşa'nın Menşei ve Osmanlılar ile İttifakına Dair”, *Osmanlı Araştırmaları*, 47 (2016), s. 1-39.
- Turgut, Vedat: “Vakıf Belgelerinde Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Aileleri: Malçoçoğulları ve Mihallüler”, *Yeni Türkiye*, 66 (2015), s. 573-583.
- Turgut, Vedat: “XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik ve İktisadi Vaziyet”, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri*, I, Kocaeli: Kocaeli BŞB Yayınları 2015, s. 337-439.
- Turgut, Vedat: *Yitirilen Mirasımız: Balkanlarda Osmanlı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları 2016.
- Turgut, Vedat: *Yitirilen Mirasımız: Niğbolu Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları 2016.
- Turgut, Vedat: *Yitirilen Mirasımız: Selanik Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları 2016.
- Turgut, Vedat: *Yitirilen Mirasımız: Çirmen Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları 2016.
- Turgut, Vedat: *Yitirilen Mirasımız: Vize Sancağı Vakıfları (Fethinden XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Yayınları 2016.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit: *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 2001.
- Türkel, Ergin: *XVI. Yüzyılın Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Uludağ, Süleyman: “Bayezid-i Bistâmi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara, 1992), s. 238-241.
- Uluçay, M. Çağatay: *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2001.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı: “Osmanlı Tarihinin İlk Devirlerine Ait Bazı Yanlışlıkların Tashihi”, *Bellekten*, XXI/81 (1957), s. 173-178.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı: *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2011.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı: *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1988.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2015.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı: *Kitâbeler*, I, İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları 1927.
- Yiğit, Ahmet: *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları*, Ankara: Barış Platin Kitapevi 2009.